ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

"ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ"

ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ
ಎಂ.ಫಿಲ್. ಸಂಪ್ರಬಂಧ

೨೦೧೨-೨೦೧೩

ಸಂಶೋಧನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ
ಮಧುಸೂದನ್.ಎನ್.

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಡಾ. ಲೋಕೇಶ್ವರಪ್ಪ. ಕೆ.ಬಿ.

ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ
ಂ.ವಿ.ಸೀ. ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ
ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು – 560 019.

1046

ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ
ಎಂ. ಫಿಲ್. ಪದವಿಯ ನಿಬಂಧ

ನಿಬಂಧದ ವಿಷಯ

"ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ"

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ. ಲೋಕೇಶ್ವರಪ್ಪ.ಕೆ.ಬಿ

ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ

ಮಧುಸೂದನ.ಎನ್

ವರ್ಷ

೨೦೧೨ - ೨೦೧೩

ಎಂ. ಬಿ. ಸೀ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ

ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ

ಎನ್. ಆರ್. ಕಾಲೋನಿ,

ಬೆಂಗಳೂರು – ೫೬೦ ೦೧೯

ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ಎಂ. ವಿ. ಸೀ. ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರ ಮೂಲಕ ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ೨೦೧೨ - ೨೦೧೩ ನೇ ಸಾಲಿನ ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪದವಿಗಾಗಿ **"ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ"** ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಈ ನಿಬಂಧವನ್ನು **ಡಾ.ಲೋಕೇಶ್ವರಪ್ಪ. ಕೆ.ಬಿ** ಇವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ನಿಬಂಧವು ನನ್ನ ಸ್ವಂತ ಬರವಣಿಗೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಯಾವುದೇ ಭಾಗವನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಮೂಲಕ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸ್ಥಳ : ಬೆಂಗಳೂರು

ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ

ಮಧುಸೂದನ್.ಎನ್.

ದಿನಾಂಕ :೨೮-೦೨-೨೦೧೩

Madhusudan

ಸಹಿ/-

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ಎಂ. ವಿ. ಸೀ. ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರ ಮೂಲಕ ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ೨೦೧೨ - ೨೦೧೩ ನೇ ಸಾಲಿನ ಎಂ. ಫಿಲ್ ಪದವಿಗಾಗಿ **"ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ"** ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಈ ನಿಬಂಧವನ್ನು **ಮಧುಸೂದನ್. ಎನ್** ಅವರು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ನಿಬಂಧವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಸ್ವಂತ ಬರವಣಿಗೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಯಾವುದೇ ಭಾಗವನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಮೂಲಕ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸ್ಥಳ : ಬೆಂಗಳೂರು

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ॥ಲೋಕೇಶ್ವರಪ್ಪ. ಕೆ.ಬಿ

ದಿನಾಂಕ : ೨೯-೦೭-೨೦೧೩

ಸಹಿ/-

ಡಾ. ಲೋಕೇಶ್ವರಪ್ಪ. ಕೆ.ಬಿ
ಎಂ.ಎ.,ಪಿ.ಹೆಚ್.ಡಿ
ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ
ಎಂ.ಇ.ಎಸ್. ಪದವಿ ಕಾಲೇಜು
ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು – 03.

“ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರರ ‘ಶಿವರಾತ್ರಿ’ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ”

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಅಧ್ಯಾಯ.೧. ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿ :

ಅಧ್ಯಾಯ.೨. ಕಂಬಾರರ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಬರಹ :

ಅಧ್ಯಾಯ.೩. ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತ ಇತರ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳು :

ಅಧ್ಯಾಯ.೪. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಕಥಾವಸ್ತು ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ :

ಅಧ್ಯಾಯ.೫. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಹಾಗೂ ನಾಟಕದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ :

ಅಧ್ಯಾಯ.೬. ಶಿವರಾತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತ ಇತರ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳ ತುಲನೆ :

ಅಧ್ಯಾಯ.೭. ಸಮಾರೋಪ :

ಅನುಬಂಧ:

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು :

ಅಧ್ಯಾಯ – ೧

೧) ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಉದ್ದೇಶ :–

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯು ನಡೆದ ಕಾಲವೆಂದರೆ ಅದು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನ. ಈ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟವರು ಬಸವಣ್ಣನವರು. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದಲೇ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ರಗಳೆ ಕವಿ ಹರಿಹರನಿಂದ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರು ರಚಿಸಿರುವ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು, ಕಾದಂಬರಿಕಾರರು, ಕಥೆಗಾರರು ಹಾಗೂ ನಾಟಕಕಾರರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಆಸಕ್ತಿಯೋ, ಕುತೂಹಲವೋ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ೨೦೦ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಇದೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಈಗ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕಂಬಾರರ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ನಾಟಕವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಕಂಬಾರರು ಯಾವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಬೇಕಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗತ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನದ ಘರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವೇಶ್ಯಾ ವೃತ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇಂದು ಇರುವ ನಿಂದೆ, ಅಂದು ಅದು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುವ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಂತಹ ಬಸವಣ್ಣನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅವನ ತತ್ವಗಳು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಕಥಾವಸ್ತುವು ಕಾಲಾತೀತ ಗುಣವನನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಕುರಿತ ಪ್ರಮುಖ ನಾಟಕಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ರಾಜಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ

ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಾ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಬಾರರು ಯಾವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಾಟಕ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಅದು ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತುತ ಎಷ್ಟು ಸರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಇತರ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ನಾಟಕಗಳ (ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ರಚನೆಯಾಗಿರುವ) ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಂಬಾರರು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ರಚಿಸಿರುವ ಹಾಗೆ ಈ ನಾಟಕ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಕಂಬಾರರು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆ ನಾಟಕ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾಟಕದ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಂತಹದ್ದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಮಕಾಲೀನ ರಾಜಕೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಾಟಕ ಒಳಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡಲು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಟಕದ ಒಟ್ಟು ಅಧ್ಯಯನದ ಜೊತೆಗೆ ನಾಟಕವು ಗತ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತುತಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಜೊತೆಗೆ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತ ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ನಾಟಕಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತುಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವರೂಪ :–

ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ೨೫ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಾಟಕಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ನಾಟಕಗಳೂ ಮೌಲ್ಯ ಕೃತಿಗಳೆ. ಈ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಮತ್ತು ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತಹ ನಾಲ್ಕು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪಿ.ಲಂಕೇಶರ 'ಸಂಕ್ರಾಂತಿ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖ್ಯವಾಗದೆ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆಂಬಂತೆ ಪ್ರೇಮಪ್ರಸಂಗದ ಮೂಲಕ ಜಾತಿ–ಸಮಾಜ–ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ವಭಾವ, ವರ್ತನೆ, ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಲಂಕೇಶ್ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರ 'ತಲೆದಂಡ'ದಲ್ಲಿ ರಾಜ–ಪ್ರಜೆ, ವೈದಿಕ–ಅವೈದಿಕ, ಸ್ಥಾವರ–ಜಂಗಮ, ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ವೈರುದ್ಯಗಳ ಸಮರ್ಥ ರೂಪಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲ್ಬುರ್ಗಿಯವರ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಸಮಾಜ ತತ್ವದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್.ಎಸ್. ಶಿವಪ್ರಕಾಶರ ಮಹಾಚೈತ್ರ ನಾಟಕವು ಕೆಳವರ್ಗದ ಜನರ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ನಾಟಕಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಸಂಘರ್ಷದಂತಹ ವಸ್ತುವನ್ನುಳ್ಳ ಆದರೆ ವರ್ತಮಾನದ ಬಿಂಬವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಘರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಸೂಯೆ, ಅಸಹಾಯಕತೆ, ಅವನತಿ, ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹ, ಸಾಮಾನ್ಯರ ಪ್ರಗತಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇತಿಹಾಸದ ವಸ್ತುವಿನ ತೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸಮಕಾಲೀನ ರಾಜಕೀಯ ಚರ್ಚೆಗೀಡಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯು ಹೊಸ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ನಾಂದಿ ಬರೆದಂತೆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ರಾತ್ರಿಯೂ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಮತ್ತು ಹೊಸದೊಂದು ಹುಟ್ಟಿಗೂ ನಾಂದಿ ಹಾಡುತ್ತದೆ. ಕಂಬಾರರು ೧೨ನೇಯ ಶತಮಾನದ ವಚನ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ನಾಟಕ ರಚಿಸಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಪಾತ್ರ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಷ್ಟೆ, ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರಗಳು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಇವೆ. ಹರಳೆಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರ ಎಳೆಹೂಟೆಯಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಕುರ್ಚಿಗಾಗಿ ತಾನು ಪಡಬಾರದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಮೂಲಕ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಹಿಡಿತವನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕೆಂಬ ತವಕದಿಂದ ಇದ್ದಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ನಿರ್ಗಮಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಯೂ ಸಹಿತ ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾತ್ರವು ತನ್ನದೇ ಆದ ಭಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಬಹಳ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಪಾತ್ರಗಳು ೧೨ನೇಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪಾತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ಪಾತ್ರಗಳ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಣೆ ಪ್ರಸ್ತುತವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ನಾಟಕದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಮೀರದಂತೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ: ಬಸವಣ್ಣನ ಪಾತ್ರವು ಬಿಜ್ಜಳನ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬದಲಿಗೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಕೊನೆಯವರೆವಿಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಅಸಹಾಯಕನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ, ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಒದ್ದಾಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೀರದೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ನಿಯಮಗಳ ಒಳಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವ ರಾಜನ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಪಾತ್ರ ಭಿನ್ನವಾದುದು. ನಗರ ದೇವತೆಯು ಹುಚ್ಚಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ವಿನಾಶದ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದು, ದಾಮೋದರನ ಸತ್ಯ ನಿಷ್ಠತೆಯ ಕ್ರಮ, ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಮನಃಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕಥೆ, ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಕಾರ್ಯಶ್ರದ್ಧೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪಾತ್ರಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸಲು ತಾನು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರದ ಹಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ತನ್ನ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಬರಬೇಕು ಎಂಬಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ರಾಜಾ ತನ್ನ ಆಗ್ನೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಧಿಕಾರ ವಾಣಿಯು ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೋಧವಾಗಿ ರಾಜನಿಗಿಂತ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಂಬಂತಹ ಅರಿವನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ತಲುಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಭುತ್ವವೇ ಮೊದಲು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು, ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಈ ಎರಡರ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಇಡೀ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ. ಸಾವಂತ್ರಿಯ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಪಾವತಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದೂ ತನ್ನನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವ ರಾಜ ತನ್ನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರೂ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮ ಮುರಿಯಲು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗಯ್ಯ ತನ್ನ ಲಿಂಗ ಪೂಜೆಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸ್ಥಳ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು, ಬಸವಣ್ಣ ಯಾವುದೇ ನಾಚಿಕೆಯನ್ನು ಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದು ಮತ್ತು ಅವಳನ್ನು ತಾಯಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವು ಮತ್ತೆಲ್ಲೂ ದೊರೆಯದ ವಿಶೇಷ ಅಂಶಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಇತರ ನಾಟಕಗಳು ಅಂದರೆ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ರಚಿಸಿರುವಂತಹ ಪ್ರಮುಖ ನಾಟಕಗಳ ಜೊತೆ ತುಲನೆ ಮಾಡಿ ನೋಡುವುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಂಕೇಶರ 'ಸಂಕ್ರಾಂತಿ', ಶಿವಪ್ರಕಾಶರ 'ಮಹಾಚೈತ್ರ', ಕಲ್ಬುರ್ಗಿಯವರ 'ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ', ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರ 'ತಲೆದಂಡ'. ಈ ನಾಟಕಗಳಿಗಿಂತ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು.

ಕಂಬಾರರ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಇತಿಹಾಸದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬಸವಣ್ಣನ ಪಾತ್ರ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಬಿಗಡಾಯಿಸಿರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಹಬಂದಿಗೆ ತರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಮನರಂಜನೆಗೆ ಬಂದಿರುವ

ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿಯೆ ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲೂ ಇಂತಹ ಪಾತ್ರಗಳು ಇವೆ ಎಂಬಂತಹ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಪ್ತಿ :-

ಈ ನನ್ನ ಸಂಪ್ರಬಂಧ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮೂಲ ಆಕರವಾಗಿ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ನಾಟಕವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿರುತ್ತೇನೆ. ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆನುಷಂಗಿಕ ಆಕರವಾಗಿ ಸಂಕ್ರಾತಿ, ಮಹಾಚೈತ್ರ, ತಲೆದಂಡ, ಹಾಗೂ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಎಂಬ ಇತರ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಮತಾಂಧಶಾಹಿ, ಪುರೋಹಿತಗಾಮಿಗಳ ನಿರಂಕುಶ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಮಾನವ ವಿರೋಧಿ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಾನವೀಯತೆ ಲಿಂಗ ಸಮಾನತೆ ಹಾಗೂ ಅಲಕ್ಷಿತ ಸಮುದಾಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ತನ್ನ ಧನಾತ್ಮಕ ನಿಲುವನ್ನು ತಾಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಬಾರರು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ಹೊರಟಿರುವ ರಾಜಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಗಳು. ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ ಭಿನ್ನತಿಭಿನ್ನತೆ, ಇವು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ತಮ್ಮಗಳ ಅಸ್ಮಿತೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಕಾಲೀನ ನಾಟಕಕಾರರು ಕಂಡಿರುವ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಇತರ ನಾಟಕಗಳಿಗಿಂತ ಇಂದಿನ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ೧೨ನೆ ಶತಮಾನದ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಹಂದರದೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಯನದ ಗುರಿಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಕಥಾವಸ್ತುವು ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಟಕದ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಸಮಕಾಲೀನ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಅರಹುತ್ತ ಕಲ್ಯಾಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪಲ್ಲಟಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಬಸವಣ್ಣನ ನಡುವಿನ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ಹೊರ ತೆಗೆಯುವುದು ಈ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದ ಮುಲ ಧ್ಯೇಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನನು ಕುರಿತ ಈ ಹಿಂದಿನ ನಾಟಕಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ರಚನೆಗಿಂತಲೂ ನನ್ನ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಕುರಿತಾದ ಅಧ್ಯಯನವು ಕಾಲಾತೀತವಾದ ಧೋರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ – ೨

ಕಂಬಾರರ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಬರಹ

ಬದುಕು

1937ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾಂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹುಕ್ಕೇರಿ ತಲ್ಲೂಕಿನ ಗೋಡಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರು ಬಡ ರೈತರ ಕುಂಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ತಂದೆ ಬಸವಣ್ಣೆಪ್ಪ ತಾಯಿ ಚೆನ್ನಮ್ಮ. ಕಂಬಾರಿಕೆ ಮನೆತನದ ವೃತ್ತಿಯವರಾದರೂ ಬಸವಣ್ಣೆಪ್ಪ ಅವರು ವಿದ್ಯಾವಂತರಾಗಿದ್ದರು. ಊರಿನ ಪಂಚಾಯಿತಿಯ ತೀರ್ಪುಗಾರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರು.

ಇಂದಿನ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತ ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರ ಬಾಲ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಗೋಡಗೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರೈಸಿತು. ಚಂದ್ರಶೇಖರರಿಗೆ ಸೌಹಾರ್ದಯುತ ಜೀವನ ಶೈಲಿಯ ಗೋಡಗೇರಿ ಕೇವಲ ಹಳ್ಳಿಯಾಗದೆ ಜೀವನಾನುಭವಗಳ ಸಲೆಯಾಯಿತು. ಲಾವಣಿ, ಗೀಗೀ ಮೇಳಗಳು, ಬಯಲಾಟ ಮತ್ತು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ತಾಯಿಯ ಹಾಡುಗಳು ಕಥೆಗಳ ಕಣಜವಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಜಾನಪದವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಮುಲ್ಕೀ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಅನಂತರ ಚಂದ್ರಶೇಖರರು ಗೋಕಾಕದಲ್ಲಿರುವ ಮುನ್ಸಿಪಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್‌ಗೆ ಸೇರಿದರು. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕರ ಶಿಷ್ಯರಾಗುವ ಸದಾವಕಾಶ ಇವರದಾಯಿತು. ಕಂಬಾರರ ಸುಪ್ತ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೃಜನಶೀಲತೆಯನ್ನು ಹೊರತರುವಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಿಕರು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದರು. ಬಡತನದಿಂದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತಡೆ ಒಡ್ಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಿಕರು ತಮ್ಮ ನೆಚ್ಚಿನ ಶಿಷ್ಯನ ಶಾಲೆಯ ಶುಲ್ಕವನ್ನು ಮಾಫಿ ಮಾಡಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಗೆಳೆಯರಾದ ಮುಂಡಾಸದ ಮಾಸ್ತರರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಾವಳಗಿ ಮಠದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಒದಗಿಸಿದರು.

ಸಾವಳಗಿ ಮಠವು ಕಂಬಾರರ ಬದುಕಿನ ಮಹತ್ವದ ಘಟ್ಟವೆಂದು ಸ್ವತಃ ಕಂಬಾರರೇ ಹಲವು ಬಾರಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಗಳಂತೂ ಕಂಬಾರರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಚೆನ್ನಮ್ಮನವರ ಸ್ಥಾನವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಕಂಬಾರರು ಭಾವುಕರಾಗುವುದುಂಟು. ಸಿದ್ಧರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇವರ ಕಾಲೇಜಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದರು. ಕಾಲೇಜು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಭೂಸನೂರಮಠ ಅವರು ಬೆನ್ನೆಲುಬಾಗಿ ನಿಂತರೆಂದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಸುಮತೀಂದ್ರ ನಾಡಿಗ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ, ಎ.ಕೆ. ರಾಮಾನುಜನ್ ಅವರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಇವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಒದಗಿಬಂದಿತು. 1962ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎ. ಪದವಿಗಳಿಸಿ ಲಿಂಗರಾಜ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಸಾಗರದ

ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಅಡಿಗರೇ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ನವ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ ಕಂಬಾರರ ಮೇಲಾಯಿತು.

ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಕಂಬಾರರನ್ನು ರಾಮಾನುಜಂ ಅವರು ಶಿಕಾಗೋ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು. ೨ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಅಂದರೆ ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲದ ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು.

೧೯೭೫ರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ 'Origin and Development of Kannada Forlk Theare' ಎಂಬ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿ ಪಡೆದರು.

೧೯೮೩-೮೭ ರ ಅವಧಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ೧೯೮೮-೧೯೯೮ ಅವಧಿಗೆ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧೯೯೨-೧೯೯೬ರ ಅವಧಿಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಂಗೀತ-ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೯೯೬-೨೦೦೦ ಅವಧಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯ (ಎನ್.ಎಸ್.ಡಿ) ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಹಲವಾರು ಮಹತ್ವದ ಸೃಜನಶೀಲ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದಾರೆ.

೧೯೯೧ ನವಂಬರ್ ೧ರಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಹಂಪಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಕ್ಕೆ ಕಂಬಾರರು ಎರಡು ಅವಧಿಗೆ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿ ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯು ಕಂಬಾರರ ಸೃಜನಶೀಲತೆಯ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ. ೨೦೦೪ರಲ್ಲ ವಿಧಾನ ಪರಿಷತ್ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದರು.

ಕಂಬಾರರಿಗೆ ಸಂದ ಗೌರವಗಳು:-

- ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕಮಲಾದೇವಿ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕೇಂದ್ರ ಸಂಗೀತ-ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ವರ್ಧಮಾನ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ನಾಂದಿಕರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ

- ಮಾಸ್ತಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕುಮಾರನ್ ಆಶಾನ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕರ್ನಾಟಕ ನಾಟಕ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕೆ.ವಿ. ಶಂಕರೇಗೌಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕಬೀರ್ ಸಮ್ಮಾನ್
- ನಾಡೋಜ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಜಾಷುವಾ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಪ್ರಶಸ್ತಿ
- ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರ ಮಹೋತ್ಸವ ಸನ್ಮಾನ

ಬರಹ :–

ಕಾವ್ಯ:–

ಮುಗುಳು

ಹೇಳುತೇನ ಕೇಳ

ತಕರಾರಿನವರು

ಸಾವಿರದ ನೆರಳು

ಬೆಳ್ಳಿಮೀನು

ಅಕ್ಕಕ್ಕು ಹಾಡುಗಳೆ

ರಾಕ್ಸ್ ಆಫ್ ಹಂಪಿ

ಎಲ್ಲಿದೆ ಶಿವಪುರ

ಮಹಾಕಾವ್ಯ:–

ಚಕೋರಿ

ನಾಟಕಗಳು:–

ಬೆಂಬತ್ತಿದ ಕಣ್ಣು

ನಾರ್ಸಿಸಸ್

ಋಷ್ಯಶೃಂಗ

ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ

ಚಾಳೇಶ

ಕಿಟ್ಟಿಯ ಕತೆ

ಜೈಸಿದ ನಾಯಕ

ಅಲೀಬಾಬ ಮತ್ತು ನಲವತ್ತು ಕಳ್ಳರು

ಕಾಡುಕುದುರೆ

ನಾಯೀಕತೆ

ಖರೋಖರ

ಮತಾಂತರ/ಭಾರತಾಂಬೆ

ಹರಕೆಯ ಕುರಿ

ಸಂಬಶಿವ ಪ್ರಹಸನ

ತುಕ್ರನ ಕನಸು

ಪುಷ್ಪರಾಣಿ

ಹುಲಿಯ ನೆರಳು

ಸಿರಿಸಂಪಿಗೆ

ಬೆಪ್ಪುತಕ್ಕಡಿ ಬೋಳೇಶಂಕರ

ಮಹಾಮಾಯಿ

ನೆಲಸಂಪಿಗೆ

ಜಕ್ಕಣ

ಶಿವರಾತ್ರಿ

ಕಾದಂಬರಿ:–

ಅಣ್ಣತಂಗಿ

ಕರಿಮಾಯಿ

ಜೀಕೆ ಮಾಸ್ತರ ಪ್ರಣಯ ಪ್ರಸಂಗ

ಸಿಂಗಾರೆವ್ವಾ ಮತ್ತು ಅರಮನೆ

ಶಿಖರ ಸೂರ್ಯ

ಜಾನಪದ:–

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಪದ ರಂಗಭೂಮಿ

ಸಂಗ್ಯಾಬಾಳ್ಯ

ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹಾಡವ್ವ ನನ್ನ ಬಳಗ

ಬಯಲಾಟಗಳು

ಮಾತಾಡೋ ಲಿಂಗವೇ

ಸಂಗ್ಯಾಬಾಳ್ಯಾ ಅನಬೇಕೋ ನಾಡೊಳಗ

ನಮ್ಮ ಜನಪದ

ಬಂದೀರೆ ನನ್ನ ಜಡೆವೊಳಗೆ

ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ವಿಶ್ವಕೋಶ

ಲಕ್ಷಾಪತಿ ರಾಜನ ಕತೆ

ಬೇಡರ ಹುಡುಗ ಮತ್ತು ಗಿಳಿ

ಕಾಸಿಗೊಂದು ಸೇರು

ಇತರೆ ಕೃತಿಗಳು

ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ

ನೆಲದ ಮರೆಯ ನಿದಾನ

ದೇಶೀಯ ಚಿಂತನ

ಕಾವ್ಯ:– ೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಕಂಬಾರರ ಮೊದಲ ಕವನ ಸಂಕಲನವು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿತು. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಂಬಾರರ ಕವನಗಳು ನವೋದಯದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಮುಗ್ಧತೆ, ಪ್ರಕೃತಿ–ಪ್ರೇಮ, ವಿಡಂಬನೆ, ಮಾನವೀಯ ಅನುಕಂಪ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ನವ್ಯದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರೂ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ದನಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪರಿಸರದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಜನಪದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೇಳೈಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಕವಿ ದ್ವಂದ್ವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಲ್ಲೇ ಹೊಸತನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜನಪದ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಭುತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವುದು ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕಂಬಾರರು ಹಲವಾರು ಕಥನ ಕವನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಶೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಅನೀತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಬಹುಪಾಲು ಕವನಗಳು ಗೇಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ನಾಟಕ:– **"ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರು ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಸತ್ವವನ್ನು ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದ ಜೊತೆ ಮೇಳೈಯಿಸಿದ ಲೇಖಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ"**[೧].ಕಂಬಾರರು ತಮ್ಮ ಸೃಜನಶೀಲ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹವ್ಯಾಸಿ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ತಮ್ಮದೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ನಾಟಕೀಯ ಘರ್ಷಣೆ ಪ್ರಯೋಗಶೀಲತೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದು ಕಂಬಾರರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಅಧಃಪತನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಇವರ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇವರ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕತೆ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಸೊಗಡಿನ ತಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಸ್ವಭಾವ–ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಹಲವಾರು ನಾಟಕಗಳ ಮೂಲ ಸೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಪೌರಾಣಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಮಕಾಲೀನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ. "ಕಂಬಾರರ 'ಸಿರಿಸಂಪಿಗೆ' ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಆಳ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ನಾಟಕವೆಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ."[೨] ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕಗಳು ಕಂಬಾರರ ಸೃಜನಶೀಲತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಹಂತವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಮರ್ಶಕರು ಗುರುತಿಸುವಂತೆ ಕಂಬಾರರು ಹವ್ಯಾಸಿ ರಂಗಭೂಮಿ ಚಲನಶೀಲತೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿತು ಎಂಬುವುದು ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿ.

---

[೧] ಡಾ. ಸುಖದೇವ ಎಂ. ಪಾನಬುಡೆ: 'ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರ ನಾಟಕಗಳು' ಪುಟ. ೨೪೪

[೨] ತ.ಸು. ಶಾಮರಾಯ: 'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ಪುಟ. ೨೩೮

ಅಧ್ಯಾಯ – ೩

ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತ ಇತರ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳು

ಅ) ಮಹಾಚೈತ್ರ

ಕಥಾವಸ್ತು

ಬಸವಣ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಲಸಂಗಮದ ಕಡೆ ಹೊರಟ ನಂತರ ನಾಟಕ ಮಹಾಚೈತ್ರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶರಣರೆ ನಾಟಕದ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರದಾರಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಶಿಶಿರ ಮುಗಿದು ಚೈತ್ರ ಕಾಲಿಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಟಕ ಸಾಗತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಶರಣರನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಜಕಾರಣದಿಂದ ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ಭೂಗತವಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡುವ ಶರಣರು ತಮ್ಮದೇ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಬಸವ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೋದ ನಂತರವೂ ಮಹಾಮನೆ ಉಳಿದಿದೆ. ಈ ಮಹಾಮನೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ಶರಣರ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಿಡಲು ಅವನು ಮಾಡಿಸಿದ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆಯೇ ಕಾರಣವಾಯ್ತು ಎಂದು ಚಂದ್ರಶೆಟ್ಟಿ, ನಾಗಶೆಟ್ಟಿ ಆಗಿಹೋದ ಕಥೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪಂಜು ಹಿಡಿದ ಗುಂಪೊಂದು ಮಹಾಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಹಿಂಬಾಲಕರು ಮಹಾಮನೆ ಸುಡಲು ಪಂಜು ತಂದರೆಂದು ಮಾಚಿದೇವ ಗುಂಪುಗೂಡಿಸಿ ಬೆದರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಚಿದೇವ ನಾವು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಹಾಮನೆ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ಇದ್ದು ವರ್ತಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶರಣರ ಗುಂಪು ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಒಡೆದು ಕೆಲವರು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ಹಿಂದೆ ಹೋದರೆ ಕೆಲವರು ಮಾಚಿದೇವನ ಪಕ್ಷ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಜಂಗಮರು ಅನ್ನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಠ ಸೇರಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಂತ್ರಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುಂಪು ಸೇರುವ ರಾಜಪುರೋಹಿತ, ವಣಿಕ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾಗಿ ಬಸವ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ ಆದರೆ ಅದಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದಾಗ ಪಟ್ಟ

ಪಾಡುಗಳೆಂಥವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಭೆಯ ಪ್ರಮುಖರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದಂತೆ ವೇದೋಕ್ತ ಪುಣ್ಯ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಿಜ್ಜಳ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ನಡುವೆ 'ಸೇದಿಭಟ್ಟರನ್ನು' ಮಹಾಭಂಡಾರಿಯ ಪದವಿಗೆ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಲೇ ಬರುವ ಕರ್ಣದೇವ ಹಾಗೂ ಸೋವಿದೇವರು ಮುಂದಿನ ಯುವರಾಜ ತಾನು ತಾನು ಎಂದು ಕಿತ್ತಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಜಾಣತನದಿಂದ ಈಗ ಆ ಸಮಸ್ಯೆ ಚರ್ಚಿಸಲು ಸಮಯವಲ್ಲ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಕರ್ಣದೇವನನ್ನು ಬನವಾಸಿಯ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿಸಿ, ಸೋಮಿದೇವನಿಗೆ ದಂಡನಾಯಕನ ಜೊತೆ ಸಹಕರಿಸಿರೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕ ಶರಣರ ಬೇಟೆ ಶುರುವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಎದ್ದು ನಮಸ್ಕರಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾಗರಶೆಟ್ಟಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹೊಡೆಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಮಠಮಾನ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಹಣ ಹರಿದು ಬಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಬೋಜನ ಸವಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳ್ಳ ಜಂಗಮರೂ ಕೂಡ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ, ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ ಇವರನ್ನು ಜೀವಂತ ಇಲ್ಲವೆ ಶವವಾಗಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ರಾಜ ಬಹುಮಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆಂದು ಡಂಗೂರದವ ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಶರಣರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಠಮಾನ್ಯಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ಉಗ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಅಪರಾಧಗಳು ಶರಣರ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಈ ಸೈನಿಕರು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಕೆಳಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿರೋಧಿ ಅಲೆ ಏಳಲು ಶುರುವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ಕಾಲದ ಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ತು ಈಗಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಶೆಟ್ಟರು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದರೂ, ಮಹಾಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆಯದೆ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಸೋಮವ್ವ ಅಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಕಲಕೇತಯ್ಯ, ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ ಮತ್ತು ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ ಬಸವ ಉಸಿರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾಟಕದ ಮೂಲಕ ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿಚಲಿತಳಾಗದ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಶರಣರ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಅಡಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ನೀಲಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಅರಮನೆಗೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಅಂತೂ ತನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಸತ್ತ, ಅವರ ಸಾವಿಗೆ ನಾನು ಕಾರಣನಲ್ಲ ಎಂದು ನೀಲಾಂಬಿಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗು ನೀನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲೆ ಇರು ಎಂದು ಬಲವಂತ ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗೆ ಬರುವ ಸೋವಿದೇವ, ಕರ್ಣದೇವ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸೇನೆಯನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ನಂಬದ ಬಿಜ್ಜಳ ರಾಜ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ

ನೀನು ನಿಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಯಾವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಲಿಸದ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರನಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಸೌದೊರೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆ ಸೆಳೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಂಗಳಗುಪ್ತ ಮತ್ತು ಆದಿನಾಥಶೆಟ್ಟಿ ಶ್ರಮ ಪಟ್ಟು ಸೋಲುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವರು ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಸೌದೊರೆಗಳು ಒಪ್ಪದೆ ಕೊನೆಗೆ ಮಂಗಳಗುಪ್ತ ಮತ್ತು ಆದಿನಾಥಶೆಟ್ಟಿ ಗಾಯಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಹರಳಯ್ಯ ಮಧುವರಸ ಮತ್ತು ಶೀಲವಂತರನ್ನು ಎಳೆಹೂಟೆ ಎಳೆಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಣದೇವ ಮತ್ತು ಕಸಪಯ್ಯ ಸೇನೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಡೆ ಬುರುತ್ತಾನೆ. ಅದಾಗಲೆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೂತಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಸಂಕಟಗಳೆಲ್ಲ ನಿವಾರಣೆಯಾದವು ಇನ್ನು ನೀವು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞ ನಡೆಯುವಾಗಲೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಗಾಯಗೊಂಡ ಒಬ್ಬ ಸೈನಿಕ ಬಂದು ಕರ್ಣದೇವನ ಮುತ್ತಿಗೆ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಸಿ ಸಾವನ್ನಪ್ಪತ್ತಾನೆ. ಕ್ರಮಿತ ಸೇವಕರನ್ನು ಕರತರಲು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವ ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಕಲಿಕೇತಯ್ಯ, ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ತಿವಿಯುತ್ತಾನೆಚೌಡಯ್ಯ, ಅಲ್ಲಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲರೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಾಚೈತ್ರ- ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಬಸವಣ್ಣನ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ನಾಟಕ ಬಸವಣ್ಣನ ಸುತ್ತಲೇ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ವಿಚಾರ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ಉಜ್ವಲಿಸಿದ ಕಲ್ಯಾಣ ಅವನ ನಂತರ ಭೀಕರ ಪ್ರಳಯವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ಚಳುವಳಿ ಸೋಲು ಮತ್ತು ಗೆಲುವು ಎರಡನ್ನೂ ಪಡೆದಂತೆ ಈ ನಾಟಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಬಸವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. "ನಾಟಕವನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವ ಅವರ ವೈಚಾರಿಕ ನಿಲುವು ಏನೆಂದರೆ 'ಶರಣ ಚಳುವಳಿ'ಗೆ ಸೋಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಚಳುವಳಿ ಮೂಲತಃ ಮೇಲ್ಜಾತಿ-ವರ್ಗಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಕೆಳ ಜಾತಿಗಳು ಕೈಗೊಂಡ ಹೋರಾಟ."[೧] ಈ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಂದಲೆ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕ್ರೌರ್ಯ, ಬಸವನನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಒಂದು ಕಡೆಯಾದರೆ, ಕತ್ತಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಶರಣರ

[೧] ಡಾ.ಸಿ.ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್: ಗಿರೀಶ ಕಾರ್ನಾಡ ಮತ್ತು ಅವರ ಮೂರು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ನಾಟಕಗಳು. ಪುಟ.೭೮

ಗುಂಪು ಒಂದು ಕಡೆಯಾಗಿರುವುದು ನಾಟಕ ಒಂದೇ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲು ಅನುವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಚಿದೇವನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಯಿಂದಲೇ ಕಲ್ಯಾಣದ ವೈಭವವನ್ನು ಪುನಃ ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ಸಾವು, ಚಳುವಳಿಗೆ ಆದ ಹಿನ್ನಡೆ ಇವು ಶರಣ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ಜರೂರತ್ತು ಇರುವುದರಿಂದ ಕ್ರೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. **"ಬಸವಣ್ಣನ ಆಶಯಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನ ಕ್ರೌರ್ಯದಿಂದ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗುತ್ತವೆ."**[೨] ಹಿಂಸೆಗೆ ಹಿಂಸೆ ಎಂಬಂತೆ ಕಲಿಕೇತಯ್ಯ, ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಮೋಳಿಗೆ ಮಾರಯ್ಯ, ಹೆಂಡದ ಮಾರಯ್ಯ ಎಲ್ಲರೂ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹಿಂಸಾ ಯುದ್ಧ ಸಾರುತ್ತಾರೆ.

ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಯಸಿದ ಜಡ ವೈದಿಕರು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಗೆಡವುತ್ತಾರೆ. ವೈದಿಕರಿಂದಾಗಿಯೇ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ಚಳುವಳಿ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ ನಂದಿ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಚಳುವಳಿಯ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಜೀವಂತಗೊಳಿಸಲೆಂದು ತಾವು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಮುಂದಿನ ಬದುಕಿಗೆ ಹೊಸ ಬೆಳಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆಂದು ಶರಣರು ಕಾರ್ಯ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ನಾಟಕಕಾರರು ಹೇಳುವಂತೆ ನಾಟಕವು ಶಿಶಿರ ಹಾಗು ಚೈತ್ರಮಾಸಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಳೆಯದೆಲ್ಲ ಅಳಿದು ಹೊಸ ಚಿಗುರಿಗೆ ನಾಟಕ ನಾಂದಿಯಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಾಟಕದ ಆಶಯ ಮತ್ತು ನಿಲುವುಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಧಕ್ಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಶಿಶಿರನಾಗಿ ಕ್ರೌರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಬದುಕನ್ನ ನಾಶಪಡಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೆ, ಚೈತ್ರವು ಹೊಸ ಬದುಕಿನ ಚಿಗುರಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನು ಆದರೆ ಅವನ ತತ್ವ ವಿಚಾರಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಜೀವನೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾಟಕ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ತತ್ವಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತವೂ ಹೌದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ನಾಟಕವು ಶರಣರು ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಂಘರ್ಷ, ಬಸವನ ಮತ್ತು ವೈದಿಕರ ತತ್ವಗಳ ಸಂಘರ್ಷ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಚೈತ್ರದ ಘಟನೆಗೆ ಮೂಲ ವಸ್ತುವೇ ಶೀಲವಂತ ಮತ್ತು ಮಾಧವಿಯ ವರ್ಣ ಸಂಕರದ ಮದುವೆ. ಎಲ್ಲೋ ಒಂದುಕಡೆ ಈ ಘಟನೆ ನೇಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಕ್ರೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಶರಣರ ಅಹಿಂಸಾವಾದವೇ ಮುಖ್ಯ ನೆಲೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಶೀಲವಂತನನ್ನು ಎಳೆಯುವಾಗ ಮಾಧವಿ ರೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ನಾಡಿಗೆ ಹಾರೋಣ ಬಾ ಎಂದು ಇಬ್ಬರೂ ಹಾಡುವ ಹಾಡು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಘೋರತನವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಜಡ ವೈದಿಕರು ವರ್ಣ ಸಂಕರದ ಮದುವೆ ಆಗುವವರೆಗೂ

---

[೨] ಕಿ.ರಂ ನಾಗರಾಜು: ಮಹಾಚೈತ್ರ ದ ಮುನ್ನುಡಿ. ಪುಟ.೧೧

ಜಡತ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರು ಈ ಮದುವೆಯಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾಯಿತೊ ಎಂದು ಹೂಡುವ ಪಿತೂರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನಾಟಕ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ನಡೆಸುವಂತಹ ಪಿತೂರಿಗಳು ಮಾನವತ್ವದ ಪರವಾಗಿರದೆ ವೈದಿಕರ ಪರವಾಗಿದುದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿವಾಹವು ಮಾನವತ್ವ ಬೆಳಸಲು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಸವ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ನಡೆದರೂ, ಮಹಾಮನೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಧಾವಂತದಿಂದ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲೆ ಉಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ದಾಸೋಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸದೆ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಸೋಮವ್ವನ ಜೊತೆಗೂಡಿ ದಾಸೋಹ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವನ ತತ್ವ ಅಳಿಯಬಾರದೆಂಬ ಮಹದಾಸೆಯಿಂದ ಬಸವಾದಿಗಿಂತಲೂ ತತ್ವ ಮುಖ್ಯ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಸಮಾಜ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವನ ಮರಣದ ವಿಷಯ ತಿಳಿದಾಗಲೂ ಪರಿತಪಿಸದ ನೀಲಾಂಬಿಕೆಗೆ ಬಸವನ ತತ್ವ ಎಂತಹ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಚೈತ್ರ ನಾಟಕವು ಕವನಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೆ ಇಂಬು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಈ ಕವನಗಳು ಕತೆಯ ಓದನ್ನು ಎಲ್ಲೂ ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರ ವಚನಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕಥೆ ನಿಜವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲೂ ಅನುಮಾನ ಬರದಂತೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕವನಗಳು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಶರಣರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ.

ಕೊನೆಯ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವ ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಧಿಸಿದಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಚೌಡಯ್ಯ ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಶಿಶಿರದ ಹಾಗೆ ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶಿಶಿರದ ಅಂತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯದ ಚೈತ್ರ ಅವನ ನಂತರವಾಗಿ ಹೊಸ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯಿದೆ, ಪುರಾಣವಿದೆ, ಜಾನಪದವಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಚನೆಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಘಟನೆಗಳು ಜೀವ ಪಡೆದು ಕ್ರಿಯಾ ಚೈತನ್ಯಗಳಾಗಿವೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಆ) ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ:

ಬಸವಣ್ಣ ತನ್ನ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಹರಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ನಾಟಕ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಾರೆ ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣ ಜನಿವಾರವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುರೋಹಿತನ ಜೊತೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯುವ ಬಸವಣ್ಣ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆಯಲಾರದು ಎಂದು ಹಾಗೂ ಇಂತಹ

ಸಮಾಜವನ್ನು ನಾನೇ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತನ್ನದಿಟ್ಟ ತನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಬಸವ ನಾಥ ಯೋಗಿಯಾಗಲು ಸಿದ್ದತೆ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಾಯಿ ಮಾದಲಾಂಬೆ ಗೋಳಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಸಭೆ ಸೇರಿದ್ದಾರೆಂದು ಢಂಗೂರ ಸಾರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಭಟ್ಟರು ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಬಸವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಎಸೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೂಡಲಸಂಗಮದ ಕಡೆ ಪಯಣ ಬೆಳಸುತ್ತಾನೆ. ಕೂಡಲಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಈಶಾನ್ಯ ಗುರುಗಳನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಮಠದಲ್ಲಿ ತಂಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಬಸವನನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಮಾದರಸ ಮತ್ತು ಮಾದಲಾಂಬಿಕೆ ರೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಗ್ರಹಾರದ ಪುರೋಹಿತರನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೂಡಲಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಈಶಾನ್ಯ ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಕುರಿತು ಬಸವ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಎನ್ನುವುದು ಕರ್ಮಕೂಪವಾಗಿದೆ. ನಾಥ ಮಠಗಳನ್ನು ಶೈವ ಪಂಥದವರು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹೊಲಸೆಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವ ಅನುಭವ ಆಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಹರಿಯುವ ನೀರು ಕಂಡು "ಸ್ಥಾವರಕ್ಕಳಿವುಂಟು, ಜಂಗಮಕ್ಕಳಿವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಧ್ಯೇಯವಾಕ್ಯವಾಗಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಾದರಸ ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿ ಬಸವನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮಾದರಸನ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಸವ ಮತ್ತು ನೀಲಾಂಬಿಕೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಪಯಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕೂಡಲಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಪಯಣ ಬೆಳೆಸಿದ ಬಸವ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ವರ್ಣತತ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಭಕ್ತ-ಭವಿ ತತ್ವ ಪ್ರಚುರ ಪಡಿಸಲು ಅನುವುಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ನಾಯಕರು ಬಸವನ ತತ್ವದಿಂದ ಬೇಸತ್ತು ಬಸವನನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಠದಲ್ಲಿ ಓದುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಬಸವ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. "ಕೂಡಲಸಂಗಮದ ಪಶುಪತಿಯೆ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ' ಎಂದು ಆರೋಪಿಸುವ ಬಸವನನ್ನು ಕರೆತಂದು 'ಬಸವನೇ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ' ಎಂದು ಬರೆಸಿ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಸಹಿ ಹಾಕಿಸಿ ಸಂಗಮದಿಂದ ಬಸವನನ್ನು ಹೊರಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಬಸವ ಈಶಾನ್ಯ ಗುರುವಿನ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬಸವ ತನ್ನ ಮಾವ ಬಲದೇವನೊಂದಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕಂಡು ರಾಜ್ಯದ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಮಹಾಗಣಾಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ ಬಸವ ಭಂಡಾರಿಯಾಗಿ ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಡವರಿಗೆ ದಲಿತರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಭಂಡಾರಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕಾಯಕತತ್ವದ ಅರಿವನ್ನು

ಜನರಲ್ಲಿ ತರುತ್ತಾನೆ. ಸತಿ ಸಹಗಮನದಂತಹ ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ದತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಪದ್ದತಿಗೆ ಜಾಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶೂದ್ರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಸೇವಿಸಿ ಸಮಾಜಿಕತತ್ವಕ್ಕೆ ಶರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಬಿಜ್ಜಳನ ತಂಗಿ ನೀಲಲೋಚನೆ ಬಸವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮದುವರಸರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅಲ್ಲಮನನ್ನು ಶೂನ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಶೈವ ಮಠಾಧೀಶರ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೂದ್ರನಾದ ಅಲ್ಲಮನನ್ನು ಪೀಠಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೂರಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ದೂರು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅಧಿಕಾರದ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಪುರೋಹಿತಶಾಹಿ ವರ್ಗದವರ ಮಾತುಕೇಳಿ ಬಸವನನ್ನು ಗಡಿಪಾರು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮದುವರಸರನ್ನು ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಾದ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ಶರಣರ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲೆಗೈಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸೈನಿಕರು ಮಹಾಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಶರಣರ ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ನಾಟಕ ಅಂತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಬಸವನ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಈ ನಾಟಕವು ಬಸವನ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಹಾಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ಹುಟ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಈ ನಾಟಕವು, ಬಸವನ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಕೆಲವಾರು ಪದ್ದತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಾಟಕ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ:– ದನಗಾಹಿ, ಸತಿಸಹಗಮನ, ಸಂಬೋಳಿ, ವೇಶ್ಯಾಪದ್ದತಿ ಇಂತಹ ಪದ್ದತಿಗಳು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಘಾತಕಗಳು ಎಂಬಂತೆ ಬಸವ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ತಂಗಿಯನ್ನೆ ಮದುವೆಯಾಗುವ ಬಸವ ಅನ್ಯಜಾತಿಗಳ ನಡುವೆ ಮದುವೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ವರ್ಣ ಸಂಕರದ ಮದುವೆ ನಡೆಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡುವಲ್ಲಿ ಬಸವ ಹೊಸ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ೧೫ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಂತೆ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಬಸವ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತಾನೆ. ಜನಿವಾರದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಮಾಜದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಮಾನವತಾವಾದಕ್ಕೆ ಮಾರಕ ಎಂಬುದು ಬಸವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜನಿವಾರದಿಂದ ಶೂದ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉದ್ದಾರ

ಯಾವತ್ತಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬಸವ ಜನಿವಾರ ಎಂಬ ಬಂಧನವನ್ನ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಸವನಿಗೆ ನಾಥ ಪಂಥದವರ ಮೇಲೆ ಅಸಹ್ಯ ಮೂಡಿ, ತಾನು ಊರಿನಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕಾರನಾದ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶೈವ ಮಠಾಧೀಶರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತಹ ಹುಳುಕುಗಳು ಬಸವನನ್ನು ಮಠ ಮತ್ತು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ವಿಮುಖನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಶೈವ ಮಠಗಳು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ವಿದ್ಯೆ ಸಮಾಜಮುಖಿಯಾದದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ಬಸವ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನಿಗೆ ಶೈವ ಮಠಗಳ ಕಂದಾಚಾರ ಸರಿಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಬಸವನಿಗೆ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ 'ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೆ ಅಳಿವುಂಟು ಜಂಗಮಕ್ಕಳಿವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಹೊಸ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಆರಾಧನೆ ಬಸವನಿಗೆ ಮುಖ್ಯಧಾರ ಆಗುತ್ತದೆ. ದೇಹ ಶುದ್ಧಿಗಿಂತ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಅದು ಮೊದಲು ಆಗಬೇಕು ಎಂದು ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಸವ ಅರಿವಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಸಜ್ಜಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಸವ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶೋಷಣೆಗಳು ಅಂದರೆ ರಾಜರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ, ಪುರೋಹಿತರಿಂದ ಭಕ್ತರ, ಪುರುಷರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡರ ನಡುವೆ ಸಮಾನತೆ ತರಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ ಈಗ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಬಸವ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ವರ್ಗ-ವರ್ಣ-ಲಿಂಗಬೇಧಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಬದಲಿಗೆ ಅಬೇಧ ನೀತಿ ತರಬೇಕೆಂದು ಬಸವ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. "ಬಸವಣ್ಣನವರ ಆತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಡದೆ, ಸಮಾಜತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆದ ನಾಟಕವಿದು".[8] ಸಮಾಜದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾವಣೆಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರ ಏಳ್ಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮಾನತೆಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಸವ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಹದಗೆಟ್ಟ ಭಂಡಾರದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನ ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ ಎಂಬ ಧ್ಯೇಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರ ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಯಕ ತತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸುವಂತಾಗುತ್ತಾರೆ. ಬಸವನ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನಿಗೆ ಭಂಡಾರಿ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜದ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಬೇಕಿರುವ ಬದಲಾಣೆಗೆ ತನ್ನ ಪದವಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಸವ ದೀನದಲಿತರಿಗೆ ಭಂಡಾರದಿಂದ ಹಣದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ಉದ್ದೇಶವಿಷ್ಟೆ ಹಣದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜನಗಳು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ವ್ಯವಸಾಯದ

[8] ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ ಕಲಬುರ್ಗಿ. ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಅರಿಕೆ.

ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ತಂದು ಕಾಯಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಅಂಶದಿಂದಾಗಿ ಭಂಡಾರದ ಹಣ ಹೆಚ್ಚತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಜನರಲ್ಲಿರುವ ಬಡವ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತ ಎನ್ನುವ ಬೇಧ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಜನರು ಸಮಾನರಾಗಲು ಮತ್ತು ಕಾಯಕ ತತ್ವ ಪಾಲಿಸಲು ಅನುವಾದರು ಎಂಬಂತಹ ಸಮಾನತೆ ಬಸವನಿಗೆ ಒದಗುತ್ತದೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ರಂಭಾವತಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಬಸವನನ್ನು ತಾನು ತನ್ನ ಅಭಿವೃದ್ದಿಗೋಸ್ಕರ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ನೇರ ನುಡಿಯನ್ನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಸುಧಾರಣೆಗಿಂತ ತನ್ನ ಮಾನ್ಯತೆ ಹಾಗು ತನ್ನ ಭಂಡಾರ ಬೆಳೆಯುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಸವನ ಮೊದಮೊದಲ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಬೇಕಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ದಾನಗಾಹಿ ಬಂದು ಬಸವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ದನಗಳನ್ನು ವೈರಿಗಳು ಕದ್ದುಒಯ್ದರು ಎಂದರೆ ಕರುಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನೀಡಿ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನಿಗೆ ಯುದ್ದ ಎನ್ನುವುದು ಮಾನವರ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಹೊರತು ಮಾನವನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವನು. ಯುದ್ದದಿಂದ ಕುಟುಂಬಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಾಂತಿ ನೆಮ್ಮದಿ ಎನ್ನುವುದು ಯುದ್ದವನ್ನು ತೊರೆದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೊರಕುವಂತಹದ್ದು ಎಂದು ದಾನಗಾಹಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಯುದ್ದ ಕೇವಲ ಜನಗಳ ಬಲಿಗೈಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರುಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನೀಡಿ ಬಾ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಬಸವನ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ತತ್ವ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದೊರೆ ಆದವನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಸೇವಕ ಎಂಬ ಮಾತು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಭಂಡಾರ ಎಂಬುದು ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಅಧಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು. ಆದುದರಿಂದ ಭಂಡಾರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಭಂಡಾರವನ್ನು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ ರಾಜನದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಸೇವಕ.

ದಾಸೋಹ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಕಾಯಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕಾಯಕದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಹಣ,ದವಸ,ಧಾನ್ಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಮೇಲೆ ಯಾವತ್ತಿಗೂ ತಾನು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಬಾರದೆಂದು ಶರಣರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾವು ತಮಗೆ ದಿನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಹಾರ ಅಥವಾ ಹಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲವನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಬಳಸುವಂತೆ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ದಾಸೋಹ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಭಿಕ್ಷುಕರು,ಕುರುಡರು, ಕುಂಟರು, ಮತ್ತು ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬಸವ ದಾಸೋಹದಂತಹ ತತ್ವವನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ.

ಮಾರಸಿಂಗ ದಂಡನಾಯಕರ ಸಾವಿನ ನಂತರ ವೇಳೆವಾಳಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶಂಕಪಯ್ಯ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆಗಾಗಿ ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡುದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯರು ಸತಿಸಹಗಮನ ಪದ್ದತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ತಡೆಯುವ ಬಸವ ಸ್ತ್ರೀ

ಶೋಷಣೆಯ ವಿರುದ್ಧ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕಿದೆ, ಅವಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿದೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಂದು ಪುರುಷನ ಸಮಾನವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಕೂಡ ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನರು. ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತಾಗ ಗಂಡ ಹೇಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆಯೊ, ಅದೇ ರೀತಿ ಗಂಡ ಸತ್ತಾಗ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು. ಆಗಲೇ ಸಮಾಜ ಸಮಾನತೆ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಬಸವ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಬೋಳಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಬಸವ ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಲೆಯರ ಬದುಕನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಬೋಳಿ.... ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾ ಬರುವ ಹುಡುಗನನ್ನು ಸಂತೈಸಿ, ನಂತರ ಹೊಲೆಯರ ಕೇರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಬಸವ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ನಾಗಿಮಯ್ಯನನ್ನು ಶಿವನಾಗಿಮಯ್ಯನೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯ ಊಟವೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ನೀಲಲೋಚನೆ ಬಸವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಜಾತಿಜಾತಿಗಳ ನಡುವಿನ ತೊಡಕನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವನ ಸಮಾನತೆಯ ತತ್ವವು ಅವಳು ಬಸವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ವರ್ಣ ಸಂಕರದ ಮದುವೆಯೊಂದೆ ಜಾತಿ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಬಸವ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರ ಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆಯಿಂದಾಗಿ ಹೊಸ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬಸವ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ವರ್ಣಸಂಕರ ಮದುವೆಯಿಂದಾಗಿ ಜಾತಿಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಜಾತಿಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲವೊ ಆಗ ಅಸಮಾನತೆ ಎನ್ನುವುದು ದೂರ ಸರಿಯುತ್ತದೆ. ಅಸಮಾನತೆ ದೂರಸರಿದಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತ ಬಡವ ಎಂಬ ತಾತ್ಸಾರವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ . ಮಾನವತ್ವ ಸಮಾಜ ಮುಖಿಯಾಗಿ ಚಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಬಸವ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆಗೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಶೂದ್ರನಾದ ಅಲ್ಲಮನನ್ನು ಮಹಾಮನೆಯ ಶೂನ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಯಾವ ಜಾತಿಯವನಾದರೇನು? ಅವನಿಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನ ಸಿಕ್ಕೇಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು ಹಾಗೂ ಕೆಳಜಾತಿಯವರ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಜಾತಿಯವರು ಬೋಧನೆಗೆ ಒಳಗಾದಾಗ ಅಸಮಾನತೆ ತತ್ವ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಅಲ್ಲಮನನ್ನು ಶೂನ್ಯ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸುವನು.

ಇ) ಸಂಕ್ರಾಂತಿ

ಕಥಾವಸ್ತು

ಕುಡಿತದಿಂದಲೇ ನಾಟಕಕ್ಕೇ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆಯುವ ಉಜ್ಜ ಹಾಡುತ್ತಾ ಹೆಂಡವನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಕೆಂಚ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಬಂದು ಕುಡಿಬೇಡ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವೆ ಇದು ಸರಿಯೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಮಗ ರುದ್ರನಿಗಾಗಿ ತಾನು ಕುಡಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಬದುಕಿಗಾಗಿ ತಾನು ಹೆಂಡವನ್ನು ಬಿಡಲಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಾ ರುದ್ರನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಉಜ್ಜ ತನ್ನ ಮಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿಯ ಜೊತೆ ನಗುವುದು ಅವರನ್ನು ನಗಿಸುವುದು ತನಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಎಂಬಂತೆ ಜನಗಳ ಮುಂದೆ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿಯರೆಲ್ಲಾ ನೀರು ತರಲು ಹೊರಟಾಗ ಉಷಾಳನ್ನು ಅವಳ ಗೆಳತಿಯರು ರೇಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗಂಜಳದ ವಾಸನೆಯವ, ಬೆವರಿನ ವಾಸನೆಯವ, ಒರಟ ರುದ್ರನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಉಷಾಗೆ ಒಂದು ರೀತಿ ಇಷ್ಟವೆಂಬಂತೆ ಅಣಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಉಷಾ ಮತ್ತು ಉಮಾ ನಡುವೆ ಜಗಳವೇ ಆಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ರುದ್ರನಿಂದಾಗಿ ಜಗಳ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ರುದ್ರ ಉಷಾಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒರಟು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಬ್ಬರೂ ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಹತ್ತಿರವಾಗುತ್ತಾರೆ, ನಂತರ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಉಜ್ಜನಿಗೆ ರುದ್ರ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಗೆಳತಿಯರಿಗೆ ಉಷಾ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಅರಮನೆ ಮುಂದೆ ಜನಸಾಗರ ಸೇರಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ, ಜೈನರು ಶೂದ್ರರಿಗೆ ದಿಕ್ಕಾರವನ್ನು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗಲಭೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಶವ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ದಿಕ್ಕಾರದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ರುದ್ರ ಮತ್ತು ಉಷಾಳನ್ನು ಕರೆತರುವಂತೆ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಳಬಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಜೊತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉಷಾಳ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಾಚಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮುಂದಿಡುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಉಷಾಳ ಗೆಳತಿಯರ ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಆಗಮನವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಅಗ್ನಿರಾಜನ ಕಥೆಯನ್ನು ಭಟ್ಟನಿಂದ ಹೇಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೂ ಅಗ್ನಿರಾಜನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಂತೆ ಈ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಕಾಯುವ, ಸಂಬಾಳಿಸುವ ಯೋಚನೆ ಕಾಡುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ನಿರ್ಗಮನದ ನಂತರ ಬಸವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮತ್ತು ಶರಣರು ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆದಂಡ ವಿಧಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ತಲೆದಂಡ ರುದ್ರನದು ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ರುದ್ರನನ್ನು ಕರೆತರಲಾಗುತ್ತದೆ. ರುದ್ರನ ಊರಿಗೆ ನಾನು ಮತ್ತು ಬಸವ ಬರುತ್ತೇವೆ, ನಾಳೆಯ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗೆ

ಬಸವ ನಿಮ್ಮ ಅತಿಥಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ತಯಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ರುದ್ರನಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಬಲಿಗೆಂದು ರುದ್ರನನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಹಬ್ಬದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉಜ್ಜನನ್ನು ಕುರಿತು ನಿನ್ನ ಪದ ಕೇಳಿ ಸಾಕಾಯಿತು ನಿಲ್ಸು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಉಜ್ಜ ತನ್ನ ಮಗ ರುದ್ರ ಹೇಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಉಷಾ ಕೆಂಚನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ತರುತ್ತಾಳೆ. ಕೆಂಚ ಹುಲಿವೇಷ ಹಾಕಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಅವರ ಸುತ್ತ ಕುಣಿಯತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಶರಣರು ಬಿಜ್ಜಳ ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣನ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಲಘುಬಗೆಯಿಂದ ಅಂಗಿಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನ ಸಿದ್ದರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಬಸವ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಸವ ಶರಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂದು ಶರಣರು ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳ್ವೆ ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ಬಸವ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉಜ್ಜನಿಗೆ ರುದ್ರ ಶರಣ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುವಾಗ ಉಜ್ಜ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತ ಬಿಜ್ಜಳ ಇದೇ ಸರಿಯಾದ ಸಮಯವೆಂದು ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉಷಾಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ರುದ್ರನಿಂದ ನನ್ನ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಯಿತೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಷಾ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಪನ್ನು ನೀಡಿ ಬಿಜ್ಜಳ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಬಸವಣ್ಣನ ಶರಣ ತತ್ವವನ್ನೇ ವಿರೋಧಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಂತಹ ಕಥಾಹಂದರವನ್ನು ಈ ನಾಟಕ ಹೊಂದಿದೆ. ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಬಸವ ಎಡವಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಒಳಗೆ ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಾಗದ ದಲಿತರು ಬಸವನಿಂದ ಕಂಗಾಲಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೆಣ್ಣು, ಹೆಂಡದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಶರಣ ತತ್ವವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ತಯಾರಾಗುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಹಿತ ಕಾಪಾಡಲು ಬಿಜ್ಜಳ ಶರಣ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆನ್ನದೆ ಎಲ್ಲರ ತಲೆದಂಡ ಕೊಡಲು ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲದರ ಮಧ್ಯೆ ಬಸವ ಅಸಹಾಯಕನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

ಉಜ್ಜನ ಗ್ರಹಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಅಂದ ಮೇಲೆ ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯಬೇಕು, ಖಂಡ ಕಡೀಬೇಕು, ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲದವನು ಮನುಷ್ಯನೇ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅವನು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ದಲಿತನ ಒರಟುತನ ಇಷ್ಟ ಎಂಬ ಮಾತು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರುದ್ರನನ್ನು ಮನಸಾರೆ ಇಷ್ಟಪಡುವ ಉಷಾ ರುದ್ರನ ಮೂಲಗುಣಕ್ಕೆ ಮನಸೋತಿದ್ದಾಳೆ. ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಒರಟುತನವನ್ನು ಸದಾ ಕಾಣಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಬಸವನ ತತ್ವವನ್ನು ಅಳಿಸಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಉಷಾಳಿಗೆ ದಲಿತ ರುದ್ರ ಬೇಕೇ ಹೊರತು ಶರಣ ರುದ್ರ ಅಲ್ಲ. ರುದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ದಲಿತತನವನ್ನು ಹೊರಗೆತಂದು ಅವನ ಜೊತೆ ಸಂಭೋಗಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಇರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು ತೊರೆದು ದಲಿತತ್ವದ ಕಡೆ ಹೊರಳುವ ಉಷಾ ನಾಟಕದ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ.

ಉಜ್ಜನ ಗಾದೆಮಾತು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. **‘ಹೊಲೇರ ಕೈಗೆ ಮೈ ಕೊಡಬೇಡ, ಬ್ರಾಂಬ್ರ ಕೈಗೆ ಮನಸ್ ಕೊಡಬೇಡ’**. ರುದ್ರನಂತ ಹೊಲೆಯ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯುತ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಉಷಾಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಅವಳ ಜೊತೆ ಸಂಭೋಗಿಸಿದಾಗ ಉಷಾ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅವನ ಪಾಲಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನತನ, ತನ್ನ ಮನೆಯವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಷಾ ಹೊಲೆಯನ ಜೊತೆ ಹೊಲತಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಉಷಾಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟ ರುದ್ರ ತಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ರುದ್ರ ಶರಣನಾಗುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಉಷಾ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಅತ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಿದವನು ರುದ್ರ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ತಾನು ಬಯಸಿದ ಒರಟು ರುದ್ರ ಇವನಲ್ಲ. ಇವನು ಶರಣ ರುದ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ಆಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. “ಅರ್ಥಾತ್, ಇಡೀ ನಾಟಕದ ಧ್ವನಿಯೇನೆಂದರೆ, ಶರಣ ಚಳುವಳಿಯ ಸೋಲಿನ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶರಣ ಚಳುವಳಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣ.”[೮] ಉಷಾಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟ ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ತಲೆದಂಡಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಪಾತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನೆಲ್ಲೂ ತಪ್ಪಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತಾ, ಇತ್ತ ಕಡೆ ಶರಣರನ್ನು ಸಂತೈಸುವ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ತಾನು ರೂಪಿಸಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹದಗೆಡಬಾರದೆಂದು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕೇಳುವ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಾತ ಬಿಜ್ಜಳ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾ, ಬಸವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶರಣರ ಬೆಂಬಲವೆಂದಿದ್ದರೂ ಬಸವನ ಹಿಂದೆಯೇ ಎಂದು ನಂಬಿರುವ ಇವನು ಬಸವನನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನೆಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರಿಗಿಂತಲೂ ತನ್ನ ಪದವಿ ಉಳಿಯುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

[೮] ಡಾ.ಸಿ.ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್: ಗಿರೀಶ ಕಾರ್ನಾಡ ಮತ್ತು ಅವರ ಮೂರು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ನಾಟಕಗಳು. ಪುಟ.೨೧

ಬಸವ ಇಡೀ ದಲಿತ ಕುಲವನ್ನು ಶರಣರನ್ನಾಗಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಶರಣರಿಂದ ಪಾವನಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ದಲಿತರು ಮೊದಲಿಗೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಕಾರಣ ದಲಿತರು ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದಂತಹ ಮೀನಿನ ಹಾಗೆ ಒದ್ದಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊಲೆಯನಾಗಿ ಶರಣ ತತ್ವವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಡೀ ದಲಿತರ ಸಾಕೇಂತಿಕವಾಗಿ 'ಉಜ್ಜ'ನ ಪಾತ್ರ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ರುದ್ರನ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಶರಣನಾಗುವ ಉಜ್ಜ ದಲಿತನಾಗಿ ಹೆಂಡವನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ, ಖಂಡವನ್ನು ಕಡೀತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಮಗ ರುದ್ರನ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ನಾಟಕವಾಡತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಶರಣರಾಗುವ ಶೂದ್ರರು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಉಜ್ಜ ಮೌನಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆಸುವ ಮೂಲಕ ವಿರೋಧ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶರಣ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆಯುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೌನದಿಂದ ನಿಲ್ಲುವ ಉಜ್ಜ ತಾನು ದಲಿತನಾಗಿಯೇ ಸುಖದಿಂದಿದ್ದೇನೆಂದು ಶರಣತ್ವಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಇದೆ ಎಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಶರಣನೂ ಆಗದೆ, ಶೂದ್ರನೂ ಆಗದೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾಕಾಡುವ ರುದ್ರ ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಶರಣ, ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಶೂದ್ರನಾಗಿಯೇ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತಾನೆ. ಉಷಾ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರ ಶೂದ್ರನಾದರೆ, ಉಜ್ಜ ಮತ್ತು ಬಸವಣ್ಣನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಶರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ 'ನನಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ತಾನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮ ಯಾವುದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರುದ್ರನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಇಡೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ, ಬಸವ ಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗೆದ್ದೂ ಸೋತಂತೆ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಸರಳ ಪ್ರೇಮದ ಪ್ರಕರಣವೊಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಹುಡುಗ–ಹುಡುಗಿಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾಚಾರವೆಂಬ ಪಟ್ಟ ಬಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನಿರಪರಾಧಿಯ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೆ ಹಳೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ನಾಟಕವು ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಆಶಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಚರಿತ್ರೆಯಾಗಲಿ, ಬಸವಣ್ಣನ ವೈಭವೀಕರಣವಾಗಲಿ, ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಜಕೀಯವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗದೆ ಮೋದಲ ಬಾರಿಗೆಂಬಂತೆ ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಸಂಗವೊಂದರ ಮೂಲಕ ಜಾತಿ–ಸಮಾಜ–ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ವಭಾವ, ವರ್ತನೆ, ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಲಂಕೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ."[೫]

* ಡಾ.ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವಾಮಿ.ಎಸ್.: ಲಂಕೇಶರ ನಾಟಕಗಳು. ಪುಟ.೧೮

ಈ) ತಲೆದಂಡ

ಕಥಾವಸ್ತು

ಸಾಂಬಶಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮನೆಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕವು ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಅಸ್ವಸ್ಥ ಸ್ತಿತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಜಗದೇವನ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅವನು ಬಾರದೆಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಂಡಾರವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ ಜಗದೇವನ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಹೇಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿದೆವೆಂದು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಜಗದೇವ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ ಕೆಳಜಾತಿಯವನಾದ್ದರಿಂದ ಜಗದೇವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಮೊದಲು ಹಿಂಜರಿಯುವನು ನಂತರ ಜಗದೇವನ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒಳಗೆ ಅಡಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ.

ಸೋವಿದೇವ ಬಸವಣ್ಣನಿಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರ ಸರಿಯಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಹೋಗಿ ಶರಣರ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಂದಾಗಿ ಸೋತು ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲೇ ಇರುವಂತಹ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ಪ್ರಚೋದನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ರಂಭಾದೇವಿಯು ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೇನಾದರೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೀಡಿರೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಸೋವಿದೇವ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಲು ಪಂದ್ಯ ಕಟ್ಟಿ ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಬಸವನನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಕಾಣಲು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಮಂಚ್ಯಣ ಕ್ರಮಿತನ ಜೊತೆ ಬರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಮಗನ ಕೆಲಸ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೇ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನಿಗೆ ಭಂಡಾರದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸಾಕಾಗಿ ಭಂಡಾರದ ಕೀಲಿಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಜನರು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಬದುಕಬೇಕಾದರೆ ಯುದ್ಧ ಅನವಶ್ಯಕ ಎಂದು ಬಸವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಹೇಗೆ ಪವಾಡ ಪುರುಷನೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಉದಾಹರಣೆ ಸಹಿತ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಜಗದೇವನನ್ನು ನೋಡಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಹೇಗೆ ಬಸವನು ಮಹಾಮನೆಯ ದಾಸೋಹವನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಮಂಚ್ಯಣ ಕ್ರಮಿತನಿಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂಬಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಜಗದೇವನನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಸವಣ್ಣ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಸಾಂಬಶಿವ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಶ್ರಾದ್ಧ ಕರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಜಗದೇವ ಜನಿವಾರ ತೊಟ್ಟು ಆಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂಬಕ್ಕ ಬಸವಣ್ಣ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಗ ಪುನಃ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದು ರೋದಿಸಿ ಬಸವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವನ ಜೊತೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯುವ ಜಗದೇವ ಬಸವ ಪವಾಡ ಮಾಡಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನೆಂದು ತಪ್ಪೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಮಧುವರಸ ಮತ್ತು ಹರಳಯ್ಯರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಅನುಮತಿ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾದರೂ ಮುಂದೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಅನಾಹುತ ಗಮನಿಸಿ ಬಸವಣ್ಣ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತನಾಗಿ ಅನಂತರ ಅನುಮತಿ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ವಿಷಯದ ಗಾಂಭೀರ್ಯತೆಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಮುಂದೆ ಈ ಮದುವೆಯಿಂದಾಗಿ ಹಲವಾರು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಬಸವನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಸವ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮಣ್ಣರು ವಿಷಯ ಹರಡಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಯುವರಾಜ ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವನ್ನು ತರಲು ದಾಮೋದರ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನನ್ನು ಹೊಗಳಿದ ಇಂದ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಹೀಗಳೆಯುತ್ತಾ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತವೇ ಮೇಲೆಂದು ಹಿಗ್ಗಿ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಹೂಡುವ ಉಪಾಯದಂತೆ ಅರಮನೆಯ ಊಳಿಗದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬದಲಿಸಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಗೃಹಬಂಧನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಇದು ತನ್ನ ಮಗ ಸೋವಿದೇವನಿಗಾಗಿ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಹೂಡಿದ ಉಪಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಹುಲಿಯಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೋವಿದೇವ ರಾಜ್ಯವಾಳಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಅವನು ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನ ಹತ್ತಿರ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ದಾಮೋದರನ ಈ ನಡವಳಿ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಮದುವೆಯಿಂದ ಆದುದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದು ಬಸವನ ಪವಾಡವೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶೀಲಾ-ಕಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಜೋರಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಸವನ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮದುವೆಗೆ ಮಹಾರಾಜರು ಪರೋಕ್ಷ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಬಸವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾರಾಜರನ್ನು ಗೃಹಬಂಧನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಗೃಹಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಲು ನಾಳೆ ಅರಮನೆ ಮುಂದೆ ಚಳುವಳಿ ಕೂರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ನಿರ್ಗಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಜಗದೇವ ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ, ಕಾಳಯ್ಯ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಅರಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಬಸವ ಎಲ್ಲಾ ಶರಣರನ್ನು ಕರೆತಂದು ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಿರಾಸೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬಸವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಶರಣರು ಮಾತ್ರ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಶರಣರ

ಮೇಲೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ಮಂಚ್ಯಣಕ್ರಮಿತ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮದುವರಸರ ಕಣ್ಣು ಚುಚ್ಚಿ ಊರರೆಲ್ಲಾ ಎಳಸಾಡಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸತ್ತರೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬರುತ್ತದೆ. ರಾಜನ ಅರಮನೆಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಕಾಳಯ್ಯ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಇರಿದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಸೋವಿದೇವ ಶರಣರ ಸಂತತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿರೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ತಲೆದಂಡ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ನಾಟಕದ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ತಲೆದಂಡ ಎನ್ನುವುದು ಬಿಜ್ಜಳನ ತಲೆದಂಡ ಹಾಗೂ ಶರಣರ ತಲೆದಂಡವೂ ಹೌದು. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದ್ವಂದ್ವಗಳ, ಹಲವಾರು ಸಂಘರ್ಷಗಳ ಕಥೆಯಾಗಿಯೇ ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತದೆ. ಬಸವ–ಜಗದೇವನ, ಬಸವ–ಬಿಜ್ಜಳನ, ಬಸವ–ಶರಣರ, ಬಿಜ್ಜಳ–ಸೋವಿದೇವನ ಹೀಗೆ ಪಾತ್ರ ಪಾತ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ನಾಟಕ ಬಹಳ ನಾಜೂಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಸವಣ್ಣ ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಜಗದೇವ ತಾನು ಬಸವನ ಹಾಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯುತ್ತೇನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಹನ್ನೊಂದು ದಿವಸಗಳ ಕಾಲ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಶ್ರಾದ್ಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಜಗದೇವನಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಪವಾಡ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವವನೊಬ್ಬನೇ ಬಸವ. ಅವನನ್ನು ಮೀರಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಈ ಜಗದೇವನ ರೋದನ ಅರಣ್ಯ ರೋದನವಾಗುತ್ತದೆ. ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಜೊತೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಜಗದೇವ ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ತೊರೆದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಗೈಯಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಜಗದೇವನಿಗೆ ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಒಲವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಸವನ ವಿಚಾರಗಳು ಜಗದೇವನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವುದೇ ಕಡಿಮೆ.

ಬಸವನ ತತ್ವ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನ ನೀತಿ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನ ಉಳಿಯುವುದು ಮುಖ್ಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬಲ್ಲ, ಆದರೆ ಬಸವನ ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಆತ ಬಿಡಲಾರ. ಬಿಜ್ಜಳನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವ ಪವಾಡ ಪುರುಷನಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವೆಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ಇಂದು ಮಹಾನಗರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಕಾರಣ ಬಸವ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಂದ ನಡೆಯೋ ಮಾತಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಬಿಜ್ಜಳನ ವಾದ. ಸಾಮಾನ್ಯ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಜೋತು ಬಿದ್ದಿರುವಾತ ಬಸವ. ತಾನು ಶರಣನಾಗಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸರಿದಾರಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೇ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಂಡಾರಿಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ ಪ್ರಜೆಯ ಸೇವಕ,

ಪ್ರಜೆಗಳದೇ ಭಂಡಾರ, ಈ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಬಸವನ ಭಾವನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ನೀತಿ ತಪ್ಪೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಸೋವಿದೇವ ಅವನನ ವಿರುದ್ಧವಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಮುಂದೆ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದ ಸೋವಿದೇವ ತಾನು ಸಿಂಹಾಸನದ ವಾರಸುದಾರನೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಹಲವಾರು ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿರೋಧದ ನಡುವೆಯೂ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಸ್ಥಿತ್ವ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಒದೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವನನ ಸಮಗ್ರ ನೀತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಶರಣರಿಗೆ ತೋರಿದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾನೇ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತೆ ಮೆರೆಯುವ ಸೋವಿದೇವ ಬಿಜ್ಜಳನಿದ್ದಾಗ ಕಲ್ಯಾಣ ಹೇಗೆ ಶಾಂತವಾಗಿತ್ತೋ ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಶಾಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಈ ನಾಟಕ ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಬಸವನನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಾನು ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಸವನ ನಿಷ್ಠೆ ಶರಣರಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಪವಾಡ ಪುರುಷನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಲು ಅನುವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೀಲವಂತ ಮತ್ತು ಕಲಾವತಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಸವನಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. "ನೂತನ ಧಾರ್ಮಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಳುವಳಿಯು ಅದರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮ ನಾಯಕನ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಮೀರಿ ತಾವೇ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಈ ನಾಟಕವು ಶೀಲ-ಕಲಾವತಿಯರ ಪ್ರತಿಲೋಮ ವಿವಾಹದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ದಶಿಸುತ್ತದೆ."[೭] ತಾನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಿರುವ ಸಮಾಜ ತನಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಬದಲಾವಣೆಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಬಸವನನ್ನು ಕಾಡತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಆಗ ಮಾತ್ರವೇ ಸಮಾಜ ಶಾಂತವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಜೀರ್ಣವಾದರೆ ಇಡೀ ಸಮಾಜ ರಾಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಕಾದುಕುಳಿತಿರುವವರು ಸಮಾಜದ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ಬದಲಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಬಸವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಚಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೀಲವಂತ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಮದುವೆಗೆ ಮೊದಲು ಸಂತೋಷಗೊಂಡರೂ ನಂತರ ತಡಮಾಡಿ ಅವರ ಮದುವೆಗೆ ಸಮ್ಮತಿ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತಾನು ರೂಪಿಸಿದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಾನೇ ವಿರೋಧಿಸಿದರೆ ಶರಣರು ನನ್ನ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಭಯ ಬಸವನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಬಂದೊದಗುವ ಯಾವ ಘಟನೆಗಳ ಅರಿವೂ ಇಲ್ಲದವರಂತೆ ಮಧುವರಸ ಮತ್ತು ಹರಳಯ್ಯ, ಶೀಲವಂತ

[೭] ಡಾ.ಸಿ.ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರನ್: ಗಿರೀಶ ಕಾರ್ನಾಡ ಮತ್ತು ಅವರ ಮೂರು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ನಾಟಕಗಳು. ಪುಟ.೨೮

ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಾರೆ. ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಸಮ್ಮತಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಬದಲಿಗೆ ತಂದೆಯರ ನಿಲುವು ಮಾತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲಾವತಿಯ ತಾಯಿ ಲಲಿತಾಂಬ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಲಾವತಿ **'ಸಮಗಾರರ ಕೇರಿಗೆ ಹೋಗಿಬಂದರೆ ಸಾಕು ವಾಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ'** ಯಾಕೆಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಚರ್ಮ ಹದ ಮಾಡುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗದ ಕಲಾವತಿಗೆ ಸಮಗಾರರ ಕೆಲಸ ಹೇಸಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತದ್ದು ಎಂದೇ ನಂಬಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಗೆ ಮಣಿದು ಶೀಲವಂತನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ತಯಾರಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಬಸವನಿದ್ದರೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಜೀವಂತ, ಬಸವನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಸ್ಮಶಾನ. ಬಸವನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಶರಣಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬಸವನಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಇದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಸಂವೃದ್ಧವಾಗಿರಲು ತನ್ನದೇ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕಾಯಕತತ್ವವನ್ನು ನಂಬಿರುವ ಜನರಿಂದಲೇ ಈ ಕಲ್ಯಾಣ ಇಂದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಬಸವನ ಪವಾಡವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಸವನನ್ನು ಶರಣರು ಸದಾಕಾಲ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಂಬಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಸವ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಾಗ ವಾಸ್ತವದ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಗೃಹಬಂಧನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಲಕ್ಷೋಪಾದಿಯಾಗಿ ಶರಣರನ್ನು ಬಸವ ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ಶರಣರೇ ಬಸವನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ನಂಬಿದವನಿಗೆ ನಿರಾಶೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವ ಬರಿಯ ಬೆರಳಣಿಕೆಯ ಜನರ ಜೊತೆ ಬಂದಾಗ ನಿರಾಶನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಗೃಹಬಂಧನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವನ ತತ್ವ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಬಸವ ಮುಖ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ಬಸವನ ತತ್ವ ಪಾಲಿಸಲಾಗಿ ಬಸವನ ಹಿಂಬಾಲಕರಾಗಿ ಬರಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. "ಮಾನವತಾವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಸುವ ಶರಣಕ್ರಾಂತಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸೋಲು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಷಾದವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸುವುದು ಬಿಜ್ಜಳ-ಬಸವಣ್ಣರ ಸ್ಥಿತಿ."[೭]

---

೭ ಡಾ. ಮೀರಾ ಮೂರ್ತಿ: ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡ್. ಪುಟ.೧೧೧

ಅಧ್ಯಾಯ – ೪

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಕಥಾವಸ್ತು ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಕಥಾವಸ್ತು

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ವಿಭಿನ್ನ ಶೈಲಿಯ ಕಥಾಹಂದರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನಾಟಕ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದೇ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕ್ರಾಂತಿಯ ನಂತರ. ಸೂತ್ರಧಾರನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಕಂಬಾರರು, ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರನ್ನು ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸಿದ ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ನಾಟಕದ ನಿಜವಾದ ಕಥಾವಸ್ತು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರಧಾರ ಮತ್ತು ನಟಿಯರ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಸಂವಾದ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ನಾಟಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಗರದೇವತೆಯ(ಹುಚ್ಚಿ) ಆಗಮನವಾಗುತ್ತದೆ. ನಗರದೇವತೆ ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಡಂಗೂರದ ಹಾಗೆ ಸಾರುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಹದಗೆಟ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ನಗರದೇವತೆಯ ಕಾಲಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೊರಕೇರಿಯ ಒಂದು ಚಿತ್ರಣ ನಮಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಾದಂತಹ ದಲಿತರು, ವೇಶ್ಯೆಯರು, ಹಿಂದುಳಿದವರು ನೆಲಸಿರುವಂತಹ ಹೊರಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಥೆಯ ವಸ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನ ದುಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿದೆ. ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರನ್ನು ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸಿದ್ದು ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಭಯದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದೆ. ದಲಿತಕೇರಿಯ ಜನರೂ ಈ ವಿಷಯದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬಂತೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ದಲಿತರು ಶರಣರಾದ ಮೇಲೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಪ್ರೀತಿ ತುಂಬಿದೆ ಎಂಬುದು ಆಕಾಶದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಅಲ್ಲಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರು ಎಂದು ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅವನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭಯ ಈ ಎರಡನ್ನು ನಾವಿಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಮುದುಕಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾಶವ್ವನ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ವಿಚಾರ ನುಸುಳಿದಾಗ ಆ ಜನರು ಎಷ್ಟು ಮುಗ್ಧರು ಎಂಬುದು ಅವರ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. **“ಅಣ್ಣಾವರು ಎಲ್ಲಾರಿಗು ಒಂದೊಂದು ಆತ್ಮ ಕೊಡುತಾರಂತ? ಹೇಗೊಂದು? ಪುಕ್ಕಟೆ ಕೊಡ್ತಾರವಾ. ಅದಕ್ಕ ಲಿಂಗಪ್ಪ ಅಂತಾರ”**

(ಪುಟ-೨೩) ಈ ಮಾತುಗಳು ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಸವಣ್ಣ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ.

ದಲಿತ ಕೇರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮರ ಹುಡುಗ ನುಗ್ಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಮಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ರಾಜಭಟರು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರನಡೆವರು. ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನ ಪ್ರವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಶವ್ವ, ಸಂಗಯ್ಯ ಕೇಳಿದ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರ ನಡೆದಂತೆಯೆ ನಗರದೇವತೆಯು(ಹುಚ್ಚಿ) ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು "ಯಾರ್ಲಾ ನೀನು? ಯಾರು ಬೇಕಿತ್ತು?"(ಪುಟ-೨೫) ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಸಂಗಯ್ಯ ನನಗೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಬೇಕೆಂದು, ಅವಳ ಬಳಿ ಲಿಂಗಪೂಜೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹುಚ್ಚಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಹಚ್ಚುವ ಸಂಗಯ್ಯ **"ನೀನು ಈ ನಗರದೇವತೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಅಲ್ಲವೆ ತಾಯಿ?"(ಪುಟ-೨೬)** ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹುಚ್ಚಿಯೂ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಗುರುತು ಹಚ್ಚಿ 'ನೀನು ಬಸವಣ್ಣನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದವನಲ್ಲವೆ?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ ಕಲ್ಯಾಣಿಯು, ಈಗಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ವೇದನೆಯನ್ನು ಪಡುವಳು. ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಮಹಾಮನೆಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರದಿಂದಾಗಿ ಈಗ ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ದುಃಖ ಪಡುವಳು. ಕಲ್ಯಾಣಿ ನಿರ್ಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ದಾಮೋದರ ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಾಶವ್ವನ ಮನೆಯು ಹೊಲಸುನಾರುವ ವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕದ್ದು ತಂದಿಟ್ಟಿರುವ ಅರಮನೆಯ ಚಿನ್ನದ ಸರದಿಂದಾಗಿಯೆ ಈ ವಾಸನೆ ಎಂದು ಹಾರವನ್ನು ದಾಮೋದರನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ದಾಮೋದರ ಆ ಸರವನ್ನು ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ನೀಡಿ ಇದನ್ನು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಿಗೆ ನೀಡಿದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಒಳಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪರಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಗಯ್ಯ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಹುಡುಕಿ ಬಂದಾಗ ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕಂಡು "ನೀನು ವೃದ್ಧೆಯಾಗಿರುವೆಯಲ್ಲ?."(ಪುಟ-೩೧) "ನನಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿ"(ಪುಟ-೩೧) ಎಂದು ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಚಲುವೆಯರಲ್ಲಿ ಸಂಗಯ್ಯ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಅಪ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿಯೆಂದು ತನ್ನ ಲಿಂಗ ಪೂಜೆಗೋಸ್ಕರ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಮೀಸಲು ಎಂದು ಸಾವಂತ್ರಿ ಹೇಳಿದಾಗ, "ಅವಳಿಗೆ ಮಹಾರಾಜ ಕೊಡೋ ಬೆಲೆಯನ್ನ ನಾನೇ ಕೊಟ್ಟರೆ ಸಾಲದೊ?"(ಪುಟ-೩೨) ಎಂದು

ಹೇಳುತ್ತಾ ತನ್ನ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಸರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆಶ್ಚರ್ಯ ಚಕಿತಳಾಗುವ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಅದನ್ನ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಗೆ ನೀಡಿದಾಗ “ಅಮ್ಮಾ ಈ ಸರದ ಬೆಲೆ ನನ್ನ ಬೆಲೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು”(ಪುಟ-೩೩) ಎಂದು ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ನಿರಾಕರಿಸಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಗಯ್ಯನ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ಸರವನ್ನು ಕಂಡು ಇದರಲ್ಲೇನೋ ಮೋಸವಿದೆ ಎಂದು ಅನಿಸದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವ ಸಂಗಯ್ಯ, ಕಾಮಾಕ್ಷಿಗೆ ತಾನು ಲಿಂಗಪೂಜೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ತರಲು ತಿಳಿಸಿ ಪೂಜೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಮೂರನೆ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಹರಿಹರ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ದಾಮೋದರ ದಲಿತರ ಕೇರಿಗೆ ಬಂದು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ದಲಿತ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದಲೆ ಮಾತು ಸರದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ, ಸರ ಕದಿಯುವಾಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾರೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಹರಿಹರ ದಾಮೋದರನನ್ನು ಕೇಳಲಾಗಿ, ದಾಮೋದರ “ನೀನು ಹರಿಹರನ ಮಗ ದಾಮ್ಯ ಅಲ್ಲ?”(ಪುಟ-೩೬) ಎಂದು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೊ ಕೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ತಾನು ಕಳ್ಳನಿಂದ ಶಿವಶರಣ ಆದ ಪರಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ನೆನಪಿರಲೆಂದು ‘ಕಳ್ಳ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹಾಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ, ಆದರೆ ನಾನು ಆ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜಭಟರ ಆಗಮನವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಹರಿಹರ ಮತ್ತು ದಾಮೋದರ ‘ಆತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮ’ದ ಬಗೆಗೆ ಮಾತಾಡತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ರಾಜಭಟರಿಂದ ದಾಮೋದರನನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ ಕಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ದಾಮೋದರ ನಿಜವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ದಾಮೋದರ ಸರ ಕದ್ದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆ ತಡೆದರೂ ನಿಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆರೆದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ದಾಮೋದರನಿಗೆ ನೀ ನಿನ್ನ ಕಳ್ಳತನದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಕೊ ಅಥವಾ ಕೊತವಾಲನ ಮುಂದೆ ಹೇಳು ಆಗ ನೀನು ಪಾರಾಗುತ್ತೀಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ದೃಶ್ಯ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರು ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಮಾರುವೇಷದಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾದರೂ ಅದನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸದೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವನು. ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ಈತ ಬಿಜ್ಜಳ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದು ಅವನನ್ನು ಒಳಗೆ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತನ್ನ ವೇಷಾಂತರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು “ನಾನು ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರುವುದನ್ನು ನೀನು ವಾರಗಿತ್ತಿಯರೆದುರು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೊ?”(ಪುಟ-೪೫) ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾ ನಾನು ಬಂದಿರುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು

ತಿಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳಿದಾಕ್ಷಣ, ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಇಂದು ಬರಲಾರಳು, ಅವಳು ಸಂಗಯ್ಯನ ಜೊತೆಗಿರುವಳು ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಒಳಗೆ ಕುಪಿತಗೊಳ್ಳುವ ಬಿಜ್ಜಳ **"ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಜೊತೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದವನು – ಯಾರವನು?"(ಪುಟ–೪೭)** ಎಂದು ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ನೆನಪನ್ನು ಕೆದಕುತ್ತಾ ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ನನಗೆ ಪರಿಚಯಸಿದ್ದ ಎನ್ನುತ್ತಾ ಬಸವ ಇವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ನನ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ಬಸವನ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, "ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರಿದ್ದಾರೆ ಸಾವಂತ್ರಿ. ಒಬ್ಬ ಬಸವರಾಜ, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಬಿಜ್ಜಳರಾಜ."(ಪುಟ–೪೮) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಸವ ಮಹಾಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಬಡವರ, ದಲಿತರ, ಕುರುಡರ, ಕೈಲಾಗದವರ ಒಂದು ಗುಂಪು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಾಜನೆಂಬಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಆ ಬಸವ ಎಂದು ಚೇಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ಮಹಾಮನೆಯ ನಿಜವಾದ ಧ್ಯೇಯೋದ್ಧೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅರಮನೆಗೂ ಮಹಾಮನೆಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಅರಿವಿಗೆ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದು, ಬಸವನ ಶರಣ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸೋತು ತನ್ನ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಹಾಗು ತಾನೂ ಶರಣನಾಗಿ ಇಂದು ಕಾಯಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ವಿಚಾರಧಾರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಬಗ್ಗದ ಬಿಜ್ಜಳ ಈ ರೀತಿಯ ಬೂದಿ ಪವಾಡ ನಾನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ, ರಾಜ್ಯದ ಜನರ ಒಳಿತಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದೆ, ಕಾನೂನಿದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಮಹಾಮನೆಯ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಮೇಲೂ ರಾಜನಾದ ನನಗೆ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಈಗಲೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕರೆದು ತಾ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯು, ನಾವು ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವೆ. ನಮ್ಮ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಾವು ನಡೆಯುವವರಲ್ಲ ಎಂದು ಹಾಗು ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕರೆತರಲಾಗದು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಮಹಾರಾಜರು ಬಲತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಾವಂತ್ರಿಯು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ತಾನು ಈ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ ತೆರಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂಬ ಮಾತನ್ನಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತೆರಿಗೆಯ ನೆನಪಾಗಿ ಸಂಗಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಲೆಗೆ ತೆರಿಗೆ ವಿಧಿಸಬೇಕು ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಬೆಲೆಯೆಷ್ಟು ತಾ ಎಂದು ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮಾಡದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸರವನ್ನು ತಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೀಡಿ ಈ ಸರವನ್ನು ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕೊತವಾಲನಿಗೆ ಕೊಡೋಣ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ, ಆದರೆ ನೀವೇ ದೊರೆತದ್ದು

ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ಇದು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದೇ ಕಳುವಾದ ಸರವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಇದರ ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನವರು ಪೂಜೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನೀವೇ ವಿಚಾರಿಸಿ ಎಂದು ಸಲಹೆ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಬಂದಿರುವ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ದೃಶ್ಯ ಐದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಯಾವ ಪ್ರಜೆಯೂ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ದಿನದಂದು ನಿದ್ರಿಸದೆ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಎಲ್ಲರ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನೆಟ್ಟಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ರಾಜ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದೂ ಸೂಳೆಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವೆ. ಹೊರಕೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವರು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಶರಣರ ಬೇಟೆಯ ಬಗೆಗೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶರಣರನ್ನು ಬೇಟೆನಾಯಿಗಳಿಂದ ಬೇಟೆಯಾಡಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ರಾಜ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ನಮಗೆ ಮನೋರಂಜನೆ ನೀಡಲಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬಸವಣ್ಣ ಸೂಳೆಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಆರನೆಯ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂಳೆಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕಂಡು ಚಕಿತನಾಗುವ ಬಸವಣ್ಣ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಮಿಸುವನು. ಸೂಳೆಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ಬಸವ ತನ್ನ ಮನೆಯ ತನಕ ಬಂದ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು ಭಾವುಕಳಾಗುವಳು. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ್ನು ಕುರಿತು "ಏನಿದು ಬಸವಣ್ಣಾ! ದೇಶದ ಮಹಾರಾಜ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿವರ್ಯರು ಕಲ್ಯಾಣದ ಸೂಳೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಟಿಯಾಗುವುದೆಂದರೆ ಇದು ಯೋಗಾಯೋಗವೋ! ಕರ್ಮ ಧರ್ಮ ಸಂಯೋಗವೊ!"(ಪುಟ-೫೭) ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ತಾನು ಬಂದಿದ್ದು ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಸಾವಂತ್ರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಸೂಳೆಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಬಸವ ಅತಿಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ "ಸಂಗಯ್ಯ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿ ತೃಪ್ತನಾದುದನ್ನು ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾನು ಈ ವರೆಗೆ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ!"(ಪುಟ-೫೮) ಎಂದು ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ತಾಯಿ ಎಂದದಕ್ಕೆ ಚೇಡಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ "ಓಹೊ ಈ ಸೂಳೆ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೋ?"(ಪುಟ-೫೮) ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಸಾವಂತ್ರಿ ನನ್ನನ್ನು ಮಗ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ನಾನೇ ಧನ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಪವಾಡವನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯಮಾಡುತ್ತಾ ನೀನು ಮಹಾತ್ಮ ನಾನು ಬಡಪಾಯಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಇದೇ ನಿನ್ನ ಪವಾಡ ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಪ್ರಭುಗಳ ಒಂದೆರಡು ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲೇನು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ರಮಿತನ ಕೈಗೊಂಬೆ ಹೇಗಾದ

ಎಂಬುದನ್ನು ಜಾನಪದ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಳಿಕವೆ ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಒಂದು ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವಂತೆ ಕೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಶೀಲವಂತನಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕು, ಅವನ ಪ್ರಾಣ ಅಪಾಯದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು. ಬಿಜ್ಜಳ ಅಭಯ ನೀಡಿ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಶೀಲವಂತನನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವಣ್ಣನ ರಾಜೀನಾಮೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾ ನಾನು ಇನ್ನು ಆ ರಾಜೀನಾಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಸವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ "ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿ ನಿಮ್ಮೂರಿಗೆ ಹೊರಡಬಹುದು"(ಪುಟ-೩೨) ಎಂದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಆ ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ತನ್ನ ಅಂತಿಮ ನಿಲುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನ ಆಜ್ಞೆ ಬರುವವರೆಗೂ ತಾನು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೋರುತ್ತಾನೆ.

"ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ಸಾರಿದಂತಿದೆ" (ಪುಟ-೩೩) ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಬಸವ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನ ನಡುವೆ ತಾತ್ವಿಕ ಘರ್ಷಣೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವ ತನ್ನ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಾನು ರೂಪಿಸಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ದಲಿತರಿಗೆ, ಬಡವರಿಗೆ ಒಂದು ನೆಲೆಯನ್ನು ಹಾಗು ತಾವು ಕಾಣಬೇಕಾದ ದೇವರನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗು ತಾವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇತರರಂತೆ ಬದುಕಬಲ್ಲೆವು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ಬಸವನ ವಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯದ ನಿಯಮಗಳು ರಾಜ್ಯದ ಜನರಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅವರಿದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಲ್ಲರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಸವ ನೀನು ಜನರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ದೇವರನ್ನು ನೀಡುತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅದು ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲವೆ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಸುವ ಬಸವ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಸತ್ಯ ಸುಳ್ಳಾಗಲೂಬಹುದು. ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಸುಳ್ಳಾಗಬಹುದು. ನಂಬಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಹಕರಿಸದೆ ಹೋದಾಗ ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಮೂಲಭೂತ ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಸವನಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನೂ ಒಬ್ಬ ಬೇಕೆಂದು ಅನಿಸದೆ ಹೋಯಿತಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಸೂಚಿಸುವನು. ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮೀರುವಂತಹ ರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಚಿಗುರಿಸಿ ಬೆಳೆಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಹಾಗು ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ಅನುಮತಿಗೋಸ್ಕರವೂ ಕಾಯಬೇಕಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಕೂಡಲಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಬಸವ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದಾರಿ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದಿತು ಮತ್ತು ಅದರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಆಪಾದಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳುವಾದ ಸರದ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಹರಿಹರ ಸಂಗಯ್ಯನೇ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ತಾನೇ ಹೆಣೆದ ಬಲೆಗೆ ಹರಿಹರ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಹರ ಕಾಶವ್ವನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತಂದು ಕಾವಿಧರಿಸಿದ ಸಂಗಯ್ಯನೇ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕುವ ಕಾಶವ್ವ ನಿಜವಾದ ಕಳ್ಳ ದಾಮೋದರ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ದಾಮೋದರನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ನಡೆದ ಕತೆಯೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಹರಿಹರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದಾಮೋದರ ತನ್ನ ಮಗನೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಹರಳಯ್ಯನ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಗುಡಿಸಲಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಹೋದರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಸಂಗಯ್ಯ ಭರತವಾಕ್ಯ ನುಡಿಯಲು ಅನುವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಬಸವ ಹಾಗು ಬಿಜ್ಜಳನ ಎದುರು ಸಂಗಯ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಾಶ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಭರತವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಕೊತವಾಲ ಕ್ರಮಿತನ ಕಡೆಯವರು ಹರಳಯ್ಯನ ಕೇರಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿದರು ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ ಅಂಗರಕ್ಷಕರನ್ನು ಕರೆದರೂ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣ ಬರಿದಾಗುವುದರಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಾದರೂ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯು ದೀಪವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ದಾಮೋದರನನ್ನು ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ದಾಮೋದರನ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ದಾಮೋದರನಿಗೂ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಇಷ್ಟವಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಜೊತೆ ಇದ್ದಾಗ ಬಸವನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಬಿಜ್ಜಳನೂ ಜನರ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದ, ಆದರೆ ಚಾಡಿಕೋರರ ಮಾತುಕೇಳಿ ಈಗ ಬಿಜ್ಜಳ "ತರುಣ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭೂತದಂತೆ"(ಪುಟ-೮೪) ಕಾಣುವನೆಂದು ದಾಮೋದರ ಹೇಳಿದಾಗ, ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ರೇಗಿ ದಾಮೋದರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಕೊಂದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ನಗರದೇವತೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಮುಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕೂತು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತನ್ನ ಘೋರ ಕೃತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಕಲ್ಯಾಣಿ ತನ್ನ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮರನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರ ನಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಎರಡು ದಾರಿಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಸತ್ತ ನಂತರ ಜನರಮುಂದೆ ಅವಮಾನ ಪಡುವಂತ ರೀತಿ, ಇನ್ನೊಂದು ದಾರಿ ಯೋಧನಾಗುವರೀತಿ. ಈ ಆಯ್ಕೆಯ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಲು ಬಿಜ್ಜಳ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರ ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಬಸವನನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರಿಡುವನು. ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಮಾತೆಂಬಂತೆ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು

ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮರನ್ನ ಕರೆದು ತನಗೊಂದು ಅಂತ್ಯ ಹಾಡಿರೆಂದು ನಿಲ್ಲುವನು. ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ ಬಿಜ್ಜಳನ್ನು ಇರಿದು ಕೊಲೆ ಮಾಡುವರು.

ಪಾತ್ರಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಬಿಜ್ಜಳ

ತನ್ನ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳ ಮೂಲಕ ಇತಿಹಾಸದ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗಿಂತ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ವೇಷಾಂತರಿಯಾಗಿ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನೇ ಚಾಣಾಕ್ಷ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನನ್ನ ಯಾರೂ ಗುರುತಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭ್ರಮೆ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಬಟಾಬಯಲಾಗಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ತನ್ನ ಸುಖ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತೆ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. “ಪ್ರಜೆಗಳ ಕ್ಷೇಮ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಬಿಜ್ಜಳ ಭೋಗವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವುದರ ಮೂಲಕ ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತನಾಗಿರುವುದು ರಾಜಕೀಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.”[೧] ಬಿಜ್ಜಳ ಹತ್ತಿ ಉರಿವ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲೂ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನಿಲ್ಲದೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಬದುಕಬಲ್ಲ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಅವನು ಎಂದೂ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿದವನಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಅಸೂಯೆ ಯಾಕೆಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನಿಲ್ಲದೆ ಬಸವ ಮಹಾಮನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದೂ, ಬಿಜ್ಜಳನಿಲ್ಲದೆ ಸಮಾಜ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿದನೆಂದು, ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಓತ್ತಾಳೆ ಕಿವಿಯವ, ಕ್ರಮಿತನ ಚಾಡಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ನರಕ ಮಾಡಿದಾತ. ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನಾಗಲಿ, ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯನನ್ನಾಗಲಿ ಸಹಿಸಲಾರ. ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಜೊತೆ ಸಂಗಯ್ಯ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಿಷಯ ತಿಳಿದೊಡನೆ ಕುಪಿತನಾಗಿ ರೋಷಾವೇಷದಿಂದ ಹಾರಾಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಮಹಾಮನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವನೆಂದು ಬಸವನನ್ನು ಜರಿಯುವನು.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಬಿಜ್ಜಳ ಅಪ್ರತಿಭನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳ ನಂಬಿಕೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಮಂತ್ರಿ ಪದವಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಸಂಗಯ್ಯನ ಜೊತೆ ಇರುವಳು, ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಪ್ರೇಯಸಿ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕೊಡದಂತಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಊರದೇವತೆ ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವಳು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೊರ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತಾನು ಎಂದೂ ಸೋಲದ ರಾಜ ಎಂಬಂತೆ ನಿಲುವನ್ನು ತಳೆದು ನಿಂತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ ಕೈತಪ್ಪಿ ಕ್ರಮಿತನ ಪಾಲಾಗಿರುವುದು

[೧] ನರಹಳ್ಳಿ ಬಾಲಸುಬ್ರಮಣ್ಯ: ಪ್ರಜಾವಾಣಿ: ಸಾ.ಪು. ಪುಟ ೦೩

ಬಿಜ್ಜಳನ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ದೇಹ ಬಿಜ್ಜಳನದಾದರೂ ಬುದ್ಧಿ ಕ್ರಮಿತನದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಶೀಲವಂತನನ್ನು ಕಾಯುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟರೂ, ಬಿಜ್ಜಳನ ಸೈನಿಕರು ಶೀಲವಂತನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಿತನ ಕಡೆಯವರು ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಜ್ಞೆ ಮೀರಿ ಶೀಲವಂತ ಅಡಗಿದ್ದ ಗುಡಿಸಿಲಿನೊಳಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿ ಪರಾರಿಯಾಗುವರು. ಕ್ರಮಿತನ ಆಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಾತು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಸಹಾಯಕನಾದ ದಾಮೋದರನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪೌರುಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಹೋಗುವ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನನ್ನ ತಾನು ತಹಬದಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಕಂಗಾಲಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಗರದೇವತೆಯ ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಅಳಲನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ 'ಬಸವನಿಲ್ಲದೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಂಪೂರ್ಣನಾಗಲಾರ' ಎಂಬಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಸಹಾಯಕನಾಗಿ ಕೊಲೆಗೀಡಾಗಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಬಸವಣ್ಣ

ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಕೂಡಲಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವ ಬಸವಣ್ಣ ಆಸೆಗಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿರುವ ಬಸವಣ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬರುವ ಬಸವಣ್ಣ ನಿರ್ಗಮಿಸುವಾಗ ಕಲ್ಯಾಣ ಸ್ಮಶಾನ ಮೌನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಅಧಿಕಾರ ಆಕಾಂಕ್ಷಿ ಅಲ್ಲವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಲು ಬಿಜ್ಜಳ ನೀಡಿದಂತಹ 'ನಿನ್ನ ರಾಜೀನಾಮೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪುನಃ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವಿದೆ ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಬಸವ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರದ ರಕ್ಷಣೆ ಒಂದೇ ಮುಖ್ಯ. ಆದರೆ ಮಹಾಮನೆಯ ಬಸವಣ್ಣ ಶರಣತತ್ವದ ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿ ಬಹಿರಂಗ ಶುದ್ಧಿಯ ಹೊಸ ಸಮಾಜದ ಕನಸು ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದಾನೆ."[೨] ಆದ್ದರಿಂದ ಬಸವನಿಗೆ ತನ್ನ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಮುಖ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬಸವ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ವಿಶಾಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಸವಣ್ಣ ಸೂಳೆಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ತವ್ಯದ ತೊಡಕು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸತ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ನಡಾವಳಿಯಿಂದ ಮನನೊಂದಿರುವ ಬಸವ ತಾನು ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಜೊತೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಬದಲಾವಣೆ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೊದಗಿಸುವುದು ಬಸವಣ್ಣನ ಉದ್ದೇಶ. ಬಸವಣ್ಣ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ತನ್ನ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು

---

[೨] ಸಂ. ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಗುಡಿ: ಕಂಬಾರರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನೆಲೆ ಬೆಲೆ. ಪುಟ .೨೧೦

ಆದರ್ಶಗಳಿಂದ. ಬಸವ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರಲಂಜುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾಕೆಂದರೆ ಬಸವ ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವ. ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವಳು ಎಂದು ಅವಳ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ರಾಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ಮುಂದೆ ಸತ್ಯಹೇಳಲು ಬಸವ ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಶರಣರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ರಕ್ಷಣೆ ರಾಜನಾದ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮೇಲಿದೆ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಹೊಕ್ಕ ಮನೆಯೆ ಮಹಾಮನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕುಲ ಅಥವಾ ಕರ್ತವ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲ, ಸ್ವಚ್ಚ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯ ಪಾಲಿಸುವವರೆಲ್ಲರ ಮನೆಯೂ ಮಹಾಮನೆ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕಾದಾಗಲೂ ಸಹಿತ ಬಸವನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ರಕ್ಷಣೆ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಬಸವ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಕೂಡಲಸಂಗಮದವರೆಗಿನ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪಾತ್ರವೇನು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ 'ನಾನು ಅವರ ಗೆಳೆಯ, ಅವರ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದಳ್ಳಾಳಿ, ಕಾನೂನು ಮೀರಿ ನೀವು ಕೊಂದರೆ ಹುತಾತ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಬಸವ ತನ್ನ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಶರಣರ ಬದುಕಿಗಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯ

ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವ ಹಾಗೆ ಸಂಗಯ್ಯ ಮುಗ್ಧ ಆದರೆ ಬಸವಣ್ಣನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯ ಶಿವನ ಸಮಾನ. ಹರಿಹರನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನು ನಾನಾವೇಷ ತೊಟ್ಟು ಬಂದಂತೆ ಕಂಬಾರರ ಸಂಗಯ್ಯ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರದಂತೆ ಹಾಗೂ ಶಿವನೇ ಸಂಗಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. "ನಗರ ದೇವತೆಯಾದ ಹುಚ್ಚಿ ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಸಂಗಯ್ಯ ಇವರು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತಗಳಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ಅವರೂ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರುವ ಪಾತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ."[೩] ತಾನು ಲಿಂಗ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬರುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಶಿವನ ಪೂಜೆಗೆ ಯಾವ ಸ್ಥಳವಾದರೇನು, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೇನು ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠೆಗಳು ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದು ಸಂಗಯ್ಯನ ಮುಗ್ದತೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಅಡಿಪಾಯ ಹಾಕಿದವರಲ್ಲಿ ಬಸವ ಮತ್ತು ಸಂಗಯ್ಯ ಮುಖ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ನಗರ ದೇವತೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಸಂಗಯ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರಕ್ಕೆ ಕನಸುಗಳ ಹೊತ್ತು ತಂದವನು. ಬಸವ ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ 'ಗೆಳೆಯ ನೀನು, ಹಳಬ ನಾನು' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮುಖಾಂತರ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕರತರುವುದು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉದ್ದರಿಸಲು. ಸಂಗಯ್ಯ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಂಬುವನು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಳಿತು ಬಯಸುವವನು. ಸರಿತಪ್ಪುಗಳ

[೩] ಮಾಧವ ಕುಲಕರ್ಣಿ: ಶಿವರಾತ್ರಿ ಹಿನ್ನುಡಿ ಪುಟ. ೯೪

ಚಿಂತೆ ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ದಾಮೋದರ ನೀಡಿದ ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ಯಾವುದರ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದವನು ಸಂಗಯ್ಯನೆ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಭರತವಾಕ್ಯ ನುಡಿಯುವವನೂ ಸಂಗಯ್ಯನೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಮುಗ್ಧನೂ ಹೌದು ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆದರದ ದಿಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯೇ ಬೇಕೆಂದು ಹೆದರದೆ ಹಟ ಹಿಡಿಯುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಾನು ನೀಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ದಾಮೋದರ ನೀಡಿದ ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ನಾಟಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಗಯ್ಯನ ಪಾತ್ರ ನಾಟಕದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ತೆರೆಮೆರೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರವಾಗಿಯೇ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿಹರ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಇವನೇ ಕಳ್ಳ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿ ವಾದಗಳು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶೀಲವಂತನನ್ನು ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂದರೆಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಆವೇಶ ಬಂದವನಂತೆ ಸಂಗಯ್ಯ 'ಮುಗಿಯಿತೊ ಮುಗಿಯಿತು' ಎಂದು ಕಾರಣಿಕ ಕೂಗುವನು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಹಾಡುವನು. ಬಸವ ನೆನಸಿದಂತೆ ಸಂಗಯ್ಯನ ಕರೆ ಬರುವುದು. ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದು ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸಮಯ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಸಂಗಯ್ಯ ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ಥಿತಿ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿ ಏನೆಂದು ತಿಳಿವುದು ಎಂದು ಸಂಗಯ್ಯನೆ ಭರತ ವಾಕ್ಯ ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಹುಚ್ಚಿ-ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರ ದೇವತೆ

ಕಲ್ಯಾಣಿ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರ ದೇವತೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭ್ರಷ್ಟ ರಾಜಕಾರಣದಿಂದ ಇಂದು ಹುಚ್ಚಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಸುರುವ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದೊದಗಿರುವ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಾಳೆ. ನಗರದ ಎಲ್ಲರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಒಬ್ಬ ಹುಚ್ಚಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ 'ನೀನು ನಗರದೇವತೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯಲ್ಲವೆ?' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣಿ ಸಂಗಯ್ಯನ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸಂಗಯ್ಯ ಮತ್ತು ಬಸವನ ಗೆಳೆತನವನು 'ಗೆಳೆಯ ನೀನು ಹಳಬ ನಾನು' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಸವ ನೆನೆಸಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವ ಮತ್ತು ಸಂಗಯ್ಯ ಹೊತ್ತು ತಂದ ಕನಸುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಸಂಗಯ್ಯ ಈ ಇಬ್ಬರ ಕನಸುಗಳು ಉಜ್ವಲವಾಗಿದ್ದವು. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉದ್ದರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬಂತಹ ನಂಬಿಕೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ನಿನಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಹಾಗು ಬಸವ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದರೆ ಏನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಸಾಧಿಸಿಯಾರು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಗೆ ಮೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಬಸವನ ಕೈಹಿಡಿದರೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಉದ್ದಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಲ್ಯಾಣಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಪರದೆ ಎಳೆಯಲು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅಂಶ ಕಲ್ಯಾಣಿಗೆ ದುಃಖದಾಯಕ. ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ನಂಬಿದ್ದ ಬಸವ ನೆನೆದಾಗ ಸಂಗಯ್ಯ ಬಾರದಿರುವುದು

ಶರಣರನ್ನು ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸಿದಾಗ ಸಂಗಯ್ಯ ಬಾರದಿರುವುದು ಇಂದಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಮರುಗುತ್ತಾಳೆ. ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ಮಹಾಮನೆಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರವೇ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಮಹಾಮನೆಯ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅರಮನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು, ಪಾಲಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅರಮನೆಯ ಕಾನೂನು ಕಟ್ಟಲೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಹಾಮನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಎರಡರ ನಡುವೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ಅಳಿವಿನಂಚಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯದು. ನಾಟಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಅಸಹಾಯಕತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಸಿಗದಂತಾಗಿದೆ ನಾನು ಏನು ಮಾಡಲಾಗದ ಅಸಹಾಯಕಳು ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಹಿಂದೆ ಬಂದು ಹೋದ ಅನೇಕ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡವರು ನಾವು. ಆಗ ನಡೆದು ಹೋದ ದುರಂತದಿಂದ ನಾವು ಬದಲಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ **'ಕಾಲನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ'** ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ನಾವು ಇನ್ನು ಬದಲಾಗಿಲ್ಲ, ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬದಲಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವ ತೋರಿಸಿದ್ದು ಸರಿ ದಾರಿ , ಆದರೆ ಕಾಲ ಮಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅವನು ತೋರಿದ ದಾರಿ ಜನಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಸವನ ತತ್ತ್ವ ಅರ್ಥವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಎಂದಾದರೂ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನ ನಿನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಲ್ಯಾಣಿಯದು. ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಳಿ ಬರುವ ಹುಚ್ಚಿ ತನ್ನ ಜೊತೆಯಿಲ್ಲಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ಮತ್ತು ಜಗದೇವನಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿ ಎಂಬಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಇತ್ತು ತೆರಳುತ್ತಾಳೆ.

ಸಾವಂತ್ರಿ

ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪಾತ್ರ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಭವಿಷ್ಯ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಾವಂತ್ರಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಾವಂತ್ರಿಯದು ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಉಳ್ಳದ್ದು. ತನ್ನದೇ ಆದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು ಸಾವಂತ್ರಿ. ಸೂಳೆಯ ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ರಾಜನಿಗೂ ಒಂದೇ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮ ಸಾವಂತ್ರಿಯದು."ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿ ತನ್ನ ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕೂಡಾ ಕಾಯಕ ತತ್ವಕ ಮೌಲ್ಯ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವಷ್ಟು ನೈತಿಕ ಎತ್ತರಕ್ಕೇರಿದ್ದಾಳೆ."[೪] ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ. ತನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಬಂದ ಗಿರಾಕಿಗೆ ಮೋಸವಾಗ ಬಾರದೆಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಸಂಗಯ್ಯನ ಸೇವೆಗೆ

[೪] ಸಂ. ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಗುಡಿ: ಕಂಬಾರರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನೆಲೆ ಬೆಲೆ. ಪುಟ .೨೧೦

ನೇಮಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿ ಸಂಗಯ್ಯ ನೀಡಿದ ಹಾರವನ್ನ ಚಪ್ಪಲಿ ಬಿಡುವ ಮಾಡಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ರಾಜನಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಸಾವಂತ್ರಿಯದು ನಿರಾತಂಕ ಬದುಕು. ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ತೆರಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮದಿಂದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕಂಡು ಭಯಪಡಲಾರಳು. ಸಾವಂತ್ರಿ ಚತುರೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯ ತಿಳಿದವಳು. ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಮಸ್ತವೂ ಗೊತ್ತು. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಕೋಪ ತರಿಸಬಲ್ಲಳು, ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಗುವು ತರಿಸಬಲ್ಲಳು ಹಾಗು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಬಲ್ಲಳು. ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಳಿ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ಸಂಗಯ್ಯನ ಪರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಳು. ಬಸವನ ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿರುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ಶರಣಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಹಾರವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನದಲ್ಲದ್ದು ತನಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು, ಬಸವನ ಕಾಯಕ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಹೆಂಡತಿ ಹಾಗು ಸೂಳೆಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವ ಪರಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

ಬಸವಣ್ಣ ಸಾವಂತ್ರಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ತಾಯಿ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಭಾವುಕಳಾಗುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ತನ್ನ ಬದುಕು ಧನ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನ ನಡುವೆ ವಾದ ಶುರುವಾದಾಗ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಸಲು ಯತ್ತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನಾದವನು ಕ್ರಮಿತನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಇವತ್ತಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳನೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಕತೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮವನ್ನಾಗಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ನಿಂತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಶ ಪಡಿಸಿದವನು ಬಿಜ್ಜಳನೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ತಾನು ಸೂಳೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಶರಣಳಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ಆವರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಬಸವನನ್ನು **'ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೂ ಪ್ರವೇಶವಿದೆಯೇ ತಂದೆ?'** ಎಂದು ಕೇಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ಕೂಡಲಸಂಗಮದ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧಳಾಗುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಜತ್ವವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ.

ದಾಮೋದರ

ಅನೇಕ ಗೊಂದಲಗಳ ನಡುವೆ ಬದುಕುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ದಾಮೋದರ. ತನ್ನ ಬದುಕಿಗೊಂದು ಅರ್ಥವಿದೆಯೇ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸುವನು. ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ

ಅರಮನೆಯ ಸರವನ್ನು ಕದಿಯುವ ದಾಮೋದರ ಕಳ್ಳ ಶರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ತಂದೆ ಹರಿಹರನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ದಾಮೋದರ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ತಾನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ವಿರುದ್ಧ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಬದುಕಿಗೆ ಒಂದು ಅರ್ಥ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಕಸ್ಮಾತಾಗಿ ಸಿಕ್ಕ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ನಿಂದ ಅವನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುವ ದಾಮೋದರ ತಾನು ಶರಣನಾಗಿ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಮಾಡಿರುವ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಯಾವುದೇ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ದಾಮೋದರ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ತಯಾರಾಗುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ತಂದೆಯ ವ್ಯಾಮೋಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ದಾಮೋದರ ಅದರಿಂದ ಹೊರಬಂದು ನೇರ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನಾದರೂ ಪಡೆಯಲು ತಾನು ಸಿದ್ಧ ಎಂಬಂತೆ ದಿಟ್ಟವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡಿರುವ ದಾಮೋದರ ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲ ನೇರ ಹೊಣೆ ಎಂಬಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ದೂರುತ್ತಾನೆ. ಬಸವಣ್ಣ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಮಹಾಮನೆಯಿಂದ ಆಗಿರುವ ಉಪಯೋಗಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ದಾಮೋದರ ಸಣ್ಣ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. **'ತಾನು ಕದ್ದ ಸರವನ್ನು ಕಾಶವ್ವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದೆ, ಅದನ್ನು ಅವರು ಮುಚ್ಚಿಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸತ್ತ ಹೆಗ್ಗಣದಂತೆ ಕಂಡ ಅವರು ಅದನ್ನು ರಸ್ತೆಗೆ ಬಿಸಾಡಿದರು. ಇಂತಹ ನಡೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚಕುಲದವರಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ'** ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ದಾಮೋದರ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಮತ್ತು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿ ಅಂತಹ ಜನಗಳು ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡು ಕಲ್ಯಾಣದಂತ ನಗರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿರುವರು ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾನೆ. ಚಾಡಿಕೋರರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಕಲ್ಯಾಣ ನರಕವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವ ದಾಮೋದರ, ಬಸವಣ್ಣನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾಗ ಹೊಳೆವ ಬಿಜ್ಜಳನಂತೆ ಕಂಡಿರಿ, ಆದರೆ ಈಗ ಕರಾಳ ಬಿಜ್ಜಳನ ಛಾಯೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಹಿಸದ ಬಿಜ್ಜಳನಿಂದ ಹತ್ಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಇತರ ಪಾತ್ರಗಳು

ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಪಥವನ್ನು ಬದಲಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದಾಮೋದರನ ತಂದೆ ಹರಿಹರನ ಪಾತ್ರವು ಒಂದು. ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಸಲ್ಲದ್ದು ತುಂಬಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಸರ ಕದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕತೆಗೆ ತಿರುವು ನೀಡುವನು. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಪ್ರಭಾವ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಹರಿಹರನ ಉದ್ದೇಶ. ಶರಣ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ವೈದಿಕ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇರಬೇಕೆಂಬ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಚಾಡಿಗಳನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯದು ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮ ತನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಆದರಿಸುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಅವನು ತಂದ ಸರ ತನಗಿಂತಲು ಬೆಲೆಬಾಳುವುದೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಕಾಯಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಆತ್ಮ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಸಂಗಯ್ಯನ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ನಿಷ್ಕಲ್ಮಶ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಶವ್ವ ಕಾಯಕಮಾಡಿ ಜೀವಿಸುವವಳು. ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಸರವನ್ನು ಹೆಗ್ಗಣದಂತೆ ಎತ್ತಿ ಬಿಸಾಡುವಳು. ತನ್ನದಲ್ಲದ್ದು ತನಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ತಾನು ರಾಜನ ಮುಂದೆನಿಂತು ಹೇಳಲು ಹೆದರದ ಇವಳು ದಾಮೋದರನೇ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಹೇಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯ ನಿಷ್ಠೆ ಮರೆಯುತ್ತಾಳೆ.

ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ದಾಮೋದರನ ಮನಸನ್ನು ತನ್ನ ಕತೆಯಿಂದ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಾನೀಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ, ತನ್ನ ನೆಮ್ಮದಿಗೆ ಕಾರಣ ತಾನು ದುಡಿದು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ದಾಮೋದರನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಅವನನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಾಟಕದ ಕೊನೆಯ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮಣ್ಣರ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳು. ಬಿಜ್ಜಳನ ಅನ್ಯಾಯದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಈ ಪಾತ್ರಗಳು ತಮ್ಮ ಬಹುದಿನದ ಅಭಿಲಾಶೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ – ೫

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಹಾಗೂ ನಾಟಕದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

೧) ರಾಜಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕ ಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಸಂಘರ್ಷವು ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಬಸವನ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ವಾದ, ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಸಾವಂತ್ರಿಯ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ವಾದ, ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಪರವಾದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶರಣರು, ವೈದಿಕರು, ದಲಿತರು ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ನಾಟಕದ ಕೇಂದ್ರ ವಸ್ತು ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಲಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದು, ಇಬ್ಬರ ನಡುವಿನ ವಾದ-ವಿವಾದಗಳು ಇಂತಹ ನೆಲೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ವಾದ ವಿವಾದಗಳು ಅವರವರ ತತ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಂಬಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಘರ್ಷದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಬಾರರ ಉದ್ದೇಶ ನೆರವೇರಿರುವ ಚಿನ್ಹೆಗಳು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಪವಾಡ ಪುರುಷನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಕೇವಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಯಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಗೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಹಕ್ಕುಗಳಿರುವಂತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಾವು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕಂಡು ಮಹಾಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. "ಕಂಬಾರರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಯು ಬಸವಣ್ಣನ ಸಮಸ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಅವರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಬಿಜ್ಜಳನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ. ಅಂದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವೇಕೆ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಸಂಕಟವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ರೂಪಕವಾಗಿ ಕಂಬಾರರಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಧ್ಯದ ವೈಚಾರಿಕ ಸಂಘರ್ಷವು ಕಂಡಿದೆ"[೧]. ಮಹಾಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿತ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಆಡಳಿತದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಅರಮನೆಯ ತತ್ವಗಳು ಮಹಾಮನೆಯಿಂದಲೇ ರೂಪುಗೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಬಸವಣ್ಣ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಆಕ್ರಮಣಕಾರಿ

[೧] ಮಾಧವ ಕುಲಕರ್ಣಿ: ಶಿವರಾತ್ರಿ. ಹಿನ್ನುಡಿ.ಪುಟ. ೬೧

ನಿಲುವು, ಹೋರಾಟ, ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನ ಇವುಗಳೇ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಅರ್ಹತೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಪ್ರಭುತ್ವದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ದೇವರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಚಾಡಿಕೋರರು ಬಿಜ್ಜಳನೂ ನಮ್ಮ ಹಾಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. **"ರಾಜನ ಕಾನೂನಿಗೆ ದೈವ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇರಬೇಕು"** ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅರಿಯದ ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನು ದೈವವೆಂಬಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಸಡ್ಡೆ, ಸೋಮಾರಿತನ, ಚಾಡಿಕೋರರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಆತನ ನಡವಳಿಕೆ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಆತ ಅಧಿಕಾರದ ಅಸ್ತ್ರಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದು ಪ್ರಜೆಗಳ ಕ್ಷೇಮಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸದ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಒಳಿತನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಗಮನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರದ ಮದವೇರಿದೆ ಎಂದರಿತ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಗಳೂ ಕೂಡ ಬಿಜ್ಜಳನ ರೀತಿ ನೀತಿಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಜೆಗಳ ನಿಲುವಿಗೆ ಬೆಲೆ ಎಂಬುದು ದೊರಕದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಸುಖೀ ನಗರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿರೋಧಿ ಅಲೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಾಟಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರ ದೇವತೆ (ಕಲ್ಯಾಣಿ) ಹುಚ್ಚಿಯಾಗಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ದುಷ್ಟಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರು ನಿದ್ದೆಗೆಡುವಂತಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಮೇಲೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಹಿಡಿತದಿಂದ ತಾವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ನೋವನ್ನು ಹೊರಕೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜನರು ತಮ್ಮಲ್ಲೆ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಅಲೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಕೇರಿಯ ತಂಗವ್ವ "ಆ ನನ್ನ ಹುಚ್ಚ್ ರಾಜಾ ಇನ್ನ ಯಾರ‍್ಯಾರನ್ನ ಕೊಂದನೋ ಏನ ಗತಿಯೋ!" ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ರಾಜನ ಮತ್ತು ಅವನ ಮೇಲಿರುವ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೊರಕೇರಿಯ ಜನರಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅವ್ಯಕ್ತ ಭಯ ಕಾಡುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಜನರ ಮೇಲೆ ಹೇರುತ್ತಿರುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವನ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಕಾರಣ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಮೇಲೆ ಜನರಿಗೆ ಎಂತಹ ತಿರಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಅವನ ಸಾವನ್ನು ಬಯಸುವಂತಹ ತಿರಸ್ಕಾರ ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ **'ರಾಜ ಗೊಟಕ್ಕಂತಾನೇನ ಮತ್ತ** ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮುದುಕಪ್ಪ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಹಾಮನೆಯ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಉದಯವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಹೊರಕೇರಿಯ ಜನರಲ್ಲೂ ಮೂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಸಂಗಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಹುಚ್ಚಿಯ ನಡುವೆ ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಯುವಾಗ ಹುಚ್ಚಿ ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ **"ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಹಾಮನೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಅರಮನೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ"**. ಅಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗಿ ಬರಿಯ ಅಧಿಕಾರದ ಮದದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಧಿಕಾರವು ಕಾಣದಂತಾಗಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಾಜನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಜೀವಿಸತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಅಧಿಕಾರದ ಕೇಂದ್ರ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗದೆ ಇದ್ದದ್ದು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ ತಾನು ರಾಜನಾಗಿ ಸೂಳೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಜನರು ಎಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ವೇಷಾಂತರವನ್ನು ಕಳಚುವ ಸಾವಂತ್ರಿ, ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಿಜ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರುಹುತ್ತಾಳೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬರಹೇಳು ಎಂದಾಗ, ಸಾವಂತ್ರಿ ಅವಳಿಂದು ಬರಲಾರಳು ಅವಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದು ಕಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲುಬಾರದಿರುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ತನಗೀಗಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ಅಧಿಕಾರ ವಾಣಿಯಿಂದ ಬಿಜ್ಜಳ ಗುಡುಗುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಈ ಅಧಿಕಾರ ವಾಣಿಯನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿ ಅಷ್ಟೇ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಸೂಳೆಯಾದರು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೋಪ ತಿಳಿದಿರುವಂತಹ ಸಾವಂತ್ರಿ ಅವನ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತವಳು. ತನ್ನ ಕಸುಬನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾವಂತ್ರಿ **"ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆ ಅನಾನುಕೂಲವಾದೀತೆಂದು ನಾವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಸಾಕಿಲ್ಲ"** ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಈ ಮಾತುಗಳು ಬಸವನ ಮಾತುಗಳಂತೆ ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ. ಬಸವನ ಪ್ರಭಾವ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮೇಲೂ ಆದಂತಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ಮೂಡದೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೋಪ ಆಕ್ರೋಶಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ತಾರುಣ್ಯದ ಬಿಜ್ಜಳನ ರೋಷಾವೇಶಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಮೈ ನಜ್ಜುಗುಜ್ಜಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಕ್ರಮಣಶೀಲತೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡವಳು ಮಂಗಳವಾಡೆಯ ಸಾವಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಸಾವಂತ್ರಿ ಧರ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡ ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾವಂತ್ರಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬೇಕೆನ್ನುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ತಾನು ನೀಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪರಿತಪಿಸುವವಳಲ್ಲ ಈ ಸಾವಂತ್ರಿ. ಅಥವಾ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಮುಚ್ಚಿಡಬೇಕೆಂಬ ಯಾವ ಯೋಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತಾನು ಬದುಕುತ್ತಿರುವುದು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ, ಈ ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿ ಅರಿತಿದ್ದಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಯಾವುದೇ ಕೂಗಾಟಕ್ಕೂ ಜಗ್ಗದ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಗಿರಾಕಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ.

ಮುಗ್ಧ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಕಂಡ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ಬಸವನ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಬಸವ ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ಸೇಡನ್ನು

ಸಂಗಯ್ಯನ ಮೂಲಕ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ, ಬಿಜ್ಜಳನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ತನಗೆ ರೋಷ ಬರುವ ವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರು ಒಬ್ಬ ಬಸವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬಿಜ್ಜಳ. ಬಿಜ್ಜಳನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ಹಾಗೂ ಅವನ ಕಾರ್ಯ ವೈಕರಿ ತಪ್ಪು ಎಂದು ಸಾರುವ ಬಸವಣ್ಣ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮಹಾಮನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಕರು, ದಲಿತರು, ಸುಡುಗಾಡು ಸಿದ್ಧರು, ಆಯಗಾರರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನೆ ರಾಜನಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಅನುಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸದೆ ಅವನ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಅವನು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ತತ್ವಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದೇ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿ ಕಾಡಲು ತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಸವನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವನ ಶರಣರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಾಜವೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವಿದೆ. ಆ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಸವನ ತತ್ವಗಳು, ನಿಯಮಗಳು, ಧೋರಣೆಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಬಿಜ್ಜಳನ ನಂಬಿಕೆ. ಈ ಸತ್ಯದ ಅರಿವು ಬಸವನಿಗೆ ಆಗಬೇಕೆಂಬುದೇ ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಯಕೆ.

ಮಹಾಮನೆಯ ತತ್ವ ಧೋರಣೆಗಳು ರಾಜನಾದವನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪ್ರಜೆಗಳಾದವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಬಸವ ಹೇಗೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. **'ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ '** ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನ ನುಡಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಯಲ್ಲೂ ಎಂತಹ ಉತ್ಸಾಹ ಹುಟ್ಟಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರುತ್ತಾಳೆ. ಇಂದಿನ ಭಿಕ್ಷುಕರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಆಯಗಾರರ ತನಕ ಯಾರು ಸೋಮಾರಿಗಳಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲರೂ ದುಡಿದು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯ ನೆನಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಎಲ್ಲರ ದುಡಿತದಿಂದಾಗಿ ರಾಜ್ಯದ ವಾರ್ಷಿಕ ಆದಾಯ ಹೇಗೆ ಹೆಚ್ಚಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ದೇವರು ಅಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಬಡವರು ಇಂದು ತಮ್ಮದೇ ದೇವರನ್ನು ಕಂಡ ಆನಂದದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಯಾವುದೇ ಕಾನೂನು ಕಟ್ಟಲೆಗಳು ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಾಗದ ದೇವರನ್ನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಸವ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಬಸವನ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಬೆಳಕನ್ನು ತಂದಿದೆ.

ಬಸವನಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಬರಿದು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನರ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಬರಿದು ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವ ಬದಲಾಯಿಸಿದ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನಿಂದ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಿತನಾದನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶರಣನಾಗಿ ದುಡಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಅಂತರಂಗ ಬಸವಣ್ಣ ಬದಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು

ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಬದುಕುತ್ತಿರುವವನು. ಅವನ ಪ್ರಜಾಪರಿಪಾಲನೆಯನ್ನು ಬರಿಯ ಭಂಡಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಮಾಡಿದವನಲ್ಲ ಬದಲಿಗೆ ತಾನು ಅವರಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆ ಎಂದು ತಿಳಿದವನು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ರಾಜನ ಭಂಡಾರದಿಂದ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕ ಎಂದು ತಿಳಿದವವನು ಬಸವ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಸಾವಂತ್ರಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಬಸವನ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪದ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ದಾಹದಿಂದ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಜೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿವೆ, ಧರ್ಮವಿದೆ, ಕಾನೂನಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅಧಿಕಾರದ ಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಅಧಿಕಾರದ ಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ, ಅವಳನ್ನು ಈಗಿಂದೀಗಲೇ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸು ಎಂಬಂತೆ ಆದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಿರೋಧದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿಯು

'ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ದೇಹಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದವರಲ್ಲ ನಾವು.

ನಮಗೂ ನಿಯಮಗಳಿವೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ

ಮುಖ ನೋಡಿ ಮಣೆ ಹಾಕುವ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲ ಇವು.

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ನಿಯಮಗಳು'

ಎಂಬ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮದ ನಿಯಮವನ್ನು ಹಾಗು ತಾನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಾನೂನುಗಳು ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಯಾದವನಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ಕನಿಷ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವಿಗೂ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವ ಸ್ವಭಾವವು ಅವನು ರಾಜನಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿ ಬಂದದ್ದು. ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಜೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜನಾದವನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತನಗೆ ದಕ್ಕುವ ವರಮಾನ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಹಾಸಿಗೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲುಚಾಚು' ಎಂಬ ಗಾದೆ ಮಾತಿನಂತೆ ತಾನು ದುಡಿಯುವುದು ಎಷ್ಟು ಸರಿಯೊ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಹ ಹಕ್ಕು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗಿರುತ್ತದೆ.

ಬಸವ ಪ್ರಗತಿಪರವಾದಿ, ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವಾದಿ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದಲೇ ರಾಜ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನ ಸಾರುವವನು. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಸತರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಬಸವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ ಬದಲಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಸವನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಂಡು ಅಸೂಯೆ ಹುಟ್ಟಲಾರಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನ

ದಾರಿಗಳು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆಯುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಅರಮನೆ ಅಧಿಕಾರ ದಾಹ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಪುರಾತನಧರ್ಮ, ಕಾನೂನು ಕಟ್ಟಲೆಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಧಿಕಾರವು ಭೂತದಂತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅರಮನೆ ಎದುರು ಮಹಾಮನೆ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಹಾಯ ಇಲ್ಲದೆ ಕನಸಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಿರ್ಮಾಣದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೆ ಏನೆಲ್ಲಾ ಸಾಧಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಬಸವ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಏಳ್ಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿಸಲು ಕಲ್ಯಾಣದ ಬಡವ, ಭಿಕ್ಷುಕ, ಆಯಗಾರರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಶರಣರನ್ನಾಗಿಸಿ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ನಾಶಕ್ಕೆ ಪಣತೊಡುತ್ತಾನೆ. ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮದುವರಸರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ವರ್ಣ ಸಂಕರದ ಮದುವೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಬಸವ ತನ್ನ ಮಾಹಾಮನೆಯ ಏಳ್ಗೆಗೆ ಭಂಡಾರದ ಹಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆ ತೋರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಸವನನ್ನು ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಯೆ ಯುದ್ಧ ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮದುವರಸರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರದ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನನೊಂದ ಬಸವಣ್ಣ ತನ್ನ ಭಂಡಾರಿ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ರಾಜಿನಾಮೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮುಗ್ದ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಚಕಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಊಹಿಸದಿರುವ ಘಟನೆ ನಡೆಯಲಿದೆ ಎಂಬುದರ ಅರಿವೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲದೆ ಮನೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ತಪ್ಪುಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾದು ಕುಳಿತ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಸವನೇ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ತನ್ನ ವಿರುದ್ದ ನಿಲ್ಲಲೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊರ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನ ಸ್ವತ್ತಾದ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಯಾದ ಸಂಗಯ್ಯ ಬಂದು ಆದರಿಸುವುದೆಂದರೆ ಘೋರ ಅಪರಾಧ ಎಂಬಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಬಿಜ್ಜಳ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಯಂತಿದ್ದ ಬಸವಣ್ಣ ಇಂದು ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪವಾಡ ಪುರುಷನಂತೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಜನಗಳು ಆಲಿಸದಂತಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಬಸವನ ಮುಂದೆ ಅವನ ಪವಾಡಗಳ ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅಲೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕಾನೂನುಗಳಿಗೆ ನಡುಗದೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನೆ ಬಡಪಾಯಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಸವ ಇಷ್ಟವಾದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಅಧಿಕಾರ ಎಲ್ಲಿ ಕಳಚಿ ಬೀಳುತ್ತದೊ ಎಂಬ ಭಯ ಇದೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಅಲೆ ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆಯೊ ಎಂಬ ಭಯವಿದೆ. ಬಸವನನ್ನು ಪವಾಡ ಪುರುಷನೆಂದು ಕರೆಯುವ ಬಿಜ್ಜಳ, ಪವಾಡದಿಂದ ಜನರನ್ನು ನಿನ್ನ ನುಡಿಯಂತೆ ನಡೆಯುವಂತೆ ಪಳಗಿಸಿರುವೆ ಎಂದು

ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪವಾಡಗಳ ಅರಿವಿಲ್ಲ. ತಾನು ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆಯಲು ರೂಪಿಸಿದ ನೀತಿನಿಯಮಗಳ ಅರಿವಿಲ್ಲ. ಕಾನೂನು ಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ಪವಾಡವೆಂದು ಅನಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ಮೋಹಕ್ಕೆ ತನಗೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಚಾಡಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾರಣನಾದ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾವಂತ್ರಿಯು, ಬಿಜ್ಜಳನು ಮಾಡಿದ ಪವಾಡಗಳು ಹೀಗಿವೆ ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಡುತ್ತಾಳೆ;

'ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಮಹಾರಾಜರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ

ಕ್ರಮಿತ ಅಂತ ಒಬ್ಬ ಪುರೋಹಿತ ಇದ್ದ.

ಅವನ ಪೂಜಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ

ಮರುಳಾದ ಮಹಾರಾಜರು

"ಏನು ಬೇಕು ಕೇಳಿಕೋ ಕ್ರಮಿತ" ಅಂದರಂತೆ.

ಅವನು "ದಿನಕ್ಕೆರಡು ನಿಮಿಷ ತಮ್ಮ ಕಿವಿ ಕೊಡಿ ಸ್ವಾಮಿ"

ಅಮದನಂತೆ. ಮಹಾರಾಜರು "ತಥಾಸ್ತು" ಅಂದರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಅವನು ದಿನಾಲೂ ಬಂದು

ಎರಡು ನಿಮಿಷ ಮಹಾರಾಜರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ

ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಮೊದಮೊದಲು ನಿಜವನ್ನೇ ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ

ತಗೊಂಡ. ಅಮೇಲೆ ಇದ್ದದು ಇಲ್ಲದ್ದು ಬೆರೆಸಿ ಹೇಳಿದ.

ರಾಜರು ನಂಬಿ ನಂಬಿ ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ

ಕ್ರಮಿತ ಮಂತ್ರಿಯಾದ. ಮಂತ್ರಿ ಪೇದೆಯಾದನಂತೆ ಪ್ರಭು!

ಎಂದು ಈಗಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಸಹಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ದಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಅಡ್ಡದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಎಂಬುದು ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಸವ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳರ ನಡುವೆ ರಾಜ ಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ತತ್ವದ ನೆಲೆಗಳ ವಾದ ವಿವಾದಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಜ ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಸವ ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸಾರಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ

ಬಸವನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವನು. ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಧರ್ಮ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತತ್ವಗಳ ಸಂಘರ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರಾಜನ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರಮೇಯ ಬಸವನಿಗೆ ಒದಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊಸ ಮನ್ವಂತರ ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗುವ ಬಸವ ಹೊಸ ಗಾಳಿಯನ್ನು ತಂದು ಎಲ್ಲರ ಬಾಳಿನಲ್ಲು ಹೊಸ ಬೆಳಕನ್ನು ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿರುದ್ಧ ತಾ ಹೋದರೂ ಸರಿಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಯೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಜೆಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಬಸವ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಜನ ತಾವು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ, ಒದ್ದಾಡಿ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಬರಲಾರದೆ ವೇದನೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹ ಮಂದಿಗೆ ಅವರ ಶಕ್ತಿಯ ಅರಿವನ್ನು ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಅರಿವನ್ನು ಜೀವಂತಗೊಳಿಸುವುದು ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ ಪ್ರಭುತ್ವ ಧೋರಣೆಯಿಂದ ಅಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜನರನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ತುಳಿಯುವುದು ಆ ಜನಾಂಗದ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಂತೆ ಎಂದು ಬಸವ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ಈ ಧೋರಣೆಗೆ ಬಿಜ್ಜಳ;

"ಹೊಸಗಾಳಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ನೀನು ವರ್ಣಸಂಕರ,

ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಂಥ ಮದುವೆ

ಮಾಡಬಹುದೆ?"

ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಧರ್ಮದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಸವ ಗಾಳಿಗೆ ತೂರಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಹಾಗು ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಬಸವನ ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದ ವರ್ಗ ಕಂಗಾಲಾಗುವುದು ಸರ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯ. ತಾವು ಯೋಚಿಸದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದು ಹೋಗಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗಳಿಸಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ನಿಲ್ಲುವುದು ಎಷ್ಟು ಸರಿ?. ಬದಲಾವಣೆಯ ಗಾಳಿಗೆ ರಾಜನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲವೆ?. ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬದಲಾವಣೆಗೊಳ್ಳಬೇಕೆ ಹೊರತು ಧರ್ಮದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಮುಂದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಸವ ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯನ ಜರೂರತ್ತುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಹೋದಾಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಮನುಷ್ಯನೆ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶೂದ್ರರಾಗಿದ್ದ ಹರಳಯ್ಯ ಹಾಗು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಾಗಿದ್ದ ಮಧುವರಸರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಧರ್ಮದವರಾಗಿದ್ದರು. ಒಂದೇ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ನಡೆಯುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ, ಅಗ್ರಹಾರದ ಜನರ ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದಂತ

ನೀವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನ ಎಂದೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಸವನ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅರ್ಥೈಸಿ ಪಾಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಸಮಾಜಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜ ನೋಡುವುದು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ. ಅಧಿಕಾರ ಇದ್ದವನೇ ಒಡೆಯ ಅವನ ಮಾತೆ ಅಂತಿಮ ಎಂಬಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳ ನುಡಿಯುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸೃಷ್ಠಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೊಬ್ಬ ನಾಯಕ ಇರಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ನಾನು ರೂಪಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಾನೇ ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದೆ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನು, ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿ ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿ, ಆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ತೇಪೆ ಹಾಕುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಬಸವನ ಮೇಲೆ ತಪ್ಪೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದವನೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಬಲ್ಲ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಬಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬಸವನಂತಹವರ ಅಗತ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನಿಂದ ಕೇಳಿಬರುತ್ತವೆ.

ರಾಜನಾದವನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಸುಳ್ಳು ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವೂ ಸುಳ್ಳಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಸತ್ಯ ಇಂದು ಸುಳ್ಳಾಗಬಹುದು. ಆ ಸತ್ಯವನ್ನೆ ನಂಬಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುನ್ನೆಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದು ಬದಲಾಗಬೇಕು. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂಬುದು ನಿಂತ ನೀರಾಗಬಾರದು ಬದಲಿಗೆ ಹರಿಯುವ ನೀರಾಗಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಬದಲಾವಣೆ ಕಾಣುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತನಗೆ ಸರಿ ಕಾಣುವುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬೇಡದ್ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವ ತನ್ನ ಬದುಕಿಗಾಗಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ನಿಯಮವೆಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಪದ್ದತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ, ಬಸವ 'ಅದು ನಿಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಗೂ ಇದೆ' ಎಂಬ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇಬ್ಬರ ಅನುಭವದ ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಹೊಸ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆಯೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜನರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಉದ್ದೇಶ ಅರಿಯುವುದು ಮುಖ್ಯ ತಮ್ಮ ಕಷ್ಟಸುಖಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜೊತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತಹ ದೇವರಿರುವುದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಹಕ್ಕು ನಮಗಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದೂ ಬಸವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರನ್ನು ನೇರ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಅವನದೇ ಆದ ದೇವರನ್ನು ನೀಡಿದೆ.

ಅವನು ದೇವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ. ಈ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತ ಮತ್ತು ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಹಳೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಗ್ರಹಾರದ ಹಿಂಬಾಲಕನಾಗಿ ಇಡೀ ನಗರದ ನೆಮ್ಮದಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಬಸವ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಯಾವುದೇ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಜಗ್ಗದ ಕಾರಣ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರ ಮತ್ತೊಂದು ಕೂಡಲಸಂಗಮವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಶವಾಯ್ತು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ತೆರೆದಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ದಾಮೋದರನೂ ಸಹಿತ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿಧಾನವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಜ್ಜಳ ತರುಣ ಬಿಜ್ಜಳನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು ಆದರೆ ಈಗ ತರುಣ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭೂತದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವೆಂಬ ವಾದದ ಪೊರೆ ಕಣ್ಣಿನ ಸುತ್ತ ಆವರಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು ಯಾವುದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎಂದು ಅರಿವಿಲ್ಲದಾಗಿದೆ. ಕೊಂಡೆಯರು ಹೇಳಿದ ಚಾಡಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನು ರೂಪಿಸಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಅಲುಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡಾಗಲೇ ಕಲ್ಯಾಣ ಬದಲಾವಣೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಜನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಶರಣಧರ್ಮ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನಾಡಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಅಣಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

೨) ನಾಟಕದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನಯುಗದ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಡೀ ನಾಟಕ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಟಕವು ಬಸವಣ್ಣನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಅಷ್ಟು ವಿಶೇಷವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ನಾಟಕವು ಎಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಎಂತಹ ಕಥಾವಸ್ತುವನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ವಿಶೇಷ. ಇತ್ತೀಚಿನ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಾರನ ಪಾತ್ರವಾಗಲಿ, ಭಾಗವತನ ಪಾತ್ರವಾಗಲಿ, ನಿರೂಪಕನ ಪಾತ್ರವಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಕಂಬಾರರು ತಮ್ಮ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವುದು ವಿಶೇಷ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದೇ 'ಸೂತ್ರದಾರ' ಮತ್ತು 'ನಟಿ' ಈ ಇಬ್ಬರ ಸಂವಾದದೊಂದಿಗೆ. ನಾಟಕ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಲು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಗಿಹೋದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸೂತ್ರಧಾರ ಮತ್ತು ನಟಿ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಕಥೆಯಲ್ಲಿನ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿಸಲು ಈ ಇಬ್ಬರ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು, ಬಸವನಿಂದ ಬಿಜ್ಜಳ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಬಸವ ಮಹಾಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸೂತ್ರದಾರ ಹೇಳಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೆ, ಈ ನಟಿಯು ಕಲ್ಯಾಣವು ಹೇಗೆ ಹಾಳಾಗುವುದರ ಕಡೆ ಸಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ತತ್ವಗಳಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಬಿಜ್ಜಳ ಇಂದಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನ ಪ್ರಸ್ತುತವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಈ ನಾಟಕ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇವರು ಸಾರುತ್ತಾರೆ.

ಅ) ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಾರುವ ಕಲ್ಯಾಣ

ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರ ದೇವತೆಯನ್ನು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾತ್ರವಾಗಿ ತಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ನಾವು ಮತ್ತೆಲ್ಲೂ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿರದ ನಗರದೇವತೆಯ ಪಾತ್ರ ಕಲ್ಯಾಣದ ಭೂತ, ವರ್ತಮಾನ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ಜನತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಹುಚ್ಚಿ, ಆದರೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಒಂದೊಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಾನಾ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಬಹುದು. ಕಲ್ಯಾಣಿ ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ವಿನಾಶದ ಬಗೆಗೆ ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಇವಳು ಚಿರಪರಿಚಿತಳು. ಆದರೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನ ಹುಚ್ಚಿ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸಿರುವ ಜನಗಳು ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅವಳ ಮಾತನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ ಇರುವವರು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಜನಗಳ ಜೊತೆ ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಯಾಣಿ ರಾಜನ (ಬಿಜ್ಜಳನ) ಸಾವಿಗೂ ಕಾರಣಕರ್ತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ

ರುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಾವಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಪಾತ್ರಗಳು ವಾಸ್ತವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹುಚ್ಚಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮುಂತಾದವರ ಪಾತ್ರಗಳು ವಾಸ್ತವ – ಸಾಂಕೇತಿಕ ನೆಲೆಗಳ ನಡುವೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ.[೨] ಬಸವ ಮತ್ತು ಸಂಗಯ್ಯನ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಲೇ ಕಲ್ಯಾಣದ ಏಳ್ಗೆಯ ಕನಸನ್ನು ಕಂಡ ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಬಸವ ನಗರ ತೊರೆದುಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಮಾತೃ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರದೇವತೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಆನಂದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಲ್ಯಾಣದ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಂಡು ರೋದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ದಿಟ್ಟ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಇಂತಹ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕಂಬಾರರ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಆ) ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವ ದೇವರು

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ನಗರದೇವತೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಶಿವನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸಂಗಯ್ಯನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಇಡೀ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕರ್ತನಾಗುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಶರಣ ತತ್ವದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ಕೋರಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಅವತರಿಸಿ ಬಂದಿರುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ, ಹೊರಕೇರಿಯ ಮುದುಕಪ್ಪ, ಕಾಶವ್ವನೊಡನೆ ಸರ್ವೆಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಸಂಗಯ್ಯ ತಾನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗಯ್ಯನ ಪಾತ್ರ ಪ್ರವೇಶವನ್ನೆ ವಿಶೇಷಗೊಳಿಸಿರುವ ಕಂಬಾರರು ಸಂಗಯ್ಯ ಜೋಗಿಯಲ್ಲ ಯೋಗಿ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೇವರು ಅವತರಿಸಿ ಸೂಳೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಪೂಜೆ ಆಚರಿಸುವುದು ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸಂಗಯ್ಯನ ಪಾತ್ರದ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗಯ್ಯ ತಾನು ಲಿಂಗ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲೊ, ಬಸವಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲೊ ಮತ್ತಲ್ಲೊ ಅಲ್ಲ ಅವನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ಸದಾ ಚಪಲವನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆಯೆಂದು ತಿಳಿದ ಜನರು ಮತ್ತು ವೇದನೆ ತುಂಬಿದ ವಾತಾವರಣವನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆಯೆಂದು ತಿಳಿದ ಜನರಿಗೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯೆಂಬುದು ದೇವರ ಸನ್ನಿದಿ ಎಂಬಂತೆ ಅರಿವಿಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ನೇರ ವೈರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕಲ್ಯಾಣದ ಏಳ್ಗೆಗೆ, ನೆಮ್ಮದಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಸಂಗಯ್ಯನನ್ನು ತನ್ನಿಂದ ಮಣಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ನಾಟಕದ ನಾಂದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಗಯ್ಯ ನಾಟಕ ಮುಗಿಯುವಾಗ ಭರತ ವಾಕ್ಯವನ್ನು

---

[೨] ಡಾ.ಸಿ.ಎನ್ ರಾಮಚಂದ್ರನ್: ಶಿವರಾತ್ರಿ. ಮುನ್ನುಡಿ.ಪುಟ. ೧೦

ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಸಾವಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಇಡೀ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವನ್ನೆ ಬದಲಿಸುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಡೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗಯ್ಯನ ಹಿಂದೆ ಬಸವ, ಸಾವಂತ್ರಿ ಇಡೀ ಶರಣ ಸಮೂಹವೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇ) ಕಲ್ಯಾಣದ ಜೀವನ ಧರ್ಮ

ಕಲ್ಯಾಣದ ಜೀವನ ಧರ್ಮವೇ ಕಾಯಕವೆಂದು ಅಂದಾಜಿಸಬಹುದು. ಇಡೀ ನಾಟಕವೆ 'ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ' ಎಂಬ ತತ್ವದ ಮೇಲೂ ನಿಂತಿದೆ. **"ಸಮಾಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಯಾವುದು? 'ಮಹಾಮನೆ'(ಶಿವಪುರ)ಯಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಪಡೆದು ಕಾಯಕ ತತ್ವವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡ 'ಜೀವನಧರ್ಮ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ."**[೩] ಕಲ್ಯಾಣದ ಹೊರಕೇರಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದಂತೆ ಅಲೊಂದಷ್ಟು ಜನ ಕೂತು ಹರಟುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಕಾಶವ್ವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತು ಕುಳಿತು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಾಮೋದರ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸರ ಹೆಗ್ಗಣ ಸತ್ತಾಗ ಬರುವ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕಾಶವ್ವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತದೆ. ಸರವನ್ನು ಹೊರ ತಂದಾಗ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದಾಮೋದರ 'ಇದರ ಕಿಮ್ಮತ್ತ ಎಷ್ಟುಗೊತ್ತೈತೇನ' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಕಾಶವ್ವ 'ಎಷ್ಟಾದರೂ ಇರಲೊ ಎಪ್ಪಾ, ನಮಗ ಬೇಡ ನಾನದನ್ನೇನು ಕಾಯಕ ಮಾಡಿ ಗಳಿಸಿಲ್ಲ'. ಎಂದು ನುಡಿಯುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕಾಯಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ನೆಮ್ಮದಿ ಗಳಿಸಲು ಕಾಯಕವೇ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ಇನ್ನಿಲ್ಲದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕಾಯಕದ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯೇ ತನ್ನ ಜೀವನ ಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವವಳು. ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ಯಾಯವಾಗದ ಹಾಗೆ ವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು. ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಾನು ಗಳಿಸುವ ಹಣದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ. ತಾನು ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೂ ಹೆದರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಸಾವಂತ್ರಿ. ಬಿಜ್ಜಳನ ವರ್ತನೆಗೆ ಭಯಗೊಳ್ಳದೆ ತಾನು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು. ನೀವು ಬಂದಿರೆಂದು ನಾನು ನನ್ನ ಕಾಯಕ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಪಚಾರವೆಸಗುವವಳಲ್ಲ ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಜನ ತಮಗೆ ಏನು ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಪಡೆದು ತಾವು ಇರುವಷ್ಟರಲ್ಲೆ ಸಂತಸ ಕಾಣುತ್ತಾ, ಜೀವನದ ಬಗೆಗಿನ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೩. ನರಹಳ್ಳಿ ಬಾಲಸುಬ್ರಮಣ್ಯ: ಪ್ರಜಾವಾಣಿ: ಸಾ.ಪು. ಪುಟ ೦೩

ಈ) ಕಾಮ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ "ಕಾಮ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ"[8]ಯ ತತ್ವವು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಕಾಮ ಬರಿಯ ದೇಹಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲ. ಜೀವ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕಾಮವು ತತ್ವವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕಾಮದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದರೂ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಧಿಕಾರ ನೀತಿ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶರಣ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಗೂ ಸಹಿತ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನವನನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಂಬಾರರ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಕಾಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ. ಕಾಮವೆ ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಆಸೆಯಿಂದ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಿರಾಸೆ ಕಾದಿರುತ್ತದೆ. 'ಶಿವರಾತ್ರಿ'ಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ ತತ್ವದಿಂದ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅನುಭವ ತತ್ವದ ಆಧಾರ ಇದೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. **'ಕಾಮ ಹಾಗು ಸಮಾನತೆಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅನುಭಾವ ಹಾಗು ಕಾಯಕ ತತ್ವದಿಂದ ಮಾಗಿ ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಮೌಲ್ಯದರ್ಶನ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ'. 'ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ದೇಹ ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವವರಲ್ಲ ನಾವು'** ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಂಗಯ್ಯನ ಜೊತೆ ಕೂಡಿರುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ನೀಡಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಾಯಕದಿಂದಾಗಿಯೇ ಹಣಗಳಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ತಾನು ದುಡಿಯುತ್ತೇನೆ, ತಾನೂ ತಿನ್ನುತ್ತೇನೆ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜನಾದವನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಸಮಾನತೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯೊಂದಿಗೆ ಲಿಂಗ ಪೂಜೆ ಆಚರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಬರುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಜೊತೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಗೆ ನೀಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಸಮಾನತೆಯು ಈ ದೃಶ್ಯದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಮವನ್ನು ಅರಸಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಅಧಿಕ ಬೆಲೆಯ ಚಿನ್ನದ ಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೂಡಲು ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಕಾಪಾಡುವ ಎಲ್ಲರಂತಲ್ಲ ಈ ಸಂಗಯ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕಾಮಕೇಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡು ಒಂದಾಗುವಂತೆ, ತಾನು ಮಾಡುವ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಗಯ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಜ ಮಹಿಳೆಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಶವ್ವ, ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಈ ಪಾತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ

[8] ಎಸ್.ಆರ್.ವಿಜಯ ಶಂಕರ್: ಪ್ರೇರಣೆ. ಕಂಬಾರರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನೆಲೆ ಬೆಲೆ.(ಸಂ) ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಗುಡಿ

ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷನ ಜೊತೆ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿವೆ. ಮುದುಕಪ್ಪನ ಜೊತೆ ಸಂವಾದಿಸುವ ಕಾಶವ್ವ ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತಾನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳವವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ದಾಮೋದರನ ಕದ್ದಿರುವ ಸರ ಸಿಕ್ಕಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ತಮಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು

"ಎಷ್ಟಾದರೂ ಇರಲೋ ಯಪ್ಪ, ನಮಗ ಬ್ಯಾಡ

ನಾವದನ್ನೇನೂ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿ ಗಳಿಸಿಲ್ಲ.

ನಮಗದರ ಗರ್ಜೂ ಇಲ್ಲ. ನೀನ ತಗೊಂಡ್ಹೋಗು".

ಎಂದು ತಮಗೆ ಬೇಡದಂತಹ ಹಾಗು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಗ್ಗಣ ಸತ್ತ ಹಾಗೆ ವಾಸನೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾಶವ್ವ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ತನಗಿಂತಲೂ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮುದುಕಪ್ಪ ಅಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೂವುದರ ಮೂಲಕ ಹೆಣ್ಣು ಎಷ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಜೊತೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯುವ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಬಿಜ್ಜಳನ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿರಬಹುದು, ಅವನ ಅಧಿಕಾರದ ಆಜ್ಞೆಗಳಿರಬಹುದು ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳಿದಾಗ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಬಗೆಗೆ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಾಗ ನಿಜವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸೂಳೆಗೆ ಯಾವ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಧರ್ಮದ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ನಾನು ಒಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆ ಹಾಕುವಂತಹ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು ಪಡೆದವಳೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ಸಮಾನತೆಯ ಹಕ್ಕನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಾವಂತ್ರಿ ತಾನು ಪ್ರಜೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ತಾನು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ ಹಾಗು ತನ್ನನ್ನು ಡಂಡಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಗಯ್ಯನ ಜೊತೆ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯು **'ಶರಣ ಸತಿ ಲಿಂಗಪತಿ'** ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ದೇವರಾದ ಸಂಗಯ್ಯನಿಗೆ ಪೀಠ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಭಕ್ತೆಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ತತ್ವದ ಮೂಲಕ ಗಂಡು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮದಷ್ಟೆ ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು ಸಮಾನತೆ ಎಂದು ಬಿಂಬಿಸುವ ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಲ್ಯಾಣದ ಕೆಳವರ್ಗದವರಿಗೆ ಸಮಾನತೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟು ನಿಂತ ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. **'ಅವರು ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಕ್ಕೇ ತಾವು ಸಿದ್ಧರಿಲ್ಲ! ಅಂದ ಮೇಲೆ ನಾನೇನು ಹೇಳಲಿ?'** ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಮಾನತೆಯ ನೆಲೆಯನ್ನು ತಾವೆಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೂ

ಸಮಾನತೆಗೂ ಅಂತರವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಸಮಾನತೆ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಸವ ತೋರಿಸಲೆತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ದೈವತ್ವದಲ್ಲೂ ಮಾನವರ ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಾಣುವಂತೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಗಯ್ಯ, ಹಳೇಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವ ಕಲ್ಯಾಣಿ(ಹುಚ್ಚಿ) ಅಲೌಕಿಕದಲ್ಲೂ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗೆ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ನಾಟಕ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶೋಧನೆ ಮಾಡಿ ಅನುಭಾವದ ನೆಲೆಗೆ ಎತ್ತಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಉ) ದಾಮೋದರ ಹಾಗು ಬಿಜ್ಜಳ

ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅಧಿಪತಿಯಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಕಂಡರೆ, ಘಟನೆಯ ಅಧಿಪತಿಯಂತೆ ದಾಮೋದರ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಹಾಗು ದಾಮೋದರನ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ವಾದ ಬಹಳ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು. ಬಿಜ್ಜಳನ ನ್ಯಾಯ ನಿರ್ಣಯ, ಬಿಜ್ಜಳನ ಕ್ರೌರ್ಯ, ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಸಹಾಯಕತೆ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ದಾಮೋದರನಿಂದಾಗಿ ಹೊರಬರುತ್ತದೆ. ದಾಮೋದರನ ಪಾತ್ರವು ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಮೋದರ ಬಹಳ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

ತಂದೆಯ ಇಚ್ಚೆಯಂತೆ ಅರಮನೆಯ ಸರವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ದಾಮೋದರ ನಂತರ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮನಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗ ಬೇಕೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಹರ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ಕಳ್ಳ ಯಾರು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಕಾಶವ್ವನನ್ನು ಕರೆತಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬರುವ ದಾಮೋದರ ತನ್ನ ತಂದೆ ಹರಿಹರನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆ ತಾನೇ ಕಳ್ಳ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಹೆದರದೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುವ ದಾಮೋದರ ಶರಣನಾಗುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲಿರುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟರೂ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ ಆದರೆ ನಿರಪರಾಧಿಯಾಗಿರುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಬಾರದೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ದಾಮೋದರನಿಗೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಅಂತ ಯಾಕೆ ಅನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ದಾಮೋದರ ತನ್ನ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಕಳ್ಳಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಮನಪರಿವರ್ತನೆಯಾಯಿತು ಹಾಗು ನಾನು ಈ ಹಾರವನ್ನು ಕದಿಯಲು ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದರೆ 'ನನಗೂ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಆಸೆಯಿತ್ತು' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸರವನ್ನು ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಕದ್ದೆ ಎಂಬ ನಿಜ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾವಧಾನದಿಂದಲೇ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಬಿಜ್ಜಳ ದಾಮೋದರನ ಒಂದೊಂದೇ

ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ದಾಮೋದರನ ಮೇಲೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ಸಂಗಯ್ಯ ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಘಟನೆಯು ಬೇರೆ ಹಾದಿ ತುಳಿಯ ಬಾರದೆಂದು ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದೆಯೇ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿಚಾರಣೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಾ ಬಹಳ ಗಂಭೀರ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡುವ ಬಿಜ್ಜಳ ದಾಮೋದರನ ಕಳ್ಳತನದ ನಂತರ ಘಟನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ದಲಿತಕೇರಿಯ ಕಾಶವ್ವ ಮತ್ತು ಮುದುಕಪ್ಪ ಆ ಸರವನ್ನು ಸತ್ತ ಹೆಗ್ಗಣಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮದಲ್ಲದ್ದು, ಹಾಗು ತಾವು ಕಾಯಕಮಾಡಿ ಗಳಿಸದೆ ಇರುವ ಸರವನ್ನು ಕಾಶವ್ವ ಮತ್ತು ಮುದುಕಪ್ಪ ಸತ್ತ ಹೆಗ್ಗಣಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ನನಗಿಂತಲೂ ಸರದ ಬೆಲೆ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯೂ ಆ ಸರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಕೆಳಕುಲದವರ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಬಾಳ್ವೆ ಎಷ್ಟು ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದು ಹಾಗು ಎಷ್ಟು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಗುಣವನ್ನು ಉಚ್ಚಕುಲದಲ್ಲಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತೂ ದಾಮೋದರನಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚಾಡೀಕೋರರು ಬಿಜ್ಜಳನಿಂದಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆದವರು, ಅವರು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನೆ ಅನುಸರಿಸಿದವರು. ನಿಮ್ಮ ನೆರಳುಗಳಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಸವನಿಂದಾಗಿಯೇ ನಾನಿಂದು ರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ತನ್ನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮಹಾಮನೆಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಗಿಟ್ಟ ಬಸವನ ಈ ಕೃತ್ಯ ನನ್ನ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳ ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ತತ್ವ ಹಾಗು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಬರಿಯ ಮಹಾಮನೆಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ದಾಮೋದರ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಅಮರಾವತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದ ಬಸವ ನಿಮ್ಮಿಂದಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣ ನರಕವಾಗಿದೆ. ಬಸವನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಜ್ವಲ ಕನಸುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದ ಬಿಜ್ಜಳ ಇಂದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಭೂತದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ನಡತೆ ಈ ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ನರಕವಾಗಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಬಸವನಿಲ್ಲದ ಬಿಜ್ಜಳ ಇಂದು ಭೂತದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ದಾಮೋದರನ ಮಾತುಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೆಣಕುತ್ತದೆ. **"ಕಂಬಾರರ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಪಾತ್ರವೂ ಮೇಲು- ಕೀಳನ ಝಳಕ್ಕೆ ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ."*** ಸಾವದಾನದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಜ್ಜಳ ದಾಮೋದರನ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕ್ರೂರತ್ವವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ, ದಾಮೋದರನನ್ನು ಕೊಲೆಗೈಯುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನನ್ನು ಯಾರು ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಕಡೆಗಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ದಾಮೋದರನ ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

* ಡಾ.ವೀರೇಶ ಬಡಿಗೇರ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಾರರು. ಪುಟ.೫೫

ಊ) ಶಿವರಾತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತತೆ

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಬಂದಿವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕಥಾವಸ್ತು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯಲು ಬಿಡದೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಂತಹ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೇ ಚಲಿಸುವಂತಹವು. ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವ ರಾಜಕೀಯದ ಮೇಲಾದರೆ, ರಾಜಕೀಯದ ಪ್ರಭಾವ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಮಾಜವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯಗಳೆರಡೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದ ಒಳಕಿತ್ತಾಟಗಳಿಂದ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಧರ್ಮ ತನ್ನ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಪರದಾಡುವಂತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ರಾಜಕೀಯವು ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲಲಾಗದೆ, ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಅತಂತ್ರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕ ಅತ್ಯಂತ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯಗಳೆರಡೂ ಭ್ರಷ್ಟಗೊಂಡಿವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಪಾತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮತ್ತು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನವನ್ನು ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ರಾಜಕೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಪ್ರಭುತ್ವದಿಂದ ಯಾವ ಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ನೋಡುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನುಳ್ಳ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರದಾಹತನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಹೇಗೆ ಭ್ರಷ್ಟಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ನೋಡಬಹುದು. **"ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಎಷ್ಟೋ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಂತೆ ಅವನು ತುಳಿದು ಬಂದ ದಾರಿಯೇ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಮತ್ತು ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾಗಿದೆ"**[೬].

ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಲ್ಯಾಣದ ಹುಚ್ಚಿ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಶವಾದದ್ದು ಭ್ರಷ್ಟ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಧಿಕಾರ ದಾಹದಿಂದ ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಅದೇ ಕಾಲಜ್ಞಾನವು ಮುಂದುವರಿದು ಸಮಾಜ ನಾಶವಾಗಲು ಇಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಷ್ಟು ಕಾರಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹಿತ ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಭೋಗವೇ ಜೀವನವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಹತ್ತಿ ಉರಿಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಮ

[೬] ಮಾದವ ಕುಲಕರ್ಣಿ: ಶಿವರಾತ್ರಿ. ಹಿನ್ನುಡಿ.ಪುಟ. ೯೮

ತೃಷೆ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು, ಸಮಾಜ ಸೇವಕನಾದವನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನಂತಹ ಮನಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳ ಇಂದಿನ ನಾಯಕರು ರೈತರ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, ಮಹಿಳೆಯರ ಅತ್ಯಾಚಾರ, ಅರಾಜಕತೆ ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಷಗಳಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ನಾಯಕರು ಬಿಜ್ಜಳನಂತೆ ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಭೋಗ ವಿಲಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಚಿತ್ರಣ ನಮಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎರಡೂ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಭೋಗ ಅಂದು ಇಂದು ಒಂದೇ ಎಂಬಂತೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ವರ್ಣಾಶ್ರಮದ ಅರಿವನ್ನು ಬಸವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಸ್ಥಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಗಟ್ಟಿದ ವಾತಾವರಣ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮೀರುವುದರಿಂದ ಜನರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಸವ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಜಾತಿಯತೆಯ ಮೇಲೆ ಮತ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಜಾತಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಉಳಿದ ಜಾತಿಗಳು ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಜಾತಿಯ ಪರವಾಗಿ ನಿಂತಾಗ ಉಳಿದ ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಕೆಲಸಗಳ ಮೇಲೆ ರೂಪಿತವಾದ ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಂದು ಮಾನವನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕಿ ನಿಂತಿದೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ವೈದಿಕರ ಪರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿತ ಹೊಂದಿರುವ ವೈದಿಕರ ಸಹಾಯ ಮಾತ್ರವೇ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅವನ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಹೊಂದಿರುವ ಜಾತಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಮತಬ್ಯಾಂಕ್‌ಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಗಳು ಅಂದಿಗೂ ಮತ್ತು ಇಂದಿಗೂ ತಮ್ಮ ವೇದನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ಶಿವರಾತ್ರಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ, ಕಂಬಾರರ ನಾಟಕ. ಅವರ ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ನಾಟಕಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ನಾಟಕ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆಂಬಂತೆ ಈ ನಾಟಕ ಕಾಲೈಕ್ಯ, ಸ್ಥಳೈಕ್ಯ,ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೈಕ್ಯ ಈ ಮೂರನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತವೆ."[೭]

[೭] (ಸಂ) ಡಾ.ಜಯಪ್ರಕಾಶ ಮಾವಿನಕುಳಿ: ಶಿಖರ ಶೇಖರ ಕಂಬಾರ. ಪುಟ.೩೦

ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಹೊರಕೇರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಲ್ಲಿನ ಜನಗಳು ಆತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮದ ಬಗೆಗೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ದೇವರ ಬಗೆಗೆ ತಾವು ಹೊಂದಿರುವ ಅರಿವು ಏನೆಂದರೆ ದೇವರಿರುವುದು ಉಚ್ಚ ಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ. ದೇವರು ಕರುಣಿಸಲಿರುವುದು ಉಚ್ಚ ಜಾತಿಯವರನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಇಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತಿಗೆ ಒಲಿಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆತಂತಿದೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರೆ ಭಗವಂತ ಒಲಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಜನಗಳು ನಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಮೂಢತ್ವವು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಈ ಘಟನೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಸವಣ್ಣನಂತಹ ಪಾತ್ರವು ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಚಿಂತನೆಗಳು ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಬಹುದು ಆದರೆ ಎಲ್ಲರ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನಂತಹ ಅನೇಕ ಜನರು ಹಿಂದೆಯೂ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬುದ್ಧ, ಮಹಾವೀರ, ಕ್ರೈಸ್ತ, ಪೈಗಂಬರ್ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಜನಗಳು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗೆ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನೇ ಪಣವಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಸಮಾಜ ಅವರ ತತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡದೆ ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಏಳಲೂ ಆಗದಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಮಾಜವು ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದೆ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಹುಡುಕುವಂತಹ ಅನೇಕ ಜನರು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಹೋರಾಡಿದರೂ ನಾವು ಅಂತಹವರ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು, ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವುದು ದುರಂತ. ಸಮಾಜದ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಡೀ ಸಮಾಜದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮರೀಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿಲ್ಲ.

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿನ ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಮಹಾಮನೆಯಂತಹ ತತ್ವದ ಶರಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಲಯವಿತ್ತು. ಸಮಾಜದ ಅನಿಷ್ಟಗಳಿಗೆ, ಹುಳುಕುಗಳಿಗೆ, ಮೂಢತೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಹಾಮನೆ ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ 'ಮಹಾಮನೆ'ಯಂತಹ ಒಂದು ಆಲಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ. 'ಮಹಾಮನೆ' ಬರಿಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿದರೆ ಸಾಲದು. ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಬೇಕಿದೆ. ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಉದಯಿಸುವ ಮಹಾಪುರುಷರು ಈ ಸ್ವಚ್ಛತಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜವನ್ನು ಸರಿ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತರಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಮಾಜವು ಮಹಾಪುರುಷರ ತತ್ವಾಚರಣೆಗೆ ಅಡ್ಡಗಾಲನ್ನು ತರುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಸವಣ್ಣನಂತಹ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ – ೬

ಶಿವರಾತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣನವರನ್ನು ಕುರಿತ ಇತರ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳ ತುಲನೆ

ಅ) ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ–ಶಿವರಾತ್ರಿ :

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕವು ಬಸವಣ್ಣನ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಅಂದರೆ ೧೫ ವರ್ಷದ ಹುಡುಗನಿರುವಾಗಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತೆರಳುತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಹಾಭಂಡಾರಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ನೆರವೇರಿಸಿ ಶರಣನಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪದವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಪಯಣ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾಟಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆಯಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಅಶಾಂತಿ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಸವ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳ ಸೂಳೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಾದ–ವಿವಾದಗಳು ನಡೆದು ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಲಸಂಗಮದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳು ಬಸವಣ್ಣನ ಕತೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು. ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಬರಿಯ ಚರಿತ್ತೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯು ಚರಿತ್ರೆಯ ಜೊತೆಗೆ ತತ್ವಗಳ ಸಂಘರ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಪಾತ್ರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವ ಸಮಾಜವನ್ನು ಬದಲಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಅಸಹಾಯಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯಕ ಬಸವನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಆಗಾಗ ಕೇಳಿಸಿದರೆ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥಾವರಕ್ಕಳಿಗುಂಟು ಜಂಗಮಕ್ಕಳಿವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಧ್ಯೇಯ ವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕವು ಬಸವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ನಾಟಕಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾತ್ರಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಥಾವಸ್ತುವು ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಪಾತ್ರಗಳು ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ. ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ಎಲ್ಲಾ ಪಾತ್ರಗಳು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಕಥೆಯ ಓಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾತ್ರಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಕಥೆಯು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಕಡಿಮೆ ಅವುಗಳ ಸಂಭಾಷಣೆ ಹೆಚ್ಚು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ

ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ವಿಚಾರಗಳು ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮತ್ತು ಬಸವನ ಭೇಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ, ಬಸವನ ವಿರುದ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ದೂರು ಸಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಕೊನೆಯ ಭಾರಿಗೆ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಇವರಿಬ್ಬರ ಬೇಟಿ ನಾವು ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗುವುದು ಒಂದು ಬಾರಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾಗುವುದು ಅವನ ಭಂಡಾರ. ಬಸವ ಭಂಡಾರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಗಳಿಗಾಗಿ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಮುಂದೆಯೇ ನೇರವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಉಳಿಯುವಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನಿಗೆ ದಂಡನೆ ನೀಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ದಂಡನೆ ನೀಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಸವನಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ನೀತಿಯಿಂದ ಬೇಸರವಾಗಿ ತನ್ನ ಭಂಡಾರಿ ಪದವಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿ ತಾನು ಕಲ್ಯಾಣ ಬಿಟ್ಟು ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತತ್ವಗಳ ಘರ್ಷಣೆ ನಮಗೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯನಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಬಸವ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕನಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾತ್ರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸುಧಾರಣೆಯ ನೆವದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಸವ ತತ್ವಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಾತ ಇಲ್ಲಿಯ ಬಸವನಿಗೆ ಉಳಿದಿರುವುದು ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವುದು. ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆವರೆಗೂ ತನ್ನ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಬದ್ಧನಾಗಿರುವ ಬಸವನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಬಸವನಿಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಬದಲಿಸಲಾರದೆ ಅವನ ಬಗೆಗೆ ಮರುಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಯ ಪ್ರಕರಣ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನರೂಪ ತಾಳಿದೆ. ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಹೊರಗೆಳೆದು ತಮ್ಮ ಕತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಅವನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕತ್ತಿಗೆ ಚುಚ್ಚಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಸಂಭ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಾವು ಈಗ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಇದ್ದೇ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನು ಸಾಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನೆಯುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ

ಸಾವೇ ಶಿಕ್ಷೆ ಎಂಬಂತೆ ಕೈಚಾಚಿ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಆಹ್ವಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ ಅವನನ್ನು ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಘಟನೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆಯಾದರು ಸಾಯುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾವಣೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಆಸೆ. ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ ಬಂದರೆ ತಾನು ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬಲ್ಲೆ ಎಂಬಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬಸವನನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಬದುಕುವವನಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ. ಶತಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತುಳಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತನ್ನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳೆದದ್ದು ಆತನಿಗೆ ಸಹಿಸಲಾರದ ಘಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಳಯ್ಯನ ಮಗ ಶೀಲವಂತನಿಗೂ ಹಾಗೂ ಮಧುವಯ್ಯನ ಮಗಳು ನೀಲಾವತಿಗೂ ಮದುವೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಿಚಾರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರ ರೂಪತಾಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬಸವನ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಾಂತಿಗಳಂತೆ ಇದೂ ಕೂಡ ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರ ಮದುವೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆ ನಡೆದ ನಂತರ ಕಲ್ಯಾಣ ನರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರಣರ ಬೇಟೆ ಶುರುವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಶರಣರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲು ತಯಾರಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಮಾಡಿಸಿದ ಮದುವೆ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವನ್ನ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಶರಣರ ಬೇಟೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನನೊಂದು ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣ ತೊರೆಯಲು ಅನುವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮದುವೆ ಮಹಾಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಿ ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣದ ಮನಸ್ಥಿತಿಗೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಠಗಳು ಸದಾಕಾಲ ಬಸವನನ್ನು ದೂರುತ್ತವೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಒಂದೊಂದು ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾಡಿದಾಗಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬಸವನನ್ನು ತೆಗಳುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕಡೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಬಸವನನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ಚಿಂತಿಸಬಲ್ಲ ಚಾಣಾಕ್ಷ, ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸಲು ಮಾತಿನ ಚಾಟಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಲ್ಲ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ನೀತಿ ಬೋದೆಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ನಿರ್ಧಾರ ಕೈಗೊಳ್ಳಬಲ್ಲವನು.

ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ನಾಟಕದ ಇಡೀ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವನಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಹದಗೆಟ್ಟಿತ್ತು. ಬಸವನಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಾಯುತಲಿತ್ತು. ಬಸವ ಬಂದುಹೋದನಂತರ ಮತ್ತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಹಾಳಾಯಿತು ಎಂಬ ಅರಿವನ್ನು ಶೀರ್ಷಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಬಸವನಿಗಾಗಿ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು. ಬಸವ ಬಂದು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ.

ಆದರೆ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಹಳೆಯ ಕಲ್ಯಾಣವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಸವನಿಲ್ಲದ ಕಲ್ಯಾಣ ಸದಾಕಾಲ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿಂದ ನಾಟಕದ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬುದು ಹೊದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಸುಲಭದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥೈಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಗಾಧವಾದ ಅರ್ಥ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಶಿವರಾತ್ರಿಯು ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ದ್ಯೋತಕ. ಆದರೆ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಭೇಟಿ, ಸುಲಿಗೆ, ಅತ್ಯಾಚಾರ ಇಂತಹ ಪ್ರಕರಣಗಳೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಎಂಬುದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ.

ಆ) ಸಂಕ್ರಾಂತಿ–ಶಿವರಾತ್ರಿ:

ಎರಡು ನಾಟಕದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು ಎರಡು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯು ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಬ್ಬವಾದರೆ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಸಂಕೇತ. ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಕೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ತನ್ನ ಹೊಳಪನ್ನು ಕಳಕೊಂಡರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯು ಅರಾಜಕತೆಯ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಸಮೃದ್ದಿಗಾಗಿ ಬಲಿಯೆಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಂದು ಇಡೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ನಾಟಕವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರಿಸುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥಾವಸ್ತು ನಡೆಯದೇ ಹೋದರೂ ಅಲ್ಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಈ ನಾಟಕಕ್ಕಿದೆ. ಅದೇ ತೆರದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳ ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಟಿಯಾಗಿದ್ದರೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಆದರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಒತ್ತಡ ಹಾಗೂ ತತ್ವದ ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರಗಳು, ಘಟನೆಗಳು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ. ತತ್ವದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಬಸವನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಕ್ರಾತಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವನ ತತ್ವಗಳು ಗೆದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸೋಲುತ್ತವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ವಗಳು ಗೆದ್ದು, ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬಸವ ಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಸವಾರಿ ಮಾಡಲೆತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಮಾತುಗಳ ಸಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಬಸವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇರಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವ ತನ್ನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಒಳಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಎದುರಿಸುವ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಸಹಾಯಕತೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವನು ಅಸಹಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ತಾನು ಅಸಹಾಯಕ ಎಂದು ತನ್ನ

ತತ್ವಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಲ್ಲ. ತನ್ನ ತತ್ವ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಶರಣರ ಬಳಗವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಸವನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಅಗ್ನಿರಾಜನ ಕಥೆಯಂತೆ ಭಟ್ಟನಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇತೆರನಾಗಿ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಬಿಜ್ಜಳನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಜಾನಪದ ಕಥೆಯ ಮೂಲಕ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಾನು ನಿರ್ಧರಿಸದೆ ಅಲ್ಲಿನ ಕ್ರಮಿತರು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಳೆ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ರುದ್ರ ಮತ್ತು ಉಷಾಳ ಪ್ರೇಮಕಥನ ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರ ಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆ ಇಡೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಬೇಡುವಂತದ್ದು. ರುದ್ರ ಮತ್ತು ಉಷಾಳ ಸಂಬಂಧ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತದೆ. ಲೈಂಗಿಕ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಉಷಾ, ರುದ್ರ ಶರಣನಾಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಜೊತೆ ಹೊಂದಿದ ದೈಹಿಕ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾಚಾರವೆಂಬ ಹಣೆಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಕೊನೆಗೂ ಬಸವನ ತತ್ವದ ಮೇಲೆ ಉಷಾ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ತ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರುದ್ರನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಇಡೀ ಶರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬೇರುಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಉಷಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದ ಸಂಕೇತವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆಯು ಇಡೀ ಶರಣ ಸಮಾಜವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣವು ಹತ್ತಿ ಉರಿಯಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಳಯ್ಯ, ಮಧುವರಸರ ತಲೆದಂಡವಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ತಲೆದಂಡವನ್ನು ಪಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ 'ಕೆಂಚ' ಶಿವರಾತ್ರಿಯ 'ಹುಚ್ಚಿ' (ಕಲ್ಯಾಣಿ) ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇಬ್ಬರೂ ವಾಸ್ತವದ ಅರಿವನ್ನು ತರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತಾರೆ. **'ಬಸವ ಬರಲಿ ಯಾರೇ ಬರಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ'** ಎಂಬಂತೆ ಕೆಂಚ ವಾಸ್ತವದ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರ **ದೇವತೆ 'ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಬರೀ ಬೂದಿ ಉಳಿದಾವು'** ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಯಾಣ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಬಗೆಗೆ ಜನ ನಗುವಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ.

ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ದಲಿತಕೇರಿಗೂ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ದಲಿತಕೇರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ದಲಿತಕೇರಿ ಹೆಂಡ, ಖಂಡ, ಹೆಣ್ಣಿನ ಮತ್ತಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಕೇರಿಯಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ನಾಯಕನಂತೆ 'ಉಜ್ಜ' ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ

ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಶರಣರಾಗಲು ತಯಾರಾಗುವ ದಲಿತರಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿವೆ. ಮನುಷ್ಯನಾದವನು ಯಾತಕ್ಕಾದರು ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಅವರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತವೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ದಲಿತರು ಆಲೋಚನಾಪರರು. ತಾವು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಶರಣ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಉಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ದಲಿತಕೇರಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ತಕ್ಷಣ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಕಾಣುವುದು ಶರಣರಾಗಿ, ಶರಣತತ್ವವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಮುದುಕಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾಶವ್ವ ಬಸವನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಚಾಚೂ ತಪ್ಪದೆ ಪಾಲಿಸುವ ಜನಗಳಿವರು. ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಹೆಗ್ಗಣದ ವಾಸನೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಈಚೆಗೆ ಎಸೆಯಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕಾಯಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಣ್ಣಬೇಕು, ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸೋಹ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಂಬಿರುವ ಶರಣ ಭಕ್ತರ ಹಾಗೆ ಇರುವವರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವವರಲ್ಲ.

ಇ) ತಲೆದಂಡ-ಶಿವರಾತ್ರಿ :

ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯತೆ ಇದೆ. ಎರಡರಲ್ಲೂ ಬಸವಣ್ಣ ವಿಚಾರವಾದಿ, ಆಲೋಚನಾಪರವಾದಿ, ತತ್ವಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವಾತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ನಿರ್ಧಾರಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರುತ್ತದೆ. ತಾನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಹಿಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಕಾರಣ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಾತ ಇವನು. ಎರಡೂ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಸವ ಶರಣರ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶರಣ ತತ್ವವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸೋಲಿನಲ್ಲೂ ಶರಣರನ್ನು ತನ್ನ ಜೊತೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಅಸಹಾಯಕನಾದರೂ ತನ್ನ ನಿಲುವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ತಲೆದಂಡದ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಂಬಿದಾತ. ಬಸವಣ್ಣನ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳಿಗೆ ಸದಾ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತವನು. ತನ್ನ ಮಗ ಸೋವಿದೇವ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಾನು ಬಸವನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವ ಶೀಲವಂತ ಮತ್ತು ಕಲಾವತಿಯ ಮದುವೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಮುಂದಾದಾಗ ಬಿಜ್ಜಳ ಮೊದಲಿಗೆ ತಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಬಸವನ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಧುವೆಗೆ ಪರೋಕ್ಷ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ನೀಡಿ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅನಾಹುತ ಆಗದ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಗೃಹಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಬಸವ ಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಕಾಯುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಬಸವನನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಲೇ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಸವ ಪರವಾದ ನಿಲುವನ್ನು ಉಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳ ನಾಟಕದ ತುಂಬಾ

ಕಾಣಸಿಗುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಮುನಿಸಾದರೂ ನಂತರ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಸವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನಪರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಬಸವನಿಗಿಂತ ತಾನು ರೂಪಿಸಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸನವ ಮೇಲೆಯೇ ಸವಾರಿ ಮಾಡಲೆತ್ನಿಸುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಾರಾಸಗಟಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತನ್ನ ಉಳಿವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಸವ ಶರಣ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಸೂಯೆ ಇದೆ. ಬಸವನನ್ನು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಗ್ಗಿಸಲೆತ್ನಿಸಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯವರೆವಿಗೂ ತನ್ನ ಸೋಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿಜ್ಜಳ, ಬಸವ ಮತ್ತು ಸಂಗಯ್ಯರನ್ನು ತನ್ನ ವೈರಿಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕಾಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರನ್ನು ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಕಣ್ಣುಚುಚ್ಚಿ, ಎಳೆಹೂಟೆ ಎಳೆಸಿ ಕೊಂದರೆಂಬ ವಿಷಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ತಲೆದಂಡದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಗೃಹಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದ ನಂತರ ಈ ಘಟನೆ ತಲೆದಂಡದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಘಟನೆಯು ಬಸವ ಇನ್ನೂ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗಲೇ ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಮೇರೆಗೆ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರನ್ನು ಎಳೆಹೂಟೆ ಎಳೆಸಿ ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮನನೊಂದ ಬಸವಣ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತಲೆದಂಡದ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಸವ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪವಾಡ ಪುರುಷನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಬಿಜ್ಜಳ ನಂಬಿದ್ದಾನೆ. ಬಸವನ ಪವಾಡದಿಂದಾಗಿಯೇ ಕಲ್ಯಾಣ ಯಾವ ರೀತಿಯ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಇದೆ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನ ನಂಬಿಕೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಸವನು ಪವಾಡ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿ ಸೂಳೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಬಸವನ ಪವಾಡ ಎಂದು ಬಸವನನ್ನು ಟೀಕಿಸುತ್ತ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಪವಾಡಗಳಿಂದ ಜನಗಳ ಮುಂದೆ ಬಸವ ಮಹಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೂ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಡಪಾಯಿ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ತಲೆದಂಡದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡ ಬಸವನ ಪರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಲೆದಂಡದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಣಿ ಬಸವನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚುತ್ತ 'ಅವರನ್ನು ತಂಪು ಹೊತ್ತಿನ್ಯಾಗ

ನೆನೆಸಿಕೋಬೇಕು' ಎಂದು ಬಸವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ, ಅವನಿಲ್ಲದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಾನು ಇರಲಾರೆ ಎಂದು ಬಸವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಎರಡೂ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಹಳಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವಾಗಿವೆ.

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ದಾಮೋದರಭಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಹರಿಹರ ಇಬ್ಬರೂ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಾಮೋದರಭಟ್ಟ ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ಇಲ್ಲಸಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ತುಂಬಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಮೂಲ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೋವಿದೇವ ಬಸವನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೆ ಹರಿಹರ ಬಸವ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ ಎಂಬಂತೆ ಶರಣರ ಮೇಲೆ ತಪ್ಪನ್ನು ಹೊರಿಸಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ದೂರನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಹರನಿಗೆ ಬಸವನ ಮೇಲಿರುವ ದ್ವೇಷ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮರ ಪಾತ್ರಗಳು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಲ್ಲಿ ಈ ಪಾತ್ರಗಳು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಂಚ ಭಿನ್ನ ಘಟನೆಗಳಾಗಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ತಲೆದಂಡದ ಜಗದೇವ ಬಸವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಅವನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸದಾಕಾಲ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಬಸವನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವುದಾಗಿ ತನ್ನ ಸಂಗಡಿಗರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗದ ಮುಂದೆ ಕೂತು ತಾನೂ ಇರಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮರು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಿಜ್ಜಳನ ವೈರಿಗಳಾಗಿದ್ದವರು. ಬಸವನ ಶ್ರೀರಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಿಜ್ಜಳ ಇಷ್ಟು ದಿನ ಬದುಕಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಬಿಜ್ಜಳನೇ ಸಾವಿಗೆ ಶರಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ.

ಈ) ಮಹಾಚೈತ್ರ-ಶಿವರಾತ್ರಿ:

ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮಹಾಚೈತ್ರ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ನಂತರ ಪ್ರಾರಂಭವಾದರೆ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವ ಬಸವನ ಕಥೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಚೈತ್ರವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬಸವನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ನಾಟಕದ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಪಾತ್ರ ಇದೆಯೇನೊ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತದ್ವಿರುದ್ಧವೆಂಬಂತೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಬಸವನಿಲ್ಲದೆ ರಚನೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಚೈತ್ರ ನಾಟಕವು ಬಸವನ ನಂತರ ಹೊಸ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಶೀರ್ಷಿಕೆಗೆ ವಿರೋಧವೆಂಬಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಶಿರದ ನಂತರ ಹುಟ್ಟುವ ಚೈತ್ರವು ಹೊಸ ಚಿಗುರಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತದ್ದು, ಬಸವನ ಅಂತ್ಯದಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಶರಣರು ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಜನರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರವನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಶಿವನ ರಾತ್ರಿಯಾದರೂ ಅದು ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾತ್ರಿಯ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ತುಂಬಾ ಅಂಧಕಾರ ತುಂಬಿ ಶಿವರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಸವ ಬಿಜ್ಜಳನ ಪಾತ್ರಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದರೆ, ಮಹಾಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಪಾತ್ರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಡೀ ಮಹಾಚೈತ್ರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಸವನಿಲ್ಲ. ಬಸವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ, ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ, ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಕಲಕೇತಯ್ಯ, ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ ಇಂತಹ ಪಾತ್ರಗಳೇ ನಾಟಕದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ, ಬಸವ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಮೇಲೆ ಶರಣರ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಸಾರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಶರಣರ ಬೇಟೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಗುಂಪು ಅಹಿಂಸಾ ತತ್ವವನ್ನು ತೊರೆದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಲಿ ತೆಗೆಯಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಬಸವನ ದಾರಿ ಹಿಡಿದರೆ ಇನ್ನುಳಿದ ಶರಣರು ಹಿಂಸಾತತ್ವದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬಸವಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಹಾಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದು ಹೋದ ನಂತರವೂ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸೋಹ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸುವವಳು ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ನೀಲಾಂಬಿಕೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ತಂಗಿಯಾದರೂ ಅರಮನೆಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬಯಸದ ಅವಳು ಬಸವನ ತತ್ವ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಬದುಕುತ್ತಾಳೆ. ಬಸವನ ಸಾವಿನಲ್ಲೂ ದುಃಖಿಸದ ಇವಳು ದಾಸೋಹ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.

ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲೇ ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರನ್ನು ಶೂಲಕ್ಕೇರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಸಾವಿನ ನಂತರ ಹರಳಯ್ಯ, ಶೀಲವಂತ ಹಾಗೂ ಮಧುವರಸರನ್ನು ಕುದುರೆ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಎಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರಾಣ ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ ಬದಲಾವಣೆ ಎಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕೊಲೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಹಾಗೆ ಬೇರೆಲ್ಲಾ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವರು ಜಗದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ, ಆದರೆ ಮಹಾಚೈತ್ರದ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಾವು ಬೇರೆ ರೀತಿಯದ್ದು. ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ, ಕಲಕೇತಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲೆಗೈಯುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ನುಗ್ಗುವ ಈ ಮೂವರು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು

ಕುಣಿಯತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವೀರಭದ್ರ ಕೊಂದಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಂದು ಹೊಸಹುಟ್ಟಿಗಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಲಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಎರಡೂ ನಾಟಕಗಳ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಒಂದೆ ಎನ್ನುವ ಹಾಗಿದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲೂ ಅರಾಜಕತೆ ತಾಂಡವ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮಹಾಚೈತ್ರದಲ್ಲೂ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಅರಾಜಕತೆ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಬಿಜ್ಜಳನ ನಿರ್ಣಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ (ನಗರದೇವತೆ) ರೋಧಿಸಿದರೆ ಮಹಾಚೈತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣವೇ ಬೆಂಕಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ರೋಧನ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಚೈತ್ರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಚನಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ನಾಟಕಗಾರರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಚನಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಒಂದೆರಡು ವಚನಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ – ೭

ಸಮಾರೋಪ

ಫಲಿತಗಳು :-

ನಾಟಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರು ತಮ್ಮ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದೀಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಹಸ್ತರು. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮುನ್ನೆಲೆಗೆ ತಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಪುರಾಣದ ನೆಲೆಗೇರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಬಾರರು ತಮ್ಮ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಚರಿತ್ರೆಯು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಂಬಾರರು ಅದನ್ನು ಪುನರ್ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತೋರುವಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನ ಚಳುವಳಿಯ ಅಂಶಗಳಾದ ಕಾಯಕನಿಷ್ಠೆ, ಲಿಂಗ ಸಮಾನತೆ, ಪ್ರತಿಸಂಸ್ಕೃತಿ ಚಿಂತನೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ರಾಜನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮಹತ್ವವಿದ್ದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ತನ್ನದೇ ಆದ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಡಿ ಇಟ್ಟಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಾಮಾಗ್ರಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯು ದೊರೆತು ಓದುಗರು ಕಾಲ, ದೇಶ ಮುಂತಾದ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ವರ್ತಮಾನದ ಕಥೆಯಂತೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಓದಬಹುದು. ಅಂತಹ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೂ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕ ಸಮಕಾಲೀನ ಬದುಕಿನ ದುರಂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿವೆ. ಇತಿಹಾಸವು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವಾಗ ಕಲ್ಪನೆ ಊಹೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಇತಿಹಾಸ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಚರಿತ್ರೆಯು ಯಾವುದೇ ವೈಭವೀಕರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಸಹಜ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಓದುಗರ ಮುಂದೆ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ತರುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಂಬಾರರು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಚಿಂತನೆಯ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಹತ್ವದ ಘಟ್ಟವಾದ ಬಂಡಾಯದ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಚರಿತ್ರೆಯು ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರ ಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಳುವ ವರ್ಗದವರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ಭಾಗವಾಗಿ

ತಳಸಮುದಾಯಗಳು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಇರವನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಿರುವುದು ಕಂಬಾರರ ಸಮಷ್ಠಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಕೆಳವರ್ಗಗಳ ನಡುವಿನ ತತ್ವಗಳ ಘರ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ವರ್ಗವೇ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಶರಣ ತತ್ವದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಹೊಳಪನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ರುದ್ರನನ್ನು ಶರಣನನ್ನಾಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶರಣ ತತ್ವದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೆಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಹೋರಾಟದ ಫಲವಾಗಿಯೇ ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡವಾಗುವುದು ಚರಿತ್ರೆಯ ವ್ಯಂಗ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಷಾ ಮತ್ತು ರುದ್ರರ ಪ್ರೇಮ ದುರಂತ ಕಥೆಯಾಗಿ ಬದಲಾಗುವುದು ಸ್ಥಾಪಿತ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಈ ನಾಟಕದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಚಿಂತಕರಾದ ಡಿ.ಆರ್. ನಾಗರಾಜುರವರು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನ ಚಳುವಳಿ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವುದಾದರೆ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಶರಣತತ್ವಗಳು ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ತದ ನಂತರ ರುದ್ರನ ತಲೆದಂಡವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ತತ್ವಗಳು ತಮ್ಮ ಇರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ನಶಿಸಿಹೋಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ದುರ್ಬಲನನ್ನಾಗಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವು ಎಲ್ಲಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರು ವೇಶ್ಯೆಯಾದಂತಹ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದು, ಬಿಜ್ಜಳನು ಕೂಡ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮನ ವಚನವೊಂದು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. **'ಆಸೆಯೆಂಬುದು ಅರಸಿಂಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೇ ಅಯ್ಯ'** ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲುಗಳಂತೆ ಭೋಗದ ಬೆನ್ನೇರಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಸಾವಂತ್ರಿ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಸವಣ್ಣ ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಅವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಂತದ್ದು.

ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಬೇಟೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯೆಯಾದ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತ ವಾತಾವರಣ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಈ ನಾಟಕದ ಮತ್ತೊಂದು

ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣವೇ ಅಶಾಂತಿಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮನೆಗೆ ಶಿವಪೂಜೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಸಂಗಯ್ಯ ಹೊಸ ಮೌಲ್ಯವೊಂದರ ಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳನು ಬಂದು ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬರಹೇಳು ಎಂದಾಗ ಸಾವಂತ್ರಿಯು ಆಕೆಯು ಸಂಗಯ್ಯನ ಜೊತೆ ಇದ್ದಾಳೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಬಂಡೇಳುವುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವೇಶ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ರಾಜ್ಯದ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಾತನಾಡುವುದು ಬಂಡಾಯದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ದೈವಿಕ ಪಾತ್ರಗಳಾದ ಸಂಗಯ್ಯ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣದ ನಗರದ ದೇವತೆ ಹುಚ್ಚಿಯಾಗಿರುವುದು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಪಾತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಕಂಬಾರರು ಇಡೀ ನಗರವು ಒಂದು ರೀತಿಯಾದಂತಹ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಂಗಯ್ಯನ ಮೂಲಕ ವೇಶ್ಯೆ ಮನೆ ಕೂಡ ಶಿವಪೂಜೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಉದ್ದೇಶ ಏನೆಂಬುದು ಓದುಗರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದೇ ಇರಬಹುದು. ವೇಶ್ಯೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಕತತ್ವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಬೆಲೆ ಇದೆಯೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗಿದೆ. ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಧ್ಯೆ ಉಂಟಾದ ವೈರುದ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾ ಸಾಗಬಹುದು. ಕಾರಂತರ ಮೈಮನಗಳ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಲವಾರು ಅಂಶಗಳು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅನುರಣಿಸುತ್ತವೆ.

ಮುದೇನೂರ ಸಂಗಣ್ಣನವರ 'ಸೂಳೆ ಸಂಕವ್ವೆ' ಎಂಬ ನಾಟಕವು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನಕಾರ್ತಿಯಾದ ಸಂಕವ್ವನ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವುದಾಗಿದೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕಾಯಕತತ್ವವನ್ನು ಬಹುಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಈ ನಾಟಕ ಓದುಗರ ಮುಂದಿಡುತ್ತದೆ. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಬದುಕಿನಿಂದ ಶರಣೆಯಾಗಿ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಂತೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾಯಕನಿಷ್ಠಳಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾಳೆ. ವೇಶ್ಯೆ ಮಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಕವ್ವೆ ಶ್ರೀಮಂತನಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಅವನ ಸಾವಿನ ಬಳಿಕವೂ ಅವನಿಗೆ ನಿಷ್ಠಳಾಗಿ ಉಳಿದಾಗ ಎದುರಾಗುವ ಅಪಾಯಗಳು ಎಂಥಹವು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ನಾಟಕ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವೂ ಕೂಡ ವೇಶ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳ ಅಂತರಂಗ ಅವಳ ಕಾಯಕ ನಿಷ್ಠೆ ಅವಳ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಆತ್ಮಸುಖವೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ನಿಲುವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ಈ ನಾಟಕದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ವೇಶ್ಯೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಹಾಗೂ ರಾಜನಿಗೆ ರಾಜನೀತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ತುಂಬ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ನಾಗರಿಕ ಆಡಳಿತ ಇರುವುದೇ ನಿಜವಾದರೆ ಬಲವಂತದಿಂದ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಸವಾಲಾಗುತ್ತವೆ.

'ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಕೊಂಬ ಪ್ರತಿಫಲ ಎರಡಕ್ಕೂ ತಾಳೆ ಇರಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮನ **'ಈಸಕ್ಕಿಯಾಸೆ ನಿಮಗೇಕೆ ?'** ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರತಿಫಲ ಬಯಸುವುದು ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸಮ ಎನ್ನುವ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳು ಆ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಬಸವಣ್ಣನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಅಂತರ್‌ಜಾತಿಯ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಬಿಜ್ಜಳನು ಈ ವಿವಾಹವನ್ನು ಸಮಾಜ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗ ಬಸವಣ್ಣನು **'ಸಮಾಜವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಗ್ರಹಾರವೇ... ಪ್ರಭು?'** ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಧೋರಣೆ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಸಮಾನತೆಗೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಶರಣತ್ವ ತನ್ನ ಇರವನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುವುದು ಈ ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು :-

ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ ಕಂಬಾರರ ನಿಲುವು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಘಟನೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ನಾಟಕವೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವಂತಹ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿರಬಹುದು. ರಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದ್ಯೋತಕವಾದ ಬಿಜ್ಜಳನು ಪ್ರಗತಿಪರವಾದ ಬಸವಣ್ಣನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲು ಕಾರಣಗಳೇನು ಅದರ ಹಿಂದಿರುವಂತಹ ಬಿಜ್ಜಳನ ಧೋರಣೆಗಳೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಸಮಕಾಲೀನವಾಗಿಯೂ ಚರ್ಚಿಸಬಹುದು.

ಬಸವಣ್ಣನ ಸಾಮಾಜಿಕ ತತ್ವಗಳು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಅಪ್ರತಿಭನನ್ನಾಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೈಗೊಂಡ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಮದುವೆ ಇಡೀ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿರಲು ಕಾರಣವೇನು ಎಂಬುದು ಕೂಡ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಬಲ್ಲದು.

ವೇಶ್ಯೆಯಾದಂತಹ ಸಾವಂತ್ರಿಯ ಕಾಯಕ ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಆಕೆಯು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದುರಿಸಲು ಆಕೆಗೆ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ

ಪರಿಸರ ಎಂತಹದ್ದು ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು, ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣನವರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದು ಕೂಡ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಅಂಶವಾಗಬಹುದು. ಅಲಕ್ಷಿತ ಸಮುದಾಯಗಳ (ಸಬಾಲ್ಟರ್ನ್) ಅಧ್ಯಯನವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಸಿಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನ ಶಿಸ್ತೊಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನಶಿಸ್ತಿನ ಮುಖಾಂತರ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಮರು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಬಹುದು.

ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪರಸ್ಪರ ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಘರ್ಷಣೆಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಹುದು.

ಬಸವನನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ನಾಟಕಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದು. ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಕೆಲವು ನಾಟಕಗಳ ಜೊತೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ತುಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ.

ಅನುಬಂಧ:

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥ ಸೂಚಿ:

1.	ಶಿವರಾತ್ರಿ(೨೦೧೧)	ಡಾ.ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ
2.	ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ(೨೦೧೧)	ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿ
3.	ತಲೆದಂಡ(೨೦೧೦)	ಡಾ.ಗಿರೀಶ ಕಾರ್ನಾಡ
4.	ಸಂಕ್ರಾಂತಿ(೨೦೦೦)	ಪಿ.ಲಂಕೇಶ
5.	ಮಹಾಚೈತ್ರ (೧೯೯೫)	ಡಾ.ಹೆಚ್.ಎಸ್.ಶಿವಪ್ರಕಾಶ
6.	ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ(೨೦೦೯)	ಡಾ.ಕೆ. ಮರುಳಸಿದ್ದಪ್ಪ
7.	ಕಂಬಾರರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನೆಲೆ ಬೆಲೆ(೨೦೧೨)	ಸಂ. ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಗುಡಿ
8.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ(೨೦೧೦)	ತ.ಸು.ಶಾಮರಾಯ
9.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಾರರು(೨೦೧೨)	ಡಾ.ವೀರೇಶ ಬಡಿಗೇರ
10.	ಕಂಬಾರರ ನಾಟಕಗಳು	ವಿಕ್ರಮ ವಿಸಾಜಿ
11.	ಗಿರೀಶ ಕಾರ್ನಾಡ ಮತ್ತು ಅವರ ಮೂರು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ನಾಟಕಗಳು(೨೦೦೮)	ಡಾ.ಸಿ.ಎನ್.ರಾಮಚಂದ್ರನ್
12.	ಗಿರೀಶ ಕಾರ್ನಾಡ(೨೦೧೩)	ಡಾ.ಮೀರಾಮೂರ್ತಿ
13.	ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ (೨೦೦೬)	ಡಾ.ಬಸವರಾಜ ಮಲಶೆಟ್ಟಿ
14.	ಡಾ.ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರ ನಾಟಕಗಳು(೨೦೦೯)	ಡಾ.ಸುಖದೇವ ಎಂ.ಪಾನಬುಡೆ
15.	ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ (೨೦೧೧)	ಡಾ.ಡಿ.ನಾಗಣ್ಣ
16.	ಪಿ.ಲಂಕೇಶ(೨೦೦೮)	ಡಾ. ಹಾಲತಿ ಸೋಮಶೇಖರ್
17.	ಲಂಕೇಶರ ನಾಟಕಗಳು(೨೦೧೦)	ಡಾ.ಎಸ್.ಪ್ರಸಾದಸ್ವಾಮಿ
18.	ಬಸವಣ್ಣನವರು(೧೯೬೭)	ಡಾ.ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ
19.	ಯುಗಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ(೨೦೧೦)	ಕೀರ್ತನಾತೆ ಕುರ್ತಕೋಟಿ
20.	ಶಿಖರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ(೨೦೧೨)	ಸಂ. ಡಾ.ಜಯಪ್ರಕಾಶ ಮಾವಿನಕುಳಿ
21.	ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ(೨೦೧೦)	ಸಂ. ಗಿರಡ್ಡಿ ಗೋವಿಂದರಾಜ